

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILIZOFICKÁ FAKULTA
Katedra historie

Šumpersko a Brněnsko v zobrazení na starých mapách ze 16. až 18. století
Bakalářská diplomová práce

Tomáš Buryšek

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně na základě pramenů a literatury uvedených v seznamu pramenů a použité literatury.

V Olomouci dne 7. 5. 2018

Tomáš Buryšek

.....

Poděkování

Velice děkuji doc. Mgr. Radmile Prchal Pavlíčkové, Ph.D. za vedení práce a rady, které mi během jejího vypracování poskytla. Také bych chtěl poděkovat Mgr. Emě Šimkové, Ph.D. za pomoc s přepisy latinských textů, Mgr. Heleně Kovářové z Muzea Komenského v Přerově za rady a poskytnutí archiválií, zaměstnancům Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc za jejich ochotu a také své rodině za jejich podporu.

Obsah

1	Úvod	6
2	Vymezení zkoumaného území	13
3	Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny	15
3.1	Pavel Fabricius	15
3.2	Důvody vzniku	15
3.3	Fabriciovo vydání z roku 1569	17
3.4	Fabriciovo vydání z roku 1575	25
3.5	Deriváty Fabriciovy mapy Moravy	27
4	Komenského mapa Moravy a její odvozeniny	37
4.1	Jan Amos Komenský.....	37
4.2	Důvody vzniku	37
4.3	Komenského mapa Moravy	39
4.4	KMM A	40
4.5	KMM B	50
4.6	KMM C	52
4.7	KMM D	54
4.8	KMM F.....	55
4.9	KMM G.....	55
4.10	KMM I	56
4.11	KMM P.....	56
4.12	KMM S.....	58
4.13	KMM T	58
4.14	Další tiskové desky	59
5	Vischerova mapa Moravy.....	60
5.1	Jiří Matyáš Vischer Tyrolský	60
5.2	Mapa Moravy z roku 1692.....	61
6	Müllerova mapa Moravy	74
6.1	Jan Kryštof Müller	74
6.2	Mapa Moravy z roku 1716.....	75
7	Závěr.....	90
8	Seznam pramenů a použité literatury	93
8.1	Prameny.....	93
8.2	Prameny editované	97
8.3	Použitá literatura	97

9	Resumé	100
10	Obrazová příloha.....	101
10.1	Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny.....	101
10.2	Komenského mapa Moravy a její odvozeniny.....	118
10.3	Vischerova mapa Moravy	141
10.4	Müllerova mapa Moravy.....	148
11	Anotace	162

1 Úvod

Jak již napovídá název „*Šumpersko a Brněnsko v zobrazení na starých mapách ze 16. až 18. století*“, bude se tato bakalářská práce zabývat starými mapami, které jsou jedním z mnoha pramenů poskytujících obraz tehdejší Moravy.¹ Šumpersko s Brněnskem nebylo vybráno náhodou, ale zejména z důvodu, že se v prvním případě jedná o oblast s převažujícími horskými vrcholy, zatímco pro jih jsou typické nížiny a u obou je navíc možné provést na starých mapách rozbor vztahu centra a periferie.²

Pramenná základna je výhradně tvořena starými mapami, které pocházejí ze sbírek knihoven a archivů. Pro tuto práci byla nejvýznamnější zejména Mollova sbírka Moravské zemské knihovny v Brně³ a dále také sbírky Komenského muzea v Přerově⁴ a také Zemského archivu v Opavě pobočka Olomouc.⁵ Základními prameny jsou čtyři mapy, a to z produkce Pavla Fabricia, Jana Amose Komenského, Jiřího Matyáše Vischera a Jana Kryštofa Müllera. Tato čtyři díla jsou poté doplněna následnými deriváty první a druhé mapy Moravy. Deriváty Müllerovy mapy v práci použity nebyly, jelikož čtvrtá mapa Moravy vznikla za odlišných podmínek, než tomu bylo v případě map předchozích. Zejména autoři prvních dvou map Moravy se řadili do okruhu autorů, kteří si přáli zobrazit svou vlast.⁶ Roubík doplňuje, že poté nastoupila potřeba spolehlivějších a

---

¹ Kromě map je dalším pramenem například dílo Tomáše Pešiny z Čechorodu dostupné v digitální knihovně Moravské zemské knihovny v Brně. PEŠINA Z ČECHORODU, Tomáš: *Mars Moravicus: Sive bella horrida et cruenta, seditiones, tumultus, praelia, turbae & ex ijs enatae crebrae et funestae rerum mutationes, dirae calamitates, incendia, clades, agrorum depopulationes, urbium vastitates, aedium sacrarum et prophanarum ruinae, arcium et oppidorum eversiones, pagorum cineres, populorum excidia, & alia id genus mala, quae Moravia hactenus passa fuit.* Praha 1677. In: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:52688e6d-9dff-11e0-a742-0050569d679d?page=uuid:5277346e-9dff-11e0-a742-0050569d679d> [cit. 31. 3. 2018]. Jako pramen poskytující obraz Moravy můžeme brát také dopisy cestovatelů. Tématu geografie v těchto pramenech se ve dizertační práci věnovala také FERENCOVÁ, Hana: *Čechy a Morava očima anglických cestovatelů 1570–1800.* Olomouc 2017 (Diplomové práce, Katedra historie), s. 75–106.

² *Česká republika: autoatlas 1:240 000.* Praha 2007.

³ Dostupná taktéž v digitalizované knihovně Moravské zemské knihovny v Brně. MOLL, Bernard Pavel: *Mollova mapová sbírka.* In: <http://mapy.mzk.cz/> [cit. 31. 3. 2018].

⁴ Jedná se zejména o odvozeniny Fabriciovy mapy Moravy od Gerarda de Jode a Cornelia de Jode a poté o mapová díla, která byla zdigitalizována a umístěna na CD při práci na projektu Muzea Komenského v Přerově. DE JODE, Cornelius: *Maravaniae Sev Moraviae – Marchionatus singulari fide ac diligentia Chorographice delineatus per.* 1593. Muzeum Komenského v Přerově. Historická kartografie. StM 158. DE JODE, Gerard: *Maravaniae Sev Moraviae – Marchionatus singulari fide ac diligentia Chorographice delineatus per.* 1578. Muzeum Komenského v Přerově. Historická kartografie. StM 184. *Mapy Moravy ze 16.-18. století* [CD ROM]. Přerov 2003.

⁵ Týká se to třetí mapy Moravy z produkce Jiřího Matyáše Vischera, která se nachází právě v Olomouci na tamní pobočce Zemského archivu v Opavě. VISCHER, Jiří Matyáš: *Moravia Marchionatus Perlustratus et Delineatus a G. M. Vischer Tyrolensi Mathematico Caesareo.* 1692. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc. Rodinný archiv Žerotínů, Bludov. inv. č. 624.

⁶ SEMOTANOVÁ, Eva: *České země na starých mapách.* Praha 2008, s. 25.

přesnějších map, které nejlépe reprezentuje právě čtvrtá mapa Moravy z produkce Müllera.⁷

Z tohoto se také odvíjí celý koncept práce, která je rozdělena do pěti kapitol, přičemž kromě první je každá zvlášť věnována jednomu z mapových děl. V první kapitole jsou popsány hranice obou zkoumaných celků a dle jakých kritérií byly hranice pro tuto práci vytvořeny. V úvodu zbylých kapitol je rozebírána postava autora, spolu s jeho předchozím působením, předpoklady pro kartografickou práci a možnými důvody vytvoření díla. Rozdílem je v tomto ohledu pouze podkapitola věnující se Janu Amosi Komenskému, jelikož o jeho životě je sepsáno velké množství literatury.⁸ Poté následuje představení samotné mapy, přičemž právě v obou úvodních částech jednotlivých kapitol je stěžejní práce se sekundární literaturou. Po medailoncích o autorech a úvodech k jejich kartografické práci následují již rozbor map, přičemž je u všech děl dodržována posloupnost aspektů map, které jsou probírány. Prvním je představení sídelní struktury celé mapy s přechodem na oblast Šumperska, u které je rozebrána její sídelní struktura, rozdíly oproti předcházejícím dílům a komparace s *Historickým místopisem Moravy a Slezska* od Ladislava Hosáka, přesněji s jeho úvodním svazkem, jehož vypovídající hodnota dostačovala požadavkům práce.⁹ Poté následuje Brněnsko, které je zkoumáno se stejnou posloupností. U mapy Moravy od Fabricia je situace poněkud odlišná, jelikož se jedná o vůbec první mapu celého území, takže není možná komparace s předchozím dílem.¹⁰ Po rozboru sídelní struktury následoval pohled na zobrazení pohoří na mapách Moravy a opět případné porovnání s předchozími pracemi jiných kartografů, což platilo také pro následnou část kapitoly říční síť. Každá z map také obsahovala určité doplňující prvky, jejichž výčet s popisem následuje po zmíněném popisu říční sítě a jedná se o poslední zkoumaný aspekt každé z map. Kapitoly zabývající se první a druhou mapou Moravy jsou navíc doplněny rozbor odvozenin, které byly dle původních map vytvořeny. Celou kapitolu poté uzavírá krátké shrnutí pojednávající o mapách Moravy popsaných v dané části. Jednotlivá vyobrazení Brněnska a Šumperska jsou poté

---

⁷ ROUBÍK, František: *Soupis map českých zemí*. Sv. 2. Praha 1955, s. 16–17.

⁸ Literaturu o Komenském nejlépe shrnuje URBÁNEK, Vladimír: *Komeniologie a intelektuální dějiny raného novověku*. In: KOLDINSKÁ, Marie – CERMÁN, Ivo: *Základní problémy studia raného novověku*. Praha 2013, s. 670–693.

⁹ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Úvodní svazek, Přehled historického místopisu Moravy a Slezska v období feudalismu do roku 1848. Ostrava 1967.

¹⁰ KUCHAR, Karel: *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky*. I, Mapy Českých zemí do poloviny 18. století. Praha 1959, s.31.

k nalezení v příloze, která obsahuje pohled na všechna mapová díla, která byla při práci zkoumána.

S danými kapitolami a aspekty v nich rozebíranými jsou spojeny také cíle celé práce, přičemž vůbec prvním je stanovit si hranice obou zkoumaných celků, což poté usnadní cíle další. Tím bylo zpracovat a provést rozbor co možná nejvíce dostupných děl zobrazujících jak oblast Šumperska, tak Brněnska, přičemž hlavní důraz byl kladen na odvozeniny map Fabricia a Komenského. V tomto cíli je obsaženo hlavní kritérium při výběru daného pramene pro tuto práci, tedy že musí zobrazovat obě zkoumané oblasti zároveň, a nikoliv pouze jednu z nich. Další cíle odpovídají přesně rozložení jednotlivých kapitol, tedy představení autorů všech čtyř map Moravy a také významných kartografů, kteří produkovali ve svých pracích jejich následné deriváty. Dále detailní rozbor sídelní struktury, tedy zda se nějak vyvíjela v období vzniku map a jaké typy sídel se na území Moravy nacházely. Cílem byly také geografické aspekty práce, jako vývoj zobrazení reliéfu oblasti a zda autoři zohledňovali, že se v tomto ohledu jedná o dva velmi odlišné regiony a také vývoj říční sítě. S tím je také spojen jeden posledních cílů, zda autoři na mapách zobrazovali nějaké zvláštnosti. Jsou tím myšleny například zalesněné plochy, hospodářské objekty, doly, léčivé prameny. Posledním cílem je pak zaměření se na komunikační síť a její zobrazení, pokud nějaké existovalo a její následný rozbor.

Jak již bylo řečeno na začátku, nebylo Šumpersko s Brněnskem vybráno náhodou. S oblastmi totiž souvisí jeden z hlavních cílů této práce, tedy zda je na mapových dílech evidentní rozdíl ve vztahu centra, které představovalo Brno, a periferie zastoupené územím okolo města Šumperk. Brno totiž bylo a stále je nejvýznamnějším sídlem celé Moravy, je tedy otázkou, zda to zdůraznili ve svém zobrazení také autoři jednotlivých mapových děl anebo jej naopak zakreslili stejně jako Šumperk, který byl politicky zcela bezvýznamný oproti královskému městu Brnu, které leželo blízko Vídně, které bylo politickým centrem celé habsburské monarchie a sídlily zde nejdůležitější úřady, na kterých se scházela stavovská reprezentace země, pro kterou bylo důležité být v blízkosti centra celé Moravy. Je tedy otázkou, zda se na jednotlivých mapách Moravy lišilo v obou oblastech zobrazení zámků či jiných šlechtických sídel. S tímto souvisí také cíl zaměřený na vývoj komunikační sítě, tedy zda je zobrazeno i v tomto ohledu významné postavení Brna blízko hranic s Horními Rakousy a jejich případné propojení s nimi. Naopak naskytá se otázka, zda podobné silniční tahy procházely také Šumperskem a zda bylo propojeno s podobným významným městem. Vztah centra a periferie je zastoupen také v otázce

církevních institucí a význačných poutních míst okolo měst, pro které byla tato doba typická. V okolí Brna byly takovým místem Křtiny, Tuřany a Vranov. Takto významná místa se naopak na Šumpersku nenacházela, když se nejbližší poutní místo nacházelo v Rýmařově, které však nedosahovalo také významnosti jako zmíněné Tuřany a další. Brněnsko bylo také známé značným počtem klášterů, které se v jeho okolí nacházelo, kdežto o Šumpersku totéž tvrdit nemůžeme a nejbližší kláštery se nacházely ve Šternberku a v Olomouci. Otázkou tedy je, zda jednotliví autoři zobrazili tyto významné rozdíly v obou oblastech na svých mapách, nebo zda se zákres obou měst a tím i celého území nějak lišil vzhledem k zmíněnému vztahu centra a periferie, které se v komparaci obou sídel nabízí.¹¹

Staré mapy byly častým cílem studia po celé 20. století, přičemž nejoblíbenějšími díly byly mapy z produkce Jana Amose Komenského a Jana Kryštofa Müllera. Výrazný posun v oblasti výzkumu starých map je spojen s padesátými lety minulého století, o což se zasloužila zejména dvě jména. František Roubík, který vytvořil ve dvou svazcích soupis všech map českých zemí, spolu s jejich umístěním a přehlednými dějinami kartografie našeho prostoru. Práce je natolik kvalitní, že doposud je z ní hojně čerpáno.¹² Jeho současníkem byl Karel Kuchař, jenž byl nejspíše nejvýznamnější postavou 20. století v oblasti výzkumu a z jehož prací je čerpáno především v kapitole o mapě Moravy Jiřího Matyáše Vischera, o které napsal článek a určil její měřítko,¹³ Kuchař je ale také autorem řady publikací, z nichž jsou pro tuto práci nejvýznamnější *Naše mapy odedávna do dneška*,¹⁴ *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky*¹⁵ a zasloužil se také o zpracování mapové sbírky B. P. Molla.¹⁶ Na tyto významné autory v sedmdesátých letech navazuje Ladislav Zapletal, který provedl detailní rozbor mapy Moravy od Jana Amose Komenského a uvádí také množství autorů jemu předcházejících.¹⁷ V současnosti

---

¹¹ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 11–21, 277–278. SEMOTANOVÁ, Eva – CAJTHAML, Jiří: *Akademický atlas českých dějin*. Praha 2014, s. 161, 196, 224. SEMOTANOVÁ, Eva – SYNEK, Jaroslav: *Česko: Ottův historický atlas*. Praha 2007, s. 175. URBÁŠKOVÁ, Stanislava (ed.): *Česká republika: sešitový atlas pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vyd. Praha 2008, s. 27.

¹² První svazek z roku 1952 pojednává o mapách zobrazujících prostor Čech ROUBÍK, František: *Soupis map českých zemí*. Sv. 1. Praha 1952. O Moravě poté ve druhém svazku jeho soupisu ROUBÍK, F.: *Soupis map českých zemí*. Sv. 2.

¹³ KUCHAR, Karel: *Vischerova mapa Moravy*. In: Kartografický přehled. 1953, č. 7, s. 66–73. Ke kapitole čerpáno také z další práce Kuchaře o mapě pardubického panství KUCHAR, Karel: *Mapa pardubického panství z roku 1688 od Jiřího M. Vischera*. In: Kartografický přehled. 1948, č. 3, s. 37–40.

¹⁴ KUCHAR, Karel: *Naše mapy odedávna do dneška*. Praha 1958.

¹⁵ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*.

¹⁶ KUCHAR, Karel: *Mapová sbírka B.P. Molla v Universitní knihovně v Brně*. Praha 1959.

¹⁷ Zdroje, ze kterých Zapletal čerpal jsou dostupné v ZAPLETAL, Ladislav: *Komenského mapa Moravy z roku 1627*. 2. doplň. vyd. Olomouc 1979, s. 109–120.

je nejvýznamnější osobností v oboru historické geografie a kartografie Eva Semotanová. V této práci bylo využito především její knihy *Historická geografie českých zemí*,¹⁸ velmi přínosná byla také kniha *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*.¹⁹ Semotanová se také zapojila do rozsáhlého projektu Muzea Komenského v Přerově, které v roce 2003 připravilo vydání digitalizovaných map Moravy ze 16.–18. století. Autorkou celého projektu je kurátorka tamního muzea Helena Kovářová.²⁰ Na tomto projektu spolupracovala také řada dalších významných historických kartografů, mezi kterými byl Milan Václav Drápela a Tomáš Grim.²¹ Nejstarší mapě Moravy se ve své práci věnuje také Barteček.²² Neméně důležitá je také práce Ladislava Plánka *Vývoj světové a české kartografie*, který vytvořil přehledné učební texty pojednávající o dějinách kartografie.²³ Velmi podobnou prací je v tomto ohledu také multimediální dílo kolektivu okolo Milana Václava Drápely, které nese název *Dějiny kartografie – multimediální on-line učebnice*.²⁴ V roce 2008 vyšla z produkce Muzea Komenského v Přerově další kniha, která se tentokrát věnovala právě mapě Moravy od Jana Amose Komenského a zobrazovala mapu spolu s jejími odvozeninami ve zmenšené formě, autorem knihy je František Hýbl.²⁵ Velmi podobně koncipovaným dílem jsou *Staré mapy naší země* z produkce Zdeňka Kučery, který zde graficky představuje nejstarší kartografická díla,²⁶ přičemž jeho druhá práce je věnována výhradně mapám Müllerovým.²⁷ V současnosti však nejvíce převládá způsob rozboru starých map, který provedli ve svých pracích nejprve Cajthaml pro Müllerovy mapy²⁸ a poté Chrást pro dílo Fabricia a Komenského.²⁹ V obou případech se

---

¹⁸ SEMOTANOVÁ, Eva: *Historická geografie českých zemí*. 2. aktualiz. vyd. Praha 2002.

¹⁹ SEMOTANOVÁ, Eva: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha 2001. Dále z výběru publikační činnosti autorky na téma historické geografie a kartografie SEMOTANOVÁ, Eva: *Výběrový katalog atlasů: mapová sbírka Ústavu československých a světových dějin ČSAV*. Praha 1989. SEMOTANOVÁ, Eva: *Atlas zemí Koruny české*. Praha 2002. SEMOTANOVÁ, E.: *České země*.

²⁰ *Mapy Moravy ze 16.-18. století* [CD ROM]. Přerov 2003.

²¹ Tomáš Grim v současnosti provozuje velmi povedené webové stránky, kterými se snaží informovat širší veřejnost o starých mapách. GRIM, Tomáš: *Staré a nové mapy z území České republiky*. In: <http://www.staremapyceska.cz/stare-nove-mapy-uzemi-ceske-republiky/> [cit. 31. 3. 2018].

²² BARTEČEK, Ivo: *Nejstarší kartografický obraz Moravy: The oldest cartographic picture of Moravia*. Olomouc 2004. Již předtím vydal článek zabývající se podobným tématem BARTEČEK, Ivo: *Počátky geografického a mapového obrazu Moravy*. In: *Střední Morava*. 3, 1997, č. 5, s. 4–12.

²³ PLÁNKA, Ladislav: *Vývoj světové a české kartografie*. Brno 2004.

²⁴ DRÁPELA, Milan Václav – PODHRÁZSKÝ, Zbyšek – STACHOŇ, Zdeněk – TAJOVSKÁ, Kateřina: *Dějiny kartografie - multimediální on-line učebnice*. Brno 2006. In: <http://oldgeogr.muni.cz/ucebnice/dejiny/index.php> [cit. 31. 3. 2018].

²⁵ HÝBL, František: *Mapa Moravy Jana Amose Komenského: Comenius' map of Moravia*. Přerov 2008.

²⁶ KUČERA, Zdeněk: *Staré mapy naší země*. Olomouc 2016.

²⁷ KUČERA, Zdeněk: *Staré mapy naší země 2: Müllerovy mapy*. Olomouc 2016.

²⁸ CAJTHAML, Jiří: *Analýza starých map v digitálním prostředí na příkladu Müllerových map Čech a Moravy*. Praha 2012.

²⁹ CHRÁST, Josef: *O starých mapách českých zemí: Fabriciova a Komenského mapa Moravy*. Praha 2015.

jedná o práce, v nichž byly využity nejnovější programy a jedná se především o přístup geoinformatiků, přičemž oba autoři za pomoci moderní techniky nabízejí naprosto jiný pohled na staré mapy, než se do současnosti nabízelo. Jedná se především o velmi důkladné rozbory poloh zanesených bodů a sídel na jednotlivých mapách, u kterých je graficky zaznamenána odchylka vůči jejich skutečné poloze. Dále také proměňující se měřítko, která jistě nebyla cílem tehdejších autorů, ale díky moderní technice je evidentní, že staré mapy neměly pouze jediné měřítko, ale naopak v určitých oblastech odlišné. Tento fakt byl spojen především se špatným umístěním jednotlivých prvků, což bylo spojeno jistě s menšími znalostmi zobrazovaných oblastí. V obou dílech je tak možné vidět, jakým směrem se může v budoucnu historická geografie a kartografie díky moderní technice ubírat.

Velmi oblíbené jsou pro různé studie, články ve sbornících a časopisech Müllerovy mapy, kterých v posledních letech vznikl dostatek.³⁰ V současné době se také projevuje snaha o popularizaci starých map a jejich studia, což má za následek také konání výstav mapám věnovaným. Jedna taková se konala v roce 2014 v Olomouci a nesla název *Kouzlo starých map* a vyšel k ní také stejnojmenný sborník z produkce Víta Voženílka.³¹ Dalším popularizačním faktorem je trend digitalizace, který je zároveň velice přínosný. Jedním z největších přínosů je fakt, že zůstanou v podobě, ve které byly zdigitalizovány. Nehrozí tedy ztráta informací, které nesou a s tímto se také nese jejich následné předání případně druhé stráně.

K tematice starých map vyšla také řada zahraničních studií, přičemž při této práci byl kladen důraz na publikace pojednávající také o mapách českého prostředí, a to především tedy map Moravy. Z výběru literatury stojí za zmínku práce Bagrowa se Skeltonem.³² Z rakouského prostředí je přínosná práce Johannese Dörflingera, který se

---

³⁰ MIKŠOVSKÝ, Miroslav – ZIMOVÁ, Růžena: *Müllerovo mapování a první vojenské mapování českých zemí (se zřetelem k digitalizaci a centrální evidenci map v Česku) / Mueller mapping and the First Military mapping of the Czech lands (with regard to the digitalisation and central registration of maps in Bohemia)*. In: Historická krajina a mapové bohatství Česka: prameny, evidence zpřístupňování, využívání: Praha 25. ledna 2006 – The historical Landscape and the map wealth of Czechia: sources, registration, utilisation and the improvement of accessibility: Prague, January 25th 2006. Praha 2006. ČADA, Václav: *Kartometrická kvalita Müllerovy mapy Čech aneb vychází Müllerovy mapy Čech z astronomicky určených zeměpisných souřadnic?*. In: Z dějin geodézie a kartografie. 2010, č. 14, s. 14–20. ČADA, Václav – VICHROVÁ, Martina: *Rukopisné mapy krajů Jana Kryštofa Müllera. Krajina a sídla v Čechách na počátku 18. století*. In: CHODĚJOVSKÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert – ADAM, Dušan: *Krajina jako historické jeviště: k počtům Evy Semotanové*. Praha 2012, s. 123–142.

³¹ Kniha pojednává nejen o mapách zobrazujících území dnešní České republiky, ale také mapy celého světa. VOŽENÍLEK, Vít: *Kouzlo starých map: Ars magica antiqua tabulae geographicae*. Olomouc 2014.

³² BAGROW, Leo – SKELTON Raleigh Ashlin: *History of cartography*. 2. print. Cambridge 1966.

věnuje především mapám Rakouským, ale podává informace také o mapách Moravy.³³ Dále je potřeba zmínit také práci Blacka, jehož dílo vypovídá o historii kartografie napříč dějinám s důrazem na typické vlastnosti v britském prostředí a nizozemské kartografické firmy.³⁴ Totéž poté platí o práci německé historičky Schneiderové³⁵ a zejména rozsáhlé edici z produkce Woodwarda, ve které o našem prostředí pojednává jeho třetí díl.³⁶ Zajímavostí je kniha *Curious Map Book* z produkce Baynton-Williamse, která je odlišná od ostatních publikací, jelikož se nevěnuje o historii kartografie, nýbrž mapovým kuriozitám, z nichž je pro naše území nejvýznamnější mapa Čech v podobě růže, která se objevila ve spisu Bohuslava Balbína.³⁷

---

³³ DÖRFLINGER, Johannes: *Die österreichische Kartographie im 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts: unter besonderer Berücksichtigung der Privatkartographie zwischen 1780 und 1820*. Wien 1984.

³⁴ BLACK, Jeremy: *Obrazy světa – historie map*. Přeložil Eva VYBÍRALOVÁ, Praha 2005.

³⁵ SCHNEIDER, Ute: *Die Macht der Karten: eine Geschichte der Kartographie vom Mittelalter bis heute*. 2. überarb. Aufl. Darmstadt 2006.

³⁶ WOODWARD, David: *The history of cartography*. Chicago 2007.

³⁷ BAYNTON-WILLIAMS, Ashley: *The curious map book*. London 2015, s. 56.

2 Vymezení zkoumaného území

Na úvod práce bylo potřeba vymezit si zkoumané území. K tomu nebyla použita pouze jediná metoda, nýbrž kombinace více metod. Jedná se o zemské hranice, které byly použity při vymezení hranice severní oblasti Šumperska, pohoří v případě Jeseníků na severu, zemské cesty a následně také o body. Hraniční body v tomto případě představují velká města, která byla velkými sídelními jednotkami v rámci daného území. Jejich výběr byl učiněn pomocí práce s legendou jednotlivých map.³⁸ Jejich značení a statut se v průběhu 16. až 18. století měnil, to je zaznamenáno v dalších kapitolách, které jsou věnovány detailům daných zobrazení a rozdílům oproti zobrazením předchozím. Mapy, u kterých jsem danou hranici utvářel byly mapy základní, tedy mapa Fabricia z roku 1569, Komenského z roku 1624, Vischerova z roku 1692 a Müllerova mapa z roku 1716, ve vydání z roku 1790. Při výběru měst byl nejdůležitější fakt, aby vybraná města byla na těchto hlavních mapách, zejména tedy na první zkoumané mapě Fabricia a následně na poslední Müllerově mapě.³⁹

Zkoumaná oblast na Šumpersku byla ohrazena na severu zemskou hranicí se Slezskem, která pokračuje až do míst, kde ji protíná zemská stezka vedoucí z Olomouce přes Bruntál do Vratislavi. Zemská stezka poté vede na jih přes město Břidličnou, Rýžoviště a město Huzová. Odtud hranice směřuje k městu Uničov, které s Mohelnicí a

---

³⁸ Na severu se jedná o města Uničov, Mohelnice a Moravská Třebová.

³⁹ U Komenského mapy se jedná o vydání z roku 1627, přeryté a vydané následně v roce 1630, které je shodné s originálem. U Müllerovy mapy se také jedná o jiné vydání než to původní z roku 1716, a to o vydání z roku 1790, které je shodné s originálem s výjimkou doplněné čtvercové sítě pro lepší orientaci. Srov.: FABRICIUS, Pavel: *Marchionatus Moraviae. Das Marggraffthumb Mähren*. 1569. Dostupné: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b7200328g/f5.item.r=marchionatus%20moraviae%20fabricius.zoom> [cit. 8. 4. 2018]. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio*. ed. Claes Jansz VISSCHER. 1630. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/895/2619267599/> [cit. 9. 4. 2018]. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*. MÜLLER, Jan Kryštof: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae in sex circulos divisae quos Mandato Caesareo accurate emensus hac mappa delineatos exhibit Ioh. Christoph Müller, S. C. M. Capitane*. ed. Franz REISER a Jan Jiří GASTL. 1790, list 1. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/660/2619267622/> [cit. 9. 4. 2018]. MÜLLER, Jan Kryštof: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae in sex circulos divisae quos Mandato Caesareo accurate emensus hac mappa delineatos exhibit Ioh. Christoph Müller, S. C. M. Capitane*. ed. Franz REISER a Jan Jiří GASTL. 1790, list 2. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/661/2619267611/> [cit. 9. 4. 2018]. MÜLLER, Jan Kryštof: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae in sex circulos divisae quos Mandato Caesareo accurate emensus hac mappa delineatos exhibit Ioh. Christoph Müller, S. C. M. Capitane*. ed. Franz REISER a Jan Jiří GASTL. 1790, list 3. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/662/2619267620/> [cit. 9. 4. 2018]. MÜLLER, Jan Kryštof: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae in sex circulos divisae quos Mandato Caesareo accurate emensus hac mappa delineatos exhibit Ioh. Christoph Müller, S. C. M. Capitane*. ed. Franz REISER a Jan Jiří GASTL. 1790, list 4. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/663/2619267617/> [cit. 9. 4. 2018].

Moravskou Třebovou tvoří jižní hranici celé zkoumané oblasti. Od Moravské Třebové přechází hranice území s pomocí Trstenické stezky v zemskou hranici s Čechami, která kompletuje celou oblast až k severní hranici se Slezskem. V průběhu 16. a 18. století se měnilo zobrazení měst na jednotlivých mapách a s tím i jejich statut. Při výběru bylo nejdůležitější, aby se hraničními body, nestaly vesnice, ale nejlépe města hrazená či menší města bez hradeb.⁴⁰

Na tento fakt byl kladen důraz zejména při ohrazení zkoumané oblasti na jihu okolo Brna. Zde jsou při ohrazení použity téměř výhradně hraniční body, které představují města. Jsou to města Vyškov a Slavkov, která jsou spojena zemskou stezkou a tvoří tak východní hranici přecházející až k městu Hustopeče. Ty s Moravským Krumlovem, Pohořelicemi a Ivančicemi tvoří jižní hranici. Západní hranice je poté vytvořena městem Velká Bíteš, které je pak spojeno s městy Tišnovem a Blanskem, které tvoří severní hranici a je poté opět propojena s Vyškovem a uzavírají tím hranici celého území.⁴¹

---

⁴⁰ Trstenická stezka spojovala Čechy s Moravou a vedla z Prahy. Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. Müller, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. SEMOTANOVÁ, E: *Historická geografie*, s. 169. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*

⁴¹ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4.

3 Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny

3.1 Pavel Fabricius

Pavel Fabricius byl osobním lékařem císaře Maxmiliána II. Byl však také profesorem matematiky na vídeňské univerzitě a zastával současně pozici profesora na místní lékařské fakultě. Krom lékařství se zároveň zajímal o astronomii a kartografii. Jeho zájem o kartografii se odrazil ve vzniku vůbec první mapy Moravy. Vedle kartografie a astronomie se také na žádost císaře Rudolfa II. zajímal o gregoriánský kalendář, přesněji tedy odborným komentářem k jeho zavedení. Úvod k použití nového kalendáře od Pavla Fabricia je dnes uložen v Rakouské národní knihovně ve Vídni. Vedle mapování Moravy nejspíše plánoval zmapovat také rakouské země a údajně zpracoval místopisný nárys celých Rakous, čemuž nasvědčuje zpracování Rakouska na spodní části mapy Moravy, který se však nedochoval. Kuchař se při této myšlence také odkazuje na zprávu francouzského lékaře Clusia.⁴²

3.2 Důvody vzniku

Prvotní motivací Pavla Fabricia byl bezpochyby fakt, že do té doby neexistovala jediná verze mapy Moravy a že se Morava jako taková vyskytovala pouze jako součást větších mapových děl, na rozdíl od sousedních zemí, které již byly zmapovány. Jedním z prvních takových děl byla mapa Ebstorfská ze 13. století. Na počátku století 15. byla Evropa seznámena s *Geografiké Hyfégésis* Klaudia Ptolemaia, na které bylo popsáno naše území. Poté následovala mapa kardinála Mikuláše Kusánského z poloviny 15. století nejspíše 1457-1458. Ve středověku vzniklo množství map ukazující Čechy a Moravu, nicméně jednalo se o velmi jednoduché popisy. Velmi podrobná je ale mapa z přelomu 15. a 16. století, kterou vytvořil Erhard Etzlaub a zachytil na ní dvacet tři českých, moravských a slezských měst. Morava se také objevila v práci Sebastiana Münstera, který ji vložil do svých publikací *Kosmografie*. Autor mapy se také inspiroval mapou Slezska z roku 1561 od Martina Helwiga. Z jeho mapy převzal metodu idealizovaných prospektů měst a symboliku pro jednotlivé lokality.⁴³ Další motivací, nejspíše jednou z hlavních, bylo ohrožení v podobě Turků, kteří se blížili střední Evropě a pro lepší orientaci v terénu

---

⁴² Kuchař také doplňuje překlad části zprávy francouzského lékaře: *Pavel Fabricius vystoupil tenkrát se mnou, s doktorem Janem Aichholzem a jinými ještě průvodci na vrchol Ötscheru [1892 m], aby astronomickým měřidlem změřil délku a šířku této hory a sousedních pohoří. Měl totiž tehdy před sebou místopisný nárys celého Rakouska před i za Enží, který zhotovil s největší péčí a velikými náklady a o němž doufám, že bude co nejdříve uveřejněn ...*; KUCHAŘ, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 31. Dále k životopisu Pavla Fabricia CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 84. SEMOTANOVÁ, Eva: *Pavel Fabricius*. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. O autorech* [CD ROM]. Přerov 2003.

⁴³ BARTEČEK, I.: *Počátky geografického a mapového obrazu Moravy*, s. 4. SEMOTANOVÁ, E.: *České země*, s. 24–25. SEMOTANOVÁ, E.: *Mapy Čech, Moravy a Slezska*, s. 41–42.

bylo potřeba kvalitní mapové dílo.⁴⁴ Tomu nasvědčuje také dvojverší vložené do rámu, ve kterém Pavel Fabricius prosí Boha za ochranu proti Turkům.⁴⁵ Jelikož neměl žádného předchůdce, který by území zaznačil obrazově, či v textové podobě před ním, bylo potřeba, aby se s místní krajinou seznámil a prošel si ji. Mezi jednu z předností mapy, na kterou byl patřičně hrdý, jak zmiňuje Kuchař, je obohacení mapy o zeměpisnou síť, kterou postrádala jak Klaudyánova mapa Čech, tak i Laziovo vyobrazení Rakouska.⁴⁶ Jeho práci poté finančně podpořili moravští stavové, kteří si tímto vysloužili také Fabriciovo poděkování, které je obsaženo na samotné mapě a ve kterém je také zmíněné dvojverší o hrozbě Turků.⁴⁷

„AMPLISSIMIS OMNIVM MARCHIONATVS MORAVIÆ ORDNVN
PRIMATIBVS, MAGNATIBVS & Præfidibus Proceribusque &c Patronis fuis S. D.
PAULUS FABRICIVS CÆS: MATH: MED: DOCT:

*Patriam veſtram, ampliſſimi Magnates, non modo alijs regionibus non infe-
riorem, ſed multis præclaris, cum naturæ tum fortunæ (quibus à Deo opt. max. donata
eſt) bonis longè ſuperiorem, meo ſtudio, arte & labore, cum in ea à nemine quoquam ante
quicquam eſſet vel tentatum modo, mihi'que adeo nihil adminiculi datum, primus veſtro
conſenſu & liberalitatis ſubſidio Chorographicè deſcribere ad ortus aliquoties peragraui,
luſtraui, explorauī, & (quod non parum difficultatis mihi obiecit) alijs quo'que eam
vicinis regionibus incluſi at'que ad plagas mundi recte coaptaui. Hanc meam operam
boni vt conſulatis oro. Poſui autem hîc ciuitates, oppida, arces, cænobia. Pagos, quidem
potuiſſem plures ponere, verùm plus confuſæ obſcuritatis quàm vtilitatis attuliſſem.
Quacun'que in re alia mea opera Reipublicæ veſtræ vllo modo vſui eſſe poteſt, ego eam
vobis Magnates Ampliſſimi nequaquam claudi in me patiar.*⁴⁸

---

⁴⁴ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 31. SEMOTANOVÁ, Eva: *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny*. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. K historii map* [CD ROM]. Přerov 2003.

⁴⁵ FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 84.

⁴⁶ KUCHAR, K.: *Naše mapy*, s. 52–53.

⁴⁷ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 31. SEMOTANOVÁ, E.: *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM].

⁴⁸ „Slovutným zástupcům všech stavů markrabství Moravského, velmožům, vladařům, šlechticům atd., mým příznivcům, pozdrav! Doktor Paulus Fabricius, císařský matematik a lékař. Přikročiv první, slovutní velmoži, s Vaším souhlasem a štědrou podporou k zeměpisnému popisu Vaší vlasti, která nejen není horší než jiné země, ale mnoha znamenitými dary přírody a štěstěny, jimiž byla obdařena Bohem největším a nejlepším, je daleko předčí, několikrát jsem ji procestoval, prohlédl a prozkoumal svým úsilím, uměním a prací, ačkoliv dříve se o to nikdo ani trochu nepokusil. Neměl jsem proto ani nejmenší oporu, což mi působilo nemalé obtíže, zapojil jsem ji také do sousedních zemí a správně jsem ji zasadil do světových stran. Prosím, abyste vlídně posuzovali tuto moji práci. Zaznamenal jsem zde města, městečka, hrady a kláštery. Vesnic byl bych mohl zajisté zanést více, ale byl bych tím způsobil více temného zmatku než přinesl užitku. V čemkoliv jiném může být má práce pro Váš stát nějak užitečná, nechci si ji zajisté

Je však otázkou, na kolik autor prováděl vlastní měření a jaké metody využíval při tvorbě map a rozličné názory na tuto problematiku poskytuje ve své práci Chrást, který připomíná především Vávru s Drápelou, kteří zpochybňují Fabriciovy cestovní zkušenosti⁴⁹ Také Kuchař zmiňuje, že je otázkou, na kolik využil Fabricius při tvorbě mapy vlastního měření.⁵⁰

Mapa byla i přes své chyby značně oblíbená a vysloužila si řadu odvozenin od jiných autorů. Přední evropské kartografy ji také zařazovali do svých atlasů, a to i v době, kdy své přesnější a detailnější dílo vydal Jan Amos Komenský. Pro představu, do svých atlasů ji zařadila taková jména jako Ortelius, G. de Jode, Mercator, Hondiové a další.⁵¹ Z Fabriciovy mapy a odvozenin z ní vytvořených bude později vycházet právě Komenský, který si vytkne za cíl opravit její nedostatky.⁵²

3.3 Fabriciovo vydání z roku 1569

Jedná se o nejstarší a prvotní vydání mapy od Pavla Fabricia, které autor nechal vydat ve Vídni, kde v dané době působil. Orientace mapy je severní s měřítkem 1 : 288 000 a šlo o mědirytinu.⁵³ Mapa nese dvoujazyčný název *MARCHIONATVS MORAVIÆ – Das Marggrafftumb Mährern*.⁵⁴ Jak již bylo výše zmíněno, Fabricius se ve věnování na mapě pyšnil faktem, že sám několikrát území Moravy prošel. Kromě tohoto prováděl různá astronomická měření v místech na Moravě, ale stejně tak v Čechách. Kuchař také uvádí, že polohu vrcholů určoval pomocí měřických přístrojů.⁵⁵ Roubík také zmiňuje, že císařský matematik při sestavování mapy Moravy pracoval především s prací Ptolemaia. Kromě vlastního pozorování autora uvádí další z postupů při tvorbě mapy. Tím jsou předchozí měření jiných kartografů. Dle Roubíka šlo především o bavorského kartografa Petra Apiana, který byl dle něj hlavním pramenem při určení zeměpisných souřadnic a polohy některých měst, jako je například Brno, Opava, Třebíč, Znojmo, Olomouc.⁵⁶

---

nechat pro sebe a Vám, slovní velmoži, ji nabízím.“ Překlad Kuchař. Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 31.

⁴⁹ CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 85.

⁵⁰ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 31.

⁵¹ Těmto odvozeninám budou věnovány další kapitoly. SEMOTANOVÁ, E.: *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM].

⁵² CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 78–80.

⁵³ Grim, Tomáš: *Staré a nové mapy z území České republiky*. In: <http://www.staremapyceska.cz/stare-nove-mapy-uzemi-ceske-republiky/> [cit. 24. 8. 2017]. Měřítko potvrzuje také ZAPLETAL, L.: *Komenského mapa*, s. 9.

⁵⁴ FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

⁵⁵ KUCHAR, K.: *Naše mapy*, s. 53.

⁵⁶ ROUBÍK, F.: *Soupis map českých zemí*. Sv. 2, s. 11–12.

Fabricius na své mapě zaznačil mnoho sídel, dle nejnovějšího výzkumu Chrásta se na mapě nachází 352 sídel, což je rozdíl oproti údajům Kuchaře, který udává 347 sídel.⁵⁷ Na mnou zkoumaném území severní a jižní Moravy se přitom nacházelo dohromady 73 sídel. Z toho však pouhých 20 spadalo pod území na severu, kdežto 53 sídel se nalézalo v jižní oblasti. Fabricius se také mohl pyšnit rozsáhlou legendou, ve které rozlišuje 8 druhů sídelních jednotek ve dvojjazyčné podobě. Jedná se o *Ein Stadt, Klein Stadt, Stadt und Schloss, Stadt oder Marckt, Dorff und Schloss oder Herrnsitz, Schloss, Kloster, Dorff*. V některých případech je však nutné jednotlivé značky z legendy propojit mezi sebou, aby bylo jasné, o jaký druh sídla se jedná.⁵⁸ Při práci s místopisem Hosáka však docházíme ke zjištění, že se Fabricius při tvorbě mapy a určování druhů sídelních jednotek dopustil chyb jak na severní Moravě, tak na Moravě jižní.⁵⁹

Když se poté podíváme na zastoupení jednotlivých sídel v rámci obou oblastí, je jasné vidět, která byla na konci 16. století významnější. Samozřejmě se to odvíjí zejména od města Brna, které bylo politickým a hospodářským střediskem nejenom jižní, ale Moravy celkově, zatímco vzdálenost severní oblasti od podobně významného města, kterým byla Olomouc je větší. Tento fakt je také evidentní při pohledu na mapu. Na severu je z 20 sídel 7 vesnic, které se nacházejí zejména v oblasti od Šumperka na sever do Jeseníků. Ovšem i u hranic zemských hranic se Slezskem se nacházela dvě panská městečka, Branná se Starým městem. Jižně od Šumperka se sídla zvětšují. Nalézáme zde dalších 5 panských městeček a 3 zámky. Největšími městy jsou pak Moravská Třebová, Rýmařov a Sovinec. Moravská Třebová a Sovinec mají navíc statut města se zámkem. Je však nutno podotknout, že Rýmařov a Sovinec se nalézají ve Slezsku, což je zcela chybné. Fabricius jim však i kvůli jejich významnosti věnoval pozornost a zaznačil je na své mapě.⁶⁰ Při porovnání měst na mapě s místopisem Hosáka nacházíme chyby autora ve třinácti případech. U vesnic se autor dopustil chybného značení u Velkých Losin a Dlouhé Loučky. U první opomenul zaznačení zámku, který ve Velkých Losinách byl, a v případě Dlouhé Loučky se jedná o chybné zařazení sídla mezi vesnice, protože patřilo mezi panská městečka. Dle komparace se dopustil také chyb u zakreslení zámků v dané oblasti, jelikož v případě Zvole se jednalo o ves s tvrzí a u Úsova s Mírovem šlo o panská

⁵⁷ Srov.: CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 124. KUČAŘ, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 34.

⁵⁸ Kuchař uvádí, že se české názvy v legendě objevily až při její finální podobě. Totéž platí i o kategorii sídla *Stadt oder marckt*. Kuchař také dodává zvětšenou podobu legendy. Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KUČAŘ, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 33–34.

⁵⁹ Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*.

⁶⁰ Zbylá panská městečka jsou na mapě Mohelnice, Šumperk, Štítý, Uničov a Zábřeh na Moravě. Zámek se nalézal na Mírově, v Úsově a ve Zvoli. FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

městečka se zámek. Největší rozdíly se objevily u panských městeček, kterých je na mapě sedm, ale po porovnání s místopisem některá statut mění. Ve čtyřech případech se mění statut na město, a to u Starého Města, které na něj bylo povýšeno roku 1560. Dále u Mohelnice a Štítů, obě města získala svůj statut již ve 13. století. Zvláštním případem je město Uničov, které bylo dokonce městem královským, statut města získalo již v roce 1213. U Starého Města se chyba může vysvětlit jeho pozdějším povýšením mezi města, kterého se mu dostalo teprve nedávno před vznikem mapy. Mezi panská městečka byl také chybně začleněn Šumperk se Zábřehem, v jejichž případě se jednalo o města se zámek. Přitom Šumperk byl založen již v druhé polovině 13. století mezi lety 1269-1276. Fabricius však nesnižoval skutečné postavení sídel ve všech případech. Sovinec je zaznačen jako město se zámek, přitom se jednalo o pouhé panské městečko se zámek. Sporná situace nastává v případě Branné, tehdy známé jako Kolštejn, která je zaznačena jako městečko, na které byla znovu vysazena až v roce 1570. Tedy rok po vytvoření mapy. Je otázkou, zda Fabricius věděl o budoucím povýšení na městečko, nebo se dopustil chyby při zjišťování funkce sídla.⁶¹

Odlišná je situace na jihu, kde se nachází z 53 sídel 19 vesnic, které jsou ve zkoumané oblasti rozmístěné téměř rovnoměrně. V jedné vesnici je navíc zaznačen zámek či tvrz, a to v Řečkovících. Poněkud větší koncentrace vesnic se nachází na východ a severovýchod od Brna v pásmu mezi Slavkovem u Brna a Vyškovem, není to však tak rozsáhlá převaha vesnic jako například na sever od Šumperka, kde tento druh sídelních jednotek převažoval. Ze sídel zde nalézáme také městečka panská, kterých bylo na tomto území patnáct, městeček se zámek zde Fabricius zaznačil tři. Na jihu Moravy také označil devět sídel jako města, z toho jsou dvě se zámek, Velké Němčice a Židlochovice, a následně samostatný zámek v Náměšti nad Oslavou. V okolí Brna byly také na rozdíl od severu kláštery, Fabricius zde zakreslil dva, v Oslavanech a Tišnově. Největšími sídelními jednotkami jsou zde dle autora města hrazená, která na severu chyběla, stejně jako kláštery. Byla zde čtyři, z toho jedno se mohlo pyšnit i zámek. Jak již bylo řečeno, Brno bylo politickým a hospodářským centrem celé Moravy, a je tedy očividné, že tomu autor mapy věnoval pozornost, jelikož je Brno ze všech hrazených měst dle zaznačení největší. Dalšími hrazenými městy byly Ivančice a Vyškov, zámek se mohl pyšnit Moravský Krumlov. Je však nutno podotknout, že zámek v Náměšti nad

---

⁶¹ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 257–258, 266, 268–269, 274–275, 277, 279–280, 284–285, 288, 290, 292–293.

Oslavou by se počítat neměl, jelikož je obec špatně umístěna na mapě, stejně jako panské městečko Olbramovice a vesnice Velké Hostěrádky.⁶² Chrást se ve svém výzkumu také zmiňuje o tom, že z mapy jde vyčíst, kudy Fabricius sám procházel a kde krajinu znal. Byl to dle něj pás od Znojma přes Moravský Krumlov, Brno, Slavkov až dále na východ. Tomuto faktu odpovídají měření, provedené Chrástem a také husté zaznačení sídel v této oblasti.⁶³

Při následné komparaci s Hosákem v oblasti jižní Moravy nalezneme samozřejmě více chyb než v případě oblasti předchozí, to je však dáno množstvím sídelních jednotek, které se zde nacházely. Fabricius zde zaznamenal devatenáct sídel chybně, což je více než na severní Moravě, v jejímž případě se jednalo o třináct chyb. Vesnicemi určil dle Hosáka chybně sídla dvě, a to Dědice a Rajhrad. V obou případech se jednalo o městečka panská, přičemž v Rajhradu byl dle místopisu také klášter. Naopak vesnic, které Fabricius zaznačil jako panská městečka, se zde vyskytuje pět. Habrovany a Pozořice jsou zaznačeny Fabriciem jako panská městečka se zámekem, byly to však vsi, ve kterých se nacházel zámek či tvrz. Podobné to bylo v případě Troubska, které je na mapě jako panské městečko, ale má stejný statut jako Habrovany a Pozořice. Jako poslední jsou pak Zábřdovice, které jsou pouhou vesnicí a autor jejich úlohu na svém díle zvýšil. Hojně bylo také zaměňováno město za panské městečko, když na mapě je za město označena Nosislav, Pravlov, Rousínov a Židlochovice, ale dle místopisu se jednalo o panská městečka. U Židlochovic byl alespoň správně zaznačen zámek, městem se však staly až v roce 1873. Opačným případem byla poté Velká Bíteš, která byla městem, ale na mapě kartograf ji učinil pouhým panským městečkem. Další nesrovnalost se vykazuje u sídel Dolní Kounice, Oslavany, Račice, Šaratice, Tišnov, Veverí a Náměšť nad Oslavou. U Dolních Kounic chybí zaznačení zámku a tamního kláštera, který se zde dle Hosáka nacházel. Naopak Fabriciem zaznačený klášter v Oslavanech je dle místopisu chybný, jelikož zanikl kolem roku 1550 a město tak mělo statut panského městečka. Šaratice byly autorem chybně zaznamenány jako město, přičemž statut městečka získaly až v roce 1869 a do té doby byly vesnicí. Další chybu nalezneme u Račic, které jsou sice zakresleny správně jako panské městečko, ale chybí zde zákres zámku. Mapové dílo je dle místopisu také ochuzeno o další město v případě Tišnova, které tento statut mělo vedle tamního

---

⁶² Panská městečka na mapě jsou Blansko, Blučina, Hustopeče, Měnín, Modřice, Olbramovice, Pohořelice, Račice, Rosice, Šlapanice, Troubsko, Uherčice, Velká Bíteš, Veverí a Zábřdovice. Městečka se zámekem jsou Habrovany, Moravská Bránice a Pozořice. Města na mapě bez zámků Dolní Kounice, Nosislav, Pravlov, Rousínov, Slavkov u Brna, Šaratice a Vojkovice. FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

⁶³ Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 168.

kláštera. Naopak na mapě jsou případy, kdy chybí hrad, který byl zaměněn za panské městečko. Tomu se tak stalo v případě Veveří. Panským městečkem se zámek byla také Náměšť nad Oslavou, zaznačená na mapě pouze jako zámek. Otázka nastává v případě Moravských Bránic. Ověření správnosti Fabricia zde není možné, jelikož v místopisu je zmíněno pouze to, že náležely klášteru v Dolních Kounicích.⁶⁴

Chrást také zdůrazňuje, že větší zaznamenání sídelních jednotek na jižní Moravě je z důvodu blízkosti hranic s Rakouskem, ale nezapomíná zdůraznit politický význam města Brna.⁶⁵

Jak již Fabricius v dedikaci mapy zdůrazňoval, nebylo možné zaznačit veškerá sídla nacházející se na Moravě z důvodu zvětšení nepřesnosti a nečitelnosti mapy. Je to způsobené zejména jeho stylem zaznačení sídel. Používal ozdobné značky, které zabíraly mnoho místa a spolu se svým popisem znemožňovaly zaznačit více sídel. I když jich určitě v daných oblastech více bylo. Autor se snažil zobrazit zejména významná města a městečka, která v obou oblastech převažují, a až následně vesnice, pokud mu to místo na mapě umožňovalo a které byly něčím významné.⁶⁶ Chrást se také ve své práci věnuje rozboru přesnosti zaznamenání větších sídelních jednotek oproti skutečnosti za pomoci specializovaných programů, ve kterých graficky vyjadřuje odchylky zaznamenaných měst či vesnic oproti skutečnosti.⁶⁷ Fabricius se totiž i přes snahu nevyhnul chybnému umístění některých měst na své mapě, což je však pochopitelné vzhledem k tehdejšímu možnostem. Již bylo zmíněno, že v případě severní Moravy zaznačil města Rýmařov a Sovinec chybně ve Slezsku, což je spojeno i se zakreslením hranic, které Fabricius zjednodušil. Obraz zkoumané oblasti na severní Moravě je také trochu narušen zaznamenáním Moravské Třebové, která je zasazena více na jich, čímž neutváří jednotnou jižní hranici s městečky Mohelnicí a Uničovem. Kromě tohoto se Fabricius nedopustil výraznějších chyb na severní Moravě. Tento fakt byl také způsoben tím, že zde bylo daleko méně sídelních jednotek než v případě druhé oblasti.⁶⁸

Na jižní Moravě se Fabricius snažil o hustší zaznačení sídelní sítě a z toho také pramení chyby, kterých však také nebylo mnoho. Jednou z nich bylo zaznamenání města

---

⁶⁴ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 28–29, 33,36–42, 64, 67–69, 71, 89, 93–94, 157–158.

⁶⁵ CHRÁST, J.: *O Starých mapách*, s. 130.

⁶⁶ FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

⁶⁷ CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 144–159.

⁶⁸ Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 22–25, 34–35. FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. 164. SEMOTANOVÁ, E. – CAJTHAML, J.: *Akademický atlas*, s. 158. SEMOTANOVÁ, E. – SYNEK, J.: *Česko*, s. 164.

Vyškov, které autor umístil správně na severovýchod od Brna, ale při porovnání se současnými mapami jej Fabricius zaznačil chybně. Na mapě se totiž jeví jako nejsevernější sídelní jednotka na zkoumaném území, přičemž tou by mělo být naopak městečko Blansko, které je zakresleno správně. Při pokračování po vytvořené severní hranici nalezneme další nesrovnalost u vesnice Lažany, která je na mapě chybně mimo oblast. Jak již bylo výše zmíněno, Fabricius se dopustil také nesprávného zaznačení zámku v Náměšti nad Oslavou, městečka Olbramovice a vesnice Velké Hostěrádky ve zkoumaném území. Kromě tohoto se Fabricius ještě dopustil nesprávného zaznamenání u vesnice Vranovice a městečka Uherčice, které jsou zakresleny pod jižní hranicí, tedy mimo oblast. Autor také mylně umístil vesnici Tuřany, která je zaznačena chybně u řeky Litavy, ale správně náleží k pravému břehu řeky Svitavy. Poslední výraznější chybou je zaznamenání městečka Troubsko na levém břehu řeky Svratky, přičemž patří do pásu měst ležících na jejím pravém břehu.⁶⁹

Kromě toho se však Fabricius dopustil zkomolenin jednotlivých názvů obcí a z toho plynoucí jejich složité identifikace. Tuto identifikaci ulehčuje práce Kuchaře, který vytvořil vlastní mapu s místopisnými názvy, ve které však chybně identifikuje městečko *Eichorn* jako Veverskou Bítýšku, přičemž se jedná o Veveří, což je potvrzené při práci se současnými mapami a toto tvrzení potvrzuje také Chrást. Jedním z příkladů zkomolených názvů může být vesnice *Tzette* na severní Moravě a na jižní například vesnice *Weidnitz*. V obou případech identifikaci obcí určil Kuchař pomocí své místopisné mapy Moravy.⁷⁰

Pohoří pojmenoval na mapě pouze jediné, a to Jeseníky, které však umístil ve Slezsku a lemují východní hranici se Slezskem až k pramenům řeky Desné a Merty. Jeseníky jsou tak pouze na území Slezska a na Moravu nezasahují. I proto se Morava ve Fabriciově podání jeví jako nížina s minimem hor a různých pohoří, které v případě zaznačení pomáhají lemovat hranice zkoumaných oblastí. K jejich umístění užil kopečkové metody se šrafováním západních svahů. Takovým případem bylo umístění pohoří na západ od řeky Moravy, které pokračuje až k východním hranicím Čech s Moravou a k městečku Štítý. Při porovnání současných znalostí o horstvu se jedná nejspíše o Orlické hory, ale zároveň by se mohlo jednat o Hanušovickou vrchovinu. Při pokračování po západní hranici Moravy nalezneme jižně, na pravém břehu řeky Sázavy

---

⁶⁹ Srov.: Česká republika: *autoatlas 1:240 000*, s. 45–47, 56–58. FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

⁷⁰ Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 103–111. KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 32–34.

zaznačené hory, které zaujímají oblast mezi Mírovem podél zemské hranice až k městečku Svitavy. Z hlediska výrazného zaznačení by se dalo předpokládat, že se jedná o výrazné pohoří. Ve skutečnosti je to nejspíše Zábřežská vrchovina. Ta by však měla pokračovat až k Moravské Třebové a dále na jih, ale není tak zaznačeno. Mezi řekou Desnou a Oskavou jsou poté zakresleny hory, které budou nejspíše pokračováním Hanušovické vrchoviny, jelikož nejj jižnější části Jeseníků jsou zaznačeny až u Sovince a hranic se Slezskem. Oblast ve Slezsku u Rýmařova je však Fabriciem zaznamenána jako nížina mezi různými pohořími. Ve skutečnosti se však jedná o stejné pohoří. Právě při značení jednotlivých horstev hraje roli výběr zkoumaných oblastí. V případě severní Moravy se jedná o kopcovitý, málo přístupný terén, který je opakem jižní Moravy, která je charakteristická spíše nížinami. Jak již bylo řečeno výše, Fabricius zaznamenal povrch Moravy jako nížinu s pár pohořími, u kterých však nebyl vidět přesný ráz daných oblastí. V jižní zkoumané oblasti je na její severní hranici pohoří táhnoucí se mezi městečkem Habrovany a řekou Svitavou. Nejspíše se jedná o Moravský kras, který by zásahem až k řece Svitavě odpovídal skutečnosti. Může se však jednat také o Drahanskou vrchovinu, ale v jejím případě chybí její pokračování k městu Vyškov. Od řeky Svitavy směrem na západ pokračuje další pohoří, které tak lemují severní hranici zkoumané oblasti až k městečku Tišnov. Určení tohoto pohoří je poněkud komplikovanější, jelikož je zaznačeno velmi výrazně a ve skutečnosti se zde žádné takto výrazné horstvo nenachází. Nejspíše je zde takto zakreslena Hornosvratecká vrchovina, která však ve skutečnosti nezasahuje až tak na jih, jak je na mapě zdůrazněno. Mezi Tišnovem a řekou Oslavou se poté nachází další pás menších kopců. Dle porovnání se současnými mapami se pravděpodobně bude jednat o Boskovickou brázdou. Ta je pravděpodobně také zaznačena mezi řekou Jihlavou a Moravským Krumlovem. Jižní hranice zkoumaného území, která je určena Pohořelicemi a Hustopečemi, je v místech mezi prvně zmíněným a Vranovicemi lemována kopečky. Jelikož se ve skutečnosti jedná o oblast s nejnižšími nadmořskými výškami, lze se domnívat, že jsou tímto značením myšleny nejvyšší vrcholy Dyjsko-svrateckého úvalu. Až východní oblast zkoumaného území odpovídá skutečné situaci, tedy nížině bez výrazných nerovností. Z hlediska zaznačení různých pohoří a kopců se jeví jižní oblast podobně nerovná, jako ta severní, což je samozřejmě chybné. Jelikož rozdíly mezi oběma oblastmi jsou mnohem výraznější než v případě mapového zobrazení, i tato skutečnost napovídá faktu, že autor celou oblast mapy nezmapoval z vlastních zkušeností, které získal díky jejímu procestování. Je však důležité

mít na paměti, že řadu kopců Fabricius nezaznačil z důvodu zakreslení sídel a jejich popisu.⁷¹

Při pohledu na mapu je také evidentní, že se Fabricius snažil o co nejlepší zaznačení říční sítě Moravy a pojmenování větších toků. Základem se samozřejmě stala řeka Morava, jejíž pramen je na mapě také zaznačen. Autor jej situuje správně do oblasti současného Kralického sněžníku, který zde však zaznamenán není. Po proudu Moravy je také pojmenován dostatek jejích přítoků, mezi kterými je řeka Krupá, Branná a Moravská Sázava s jejím přítokem, řekou Březnou. Neopomenul také řeku Desnou, která je výrazným rysem východu severní zkoumané oblasti spolu s jejími přítoky řekou Mertou a řekou *Cimnitz*.⁷² Mezi vesnicí Loučkou a Uničovem se pak nachází řeka Oskava, která je poslední zaznačenou na námi zkoumaném území na severní Moravě. Zde dále najdeme znázorněných dalších pět toků, které však autor vzhledem k nedostatku místa a jejich menší významnosti nepojmenoval. Fabricius se také snažil o zdůraznění síly toku v daných místech způsobem zesílení zakreslení, které zobrazovalo narůstající velikost řeky Moravy směrem na jih. Na zobrazení jižní Moravy můžeme vidět, že se na tomto území nachází více delších toků než v případě severního území, ale žádná zde nedominuje tak, jako řeka Morava na severu. Od severu zde proudí řeka Svitava se Svratkou a od východu řeka Oslava, která se poté vlévá do řeky Jihlavy. Tyto čtyři toky jsou nejvýraznějším rysem celé oblasti. Vedle nich je ještě na východě zaznačena řeka Litava, protékající městem Slavkov u Brna a dále řeka Haná protékající Vyškovem. Řeky nepojmenované zde najdeme pouze tři. Jedna z nich je však při porovnání současné říční sítě zaznačena zcela chybně. Jedná se o řeku vlévající se do Svitavy, na které leží vesnice Lažany. Mapa vzbuzuje dojem, že se jedná o výrazný, leč nepojmenovaný tok, ale při následném porovnání se zde nenachází žádná řeka. I tato informace může být potvrzením faktu, že při tvorbě mapy všechny oblasti neprocházel a pracoval s informacemi z doslechu. Fabricius se samozřejmě nevyhnul dalším chybám v situování jednotlivých řek. Při porovnání tehdejších možností se však způsob jeho zpracování říční sítě jeví jako obdivuhodný. Za zmínku také stojí složitější systém kanálů okolo města Brna, který vytváří řeka Svitava.⁷³

Při pohledu na mapu můžeme vidět, že se vesnice a města v široké míře zakládala a nacházela na tocích, které tak byly jedním z hlavních faktorů zakládání a následného

---

⁷¹ Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7.

⁷² Zde se jedná nejspíše o Rejchartický potok, který by odpovídal zaznačení této řeky. Srov.: Tamtéž.

⁷³ Srov.: Tamtéž.

rozvoje měst či vesnic. Právě toky se tedy nejspíše staly základní pomocí pro značení sídel na mapu.⁷⁴

Fabricius kromě značek pro řeky, pohoří a sídla použil značky stromů pro znázornění lesů. Byl to však pouze doplňující údaj, který se na mapě nevyskytuje v přílišné míře. Nejcharakterističtější je tento rys na mapě při toku řeky Moravy na jižní Moravě u hranic s Rakouskem, kde značky obklopují celý tok. Na severní Moravě se tento jev nevyskytuje, nicméně v jižní zkoumané oblasti je zakreslen a také pojmenován les *Schipff*, který se nachází jižně od řeky Svatky. Při komparaci s dnešními mapami se dozvídáme, že se nejspíše jedná o Střelický les. Jeho zaznačení i pojmenování je neobvyklostí a zajímavostí na této mapě.⁷⁵

Jak již bylo řečeno, celé dílo bylo věnováno moravským šlechticům, kteří po zveřejnění díla zaplavili autora svými výtkami, které se týkaly různých pochybení, zmíněných výše a také mnoha dalších.⁷⁶ Roubík však upozorňuje na velkou kritičnost samotného Fabricia, který průběžné postupy v práci zasílal Albrechtovi Černoorskému z Boskovic.⁷⁷

3.4 Fabriciovo vydání z roku 1575

V roce 1575 vydal Pavel Fabricius druhou, zmenšenou verzi své mapy Moravy, která byla téměř identická s prvním vydáním z roku 1569. Měřítko je na této mapě 1 : 370 000.⁷⁸ Jako její předchůdkyně nese název dvojjazyčný a to *CHOROGRAPHIA MARCHIONATVS MORAVIÆ – Die Landtschafft deß Marggraffthumbs Marhern*. Císařský matematik také neopomenul do mapy vložit text s vysvětlením vzniku druhé verze svého díla.⁷⁹

„Ich hab fründtlicher lefer vor etlichen Jaren das Marggraffthüm Märhern durchreifet und Mappenweißz in drück bracht Weil aber die kupffer züm drück mir fshendtlich endtfrembdet habe ich in ansehen Viler meiner günstiger Herrn und freünd Im landt dasselb (wiewoll kleiner) auffz new in drück zü Ehren dem wolgepörnen Herrn

---

⁷⁴ FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

⁷⁵ Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 46. FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

⁷⁶ SEMOTANOVÁ, E.: *České země*, s. 37.

⁷⁷ ROUBÍK F.: *Soupis map českých zemí*. Sv. 2, s. 12.

⁷⁸ *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 2.

⁷⁹ FABRICIUS, Pavel: *Chorographia Marchionatus Moraviae. Die Landtschafft des Marggraffthumbs Marhern*. 1575. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM]. Přerov 2003.

Herrn Hartman Herrn von lichtenstein et gerichtet hoffend difer gütter will wervilen freundlich angenemb fein.“⁸⁰

Rozdílem na mapách je značení některých sídelních jednotek, které na mapě z roku 1575 chybí a v některých případech také změna typu sídla v rámci jiného značení dle legendy. Ta byla oproti prvnímu vydání lehce zjednodušena a rozlišuje pouze sedm druhů sídelních jednotek *Eÿn Stadt*, *Eÿn Marckt*, *Kloster*, *Schloss*, *Dorff*, *Eÿn Stadt und Schloss* a *Dorff und Schloss*. Dalším rozdílem je také pojmenování jednotlivých toků, které zaznačeny jsou, ale na rozdíl od první mapy Moravy nejsou pojmenovány. Případem vynechání některých sídel je na severní Moravě městečko Branná. Město Moravská Třebová je na novější mapě značena jako městečko panské, což znamená jistou degradaci sídla oproti prvotnímu vydání mapy a tehdejší skutečnosti, jelikož statut města měla Třebová již z druhé poloviny 13. století a byl zde také hrad, který není zakreslen. Celkově je tedy na tomto území zaznamenáno devatenáct sídel, z čehož bylo sedm vesnic, sedm panských městeček, tři zámky a dvě města, z toho jedno se zámkem v případě Sovince. Rozbor s pomocí místopisu je již u díla z roku 1569 a změna nastala pouze u zmíněné Moravské Třebové. Jinak se Fabricius dopustil stejných chyb jako ve svém prvním díle. U vodních toků chybí popis u řeky Krupé, Branné, Oskavy a *Cimnitz*, jejíž identifikace je sporná. Fabricius opomenul popsání Jeseníků, které ve svém prvním díle zaznačil.⁸¹

Na jihu byly opomenuty Šaratice a Velké Hostěrádky, které na mapě nebyly vůbec zaznačeny. V případě Velkých Hostěrádek tak již nebyly chybně počítány do zkoumané oblasti. I v případě rozdílů v zaznamenání sídel oproti předchozímu vydání jich zde bylo více než na severní Moravě, kde k tomuto faktu došlo pouze v jednom případě. Z tohoto faktu lze vyzorovat větší zájem autora o oblast kolem Brna a její tehdejší atraktivitu. Fabricius pozměnil statut u šesti sídel a ve většině se jednalo o degradaci z města na panské městečko. V jednom případě statut zachoval, ale nezakreslil zdejší tvrz. Tato situace platila u Řečkovic, které se staly pouhou vesnicí. Degradace statutu nastala u Nosislavy, kterou již správně označil jako městečko panské a stejně tak napravil značení Pravlova a Rousínova. I u Židlochovic správně zaznamenal, že se jedná o městečko, ale

---

⁸⁰ „Před drahnými lety jsem, laskavý čtenáři, procestoval markrabství moravské, zmapoval je a mapu připravil do tisku. Protože však mi mědirytina pro tisk byla hanebně zcizena, připravil jsem s ohledem na mnoho mě příznivě nakloněných pánů a přátel v zemi, a ke cti urozeného pána Hartmana z Lichtensteina etc., totéž (ovšem v menším provedení) znovu do tisku, v naději, že se tato moje vůle setká u mnohých s laskavým přijetím.“ Překlad CD Přerov Srov.: *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 2. FABRICIUS, P.: *Chorographia Marchionatus Moraviae*.

⁸¹ Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. FABRICIUS, P.: *Chorographia Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 257–258.

opomenul zámek, který se zde nachází a který se nachází ve vydání z roku 1569. V případě Vojkovic funkci sídla stále zvyšoval, i když už méně. Tuto vesnici na své novější mapě zakreslil jako panské městečko. Na mapě z roku 1569 byla městem. Nesprávná degradace nastala u Dolních Kounic, které byly městem se zámkem, ale Fabricius je zaznamenal jako panské městečko a zdejší zámek s klášterem opomenul, stejně jako v případě svého prvního vydání mapy Moravy. Autor na své mapě také nezměnil postavení Hustopečí, které byly dle Hosáka v roce 1572 povýšeny Maxmiliánem II. na město, kdežto na zobrazení jsou stále jako městečko panské. Fabricius tak v některých případech pouze kopíroval své starší dílo. U vodních toků učinil pouze jedinou změnu, a to v případě řeky Litavy, která je sice zakreslena, ale není pojmenována. Vydání z roku 1569 se také mohlo pyšnit zakreslením stromů, jako značky pro lesy. Takto byl v oblasti jižní Moravy zaznamenán Střelický les, který zde chybí a stromy se na mapě nachází pouze u jižní části toku řeky Moravy.⁸²

3.5 Deriváty Fabriciovy mapy Moravy

Jak již bylo řečeno v úvodu kapitoly, Fabriciova mapa byla značně oblíbená a řada evropských kartografů ji zařazovala do svých atlasů a vytvářela své vlastní odvozeniny. Centrem kartografické práce bylo v období 16. a 17. století Nizozemsko, do kterého se výroba přesunula z Norimberku, který byl centrem na počátku 16. století.⁸³ Není tedy divu, že jedním z autorů, který vytvořil odvozeninu Fabriciovy mapy jako první, byl nizozemský kartograf Abraham Ortelius, který vydal roku 1570 vůbec první atlas, jenž nesl název *Theatrum orbis terrarum*.⁸⁴ Ortelius předlohu získal od Cratona, který byl osobním lékařem císaře Maxmiliána II. a kartografovi ji zaslal ve zmenšené podobě s výtkami moravských šlechticů, které Fabriciovi zaslali. Do atlasu byla mapa zařazena v roce 1573, tedy dva roky před tím, než Fabricius vydal své zmenšené revidované dílo.⁸⁵ Mapa byla Orteliem upravena. A právě díky němu se dostala do povědomí široké veřejnosti a stala se tak oblíbenou.⁸⁶ Mapa má měřítko 1 : 455 000, je tedy menší, než zmenšené Fabriciovo dílo z roku 1575.⁸⁷ Nese název, ve kterém se odkazuje na původního autora *MORAVIÆ, QVAE OLIM MARCOMANNORUM SEDES,*

---

⁸² Srov.: FABRICIUS, P.: *Chorographia Marchionatus Moraviae*. FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 27, 37–38, 41–43, 49–50, 69.

⁸³ KUCHAR, K.: *Naše mapy*, s. 46–49.

⁸⁴ SEMOTANOVÁ, E.: *Mapy Čech, Moravy a Slezska*, s. 48.

⁸⁵ ROUBÍK, F.: *Soupis map českých zemí*. Sv. 2, s. 10–11.

⁸⁶ SEMOTANOVÁ, E.: *České země*, s. 37.

⁸⁷ *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 3.

COROGRAPHIA A D. PAVLO FABRITIO MEDICO ET MATHEMATICO DESCRIPTA; ET A GENEROSIS MORAVIAE BARONIBVS QVIBVSDAM CORRECTA. Mapa byla také kolorována,⁸⁸ což je v rozporu s tvrzením Blacka. Ten tvrdí, že barva získala u mapových děl na významu až v 19. století a do té doby se jí užívalo především kvůli zvyšování estetické hodnoty a zvýšení atraktivity.⁸⁹ Je jisté, že Ortelius barvy využíval ke zvýšení atraktivity. To je jisté, ale barvou na své mapě také rozlišoval daná území. Mám tím na mysli odlišné zbarvení území Slezska a Čech, ale i hranic Moravy, které byly podbarveny. Toto tvrzení je tedy v rozporu se zjištěními, která můžeme pozorovat na zkoumaných mapách. Je však možné, že autor pracoval s mapami z britského prostředí, a právě zde se tento jev mohl projevit.⁹⁰

Bylo řečeno, že mapa Moravy byla nizozemským kartografem upravena. Tento fakt se týkal obou zkoumaných oblastí a více jich samozřejmě bylo v případě jižní Moravy, jelikož byla pro kartografy zajímavější jako hospodářské centrum Moravy. Také zakreslení pohoří je řidší oproti Fabriciově pojetí. Morava se v tomto pojetí mnohem více jeví jako rovina, na které nejsou téměř žádné nerovnosti. Byla také zjednodušena legenda, která usnadnila práci při identifikaci obcí a byla napsána latinsky. Rozlišovaly se na mapě *Urbs, Opidum, Monasterium, Arx, Pagus, Urbs cum arce, Pagus cum arce*. Ze sídel zde oproti vydání z roku 1569 zmizelo městečko Branná, ale Uničov je Orteliem již zaznačen jako město a tím roste i jeho význam v rámci celé oblasti. U Moravské Třebové však autor opomenul místní hrad a zaznamenal ji tak pouze jako město. Při komparaci dalších sídel s Hosákovým místopisem nenalezneme žádné rozdíly oproti Fabriciovi a Ortelius tak pouze opakoval chyby zaznamenané již v roce 1569. Je zde tedy celkem devatenáct sídel a z toho 4 města. Jedno město se zámekem, pět panských městeček, tři zámky či tvrze a sedm vesnic. Z vodních toků zde oproti Fabriciovi chybí řeka Krupá, Branná, Březná, Oskava a řeka *Cimnitz*. Řeky na mapě zakresleny jsou, nejsou však pojmenovány. Nížinný charakter území je narušen pouze v oblasti mezi Dlouhou Loučkou a Sovincem, kde je kopečkovou metodou naznačeno pohoří. Stejně tak mezi Sovincem a Rýmařovem.

---

⁸⁸ ORTELIUS, Abraham: *Moraviae, quae olim Marcomannorum sedes, corographia, a D. Paulo Fabritio medico et mathematico descripta; et a generosis moraviae baronibus quibusdam correctae*. 1573. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/904/114/2619267588/> [cit. 8. 4. 2018].

⁸⁹ BLACK, J.: *Obrazy světa i historie map*, s. 100.

⁹⁰ Srov.: BLACK, J.: *Obrazy světa i historie map*, s. 100. ORTELIUS, A.: *Moraviae quae olim Marcomannorum*.

Obě sídla jsou však chybně lokalizovány ve Slezsku, stejně jako u Fabricia. Popis Jeseníků na mapě chybí⁹¹

V případě oblasti na jižní Moravě se na mapovém zobrazení vyskytovalo změn více. Změny se týkaly jednadvaceti sídel. Obce Lažany, Šaratice a Velké Hostěradky na mapě zcela chyběly. Na druhou stranu však přibyly Alexovice, Ostrovačice, Veverská Bítýška, Hrubšice, Kralice a obec *Robilnykij*. Zakreslení nových sídel mohlo být způsobeno výtkami šlechticů, které, jak již bylo řečeno, obdržel Ortelius i s předlohou. V případě vesnice Hrubšice a městečka Kralice se však jedná o chybné zařazení do námi zkoumané oblasti u řeky Oslavy, jelikož patří více na jih mimo území. Kralice byly navíc dle Hosáka pouze vesnicí. Alexovice jsou pak tvrzí, zaznačenou mezi Moravským Krumlovem a Ivančicemi. Další nové sídlo, Ostrovačice jsou vesnicí zasazenou správně mezi Říčany a Veveří. Nedaleko mezi Tišnovem a Veveřím je zakreslena vesnice Veverská Bítýška, která však měla již 1521 statut panského městečka. Nutno podotknout, že Tišnov má na této mapě velmi zkomolený název, takže v jeho případě byla složitější identifikace. Zvláštností celé oblasti je vesnice se zámkem či tvrzí nazvaná *Robilnykij*. Nejspíše došlo ke zkomolení názvu a je tak velmi složitá identifikace. Dle Ortelia se jedná o vesnici se zámkem a nejbliže tomuto, spolu s polohou na Litavě a blízkostí města Slavkova, je snad obec Vážany nad Litavou. Je však velmi složité to tvrdit s naprostou jistotou. Při komparaci obou map a také Hosákova místopisu docházíme ke zjištění, že Ortelius byl již blíže správnému zaznačení povahy sídel v této oblasti. Je tím potvrzeno, že bral na zřetel a pracoval s výtkami moravských šlechticů, které měli k původní Fabriciově mapě. To platí u Pravlova, které správně zaznamenal jako městečko. Dále u zmíněného Veveří, které správně zakreslil jako tvrz. Jako město byla nyní také správně brána Velká Bíteš. Další správnou revizí byla změna Rousínova na městečko. Ortelius také opravil chybu v případě Oslavan, kde již není klášter, ale pouze tvrz, avšak bez městečka. Tato oblast přišla autorem mapy také o druhý klášter zaznačený Fabriciem, a to v Tišnově ze kterého udělal pouhou vesnici. V případě Dolních Kounic zase odebral městu jeho statut města a zakreslil zde pouze tvrz. Změna nastala také u Moravských Bránic, bylo již zmíněno, že neznáme dřívější povahu sídla. Na novější mapě povýšily a jsou značeny jako město se zámkem. Stejná změna byla i v případě Habrovan, které však byly správně vsí se zámkem nikoliv městem. Totožná situace nastala u Pozořic. Mezi

---

⁹¹ Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 257–258, 288. ORTELIUS, A.: *Moraviae quae olim Marcomannorum*.

degradovaná města se zařadil také Slavkov, který byl na Orteliově mapě pouhým městečkem. Hustopeče mají navíc na mapě stále statut městečka, i když byly již 1572 povýšeny na město císařem. Celkem zde zaznamenal padesát šest sídel, z toho devatenáct vesnic, stejný počet městeček, šest měst, čtyři města se zámekem, dvě vesnice se zámekem a šest hradů či tvrzí. Z vodních toků zde není pojmenována pouze Litava, ale je zakreslena na mapě. Ve zkoumané oblasti je také zaznačen Střelický les, stejně jako v případě Fabriciovy mapy z roku 1569. Na rozdíl od císařského lékaře však užil u některých sídel jejich české názvy. Stalo se tak u Zábřehu na severní Moravě a Ostrovačic, Rajhradu, Slavkova a Veverí na Moravě jižní.⁹²

Druhým kartografem v pořadí, který vytvořil odvozeninu Fabriciovy mapy Moravy, byl antverpský kartograf a konkurent Abrahama Ortelia Gerard de Jode. Ten vydal sbírku map, která nesla jméno *Speculum orbis terrarum*. Nebyla však oblíbená jako dílo jeho konkurenta a vyšla pouze ve dvou vydáních a je tak velmi vzácnou.⁹³ Mapa de Jodeho nese název *Maravaniae Sev Moraviae – Marchionatus singulari fide ac diligentia Chorographice delineatus per* a obsahuje dvojjazyčnou legendu s českými a latinskými vysvětlivkami. Obsahem legendy je shodná se svojí předlohou, tedy prvotním originálem mapy Moravy z roku 1569 a rozlišuje osm druhů sídelních jednotek. Na mapě také chybí zakreslení hranic Moravy s okolními zeměmi. Ty jsou vyjádřeny pouze názvy okolních zemí. Kromě velmi malého množství vydání je de Jodeho mapa zvláštní i svou orientací, která je na východ.⁹⁴ Voženílek také připomíná, že se jedná o styl, který se dříve používal u středověkých O-T map.⁹⁵

Bylo řečeno, že legenda je shodná s předlohou, tedy první mapou Moravy od Pavla Fabricia. I po obsahové stránce jsou obě zobrazení velmi podobná. Na severní Moravě se nachází minimum rozdílů. Jeden z nich je u Moravské Třebové, která je označena chybně jako panské městečko, přičemž její zaznamenání měl de Jodeho předchůdce správně. Poslední a hlavní změnou je, že bez označení hranic se vytváří dojem, že Rýmařov se Sovincem již patří na Moravu, a nikoliv do Slezska. Říční síť je identická s předlohou, kterou autor použil a jsou zde také pojmenovány stejné toky. Stále se přejímá také název řeky *Cimnitz*, u které se však můžeme pouze domnívat o jejím

---

⁹² Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 36–39, 49–50, 65, 68–69, 71, 89, 92–94, 148–149, 157–159. ORTELIUS, A.: *Moraviae quae olim Marcomannorum*. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 27.

⁹³ KUCHAR, K.: *Naše mapy*, s. 46–47.

⁹⁴ Srov.: DE JODE, G.: *Maravaniae Sev Moraviae*. FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

⁹⁵ VOŽENÍLEK, V.: *Kouzlo starých map*, s. 58.

správném označení. Jak je již pro Fabriciovu mapu a její odvozeniny typické, pohoří je zaznačené až mimo mapu, takže Morava se jeví pro čtenáře jako nížina. Ani ve Slezsku však nejsou Jeseníky pojmenovány, což je rozdíl oproti předloze. Na jižní Moravě rozdílů nalézáme více. Většinou de Jodem došlo k degradaci statutu sídla. V jeho zobrazení chybí obec Maršovice, ale naopak je u Moravského Krumlova nově vesnice Hostěradice, která však do oblasti nepatří a měla by být více na jihu. De Jode také opravil některá chybná Fabriciova značení u některých sídel. Stalo se tak u Nosislavi, která je na této mapě jako panské městečko, stejně tak Pravlov. Správně také jako vesnici zaznačil oproti předloze Šaratice. Ve zbytku změn však autor mapy při komparaci map pochybil. Velké Němčice zde zaměnil za městečko se zámek, přičemž ve vydání z roku 1569 byly zaznačeny správně jako město se zámek. Podobná chyba nastala také u Moravského Krumlova, který z hrazeného města se zámek snížil na pouhé městečko se zámek. Fabricius měl také správné označení v případě panského městečka Rosice a vesnice Otnice. De Jode však první jmenované zaznamenal chybně jako město a Otnice jako městečko. U Židlochovic správně císařského matematika opravil a zakreslil je jako městečko, nicméně zde chybí tamní zámek. Jako městečko byly také chybně označeny Habrovany a Vojkovice. V obou případech se jednalo o vesnice, přičemž u prvně jmenované chybí doplnění zámku či tvrze, která se zde nacházela. Poslední změny oproti předloze se vyskytují u městečka Rousínov a Račic, která byla na mapě zakreslená jako vesnice. U Račic navíc chybí také tamní zámek, který je zde opomenut. Dle mapy lze usuzovat, že změny se mu dostávaly z doslechu a výtek směřovaných na původního autora. Důkazem, že pouze přejímal původní informace je případ Hustopečí, které byly v roce 1572 povýšeny na město, ale na de Jodeho mapě jsou stále jako městečko. V případě vodních toků mu v porovnání s předlohou chybí nepojmenovaný levý přítok Hané u Vyškova a pojmenování dvou řek. Tedy právě řeky Hané a Litavy. Na pravém břehu řeky Svatky však neopomenul, leč pouze nápisem, zaznačit Střelický les. Ten se však bez značení pomocí stromů lehce vytrácí zraku čtenáře mapy.⁹⁶

Dalším autorem, který vydal odvozeninu Fabriciovu mapy Moravy, byl konkurent Ortelia Gerard Mercator. Spolu s Orteliem byli nejvýznamnějšími představiteli nizozemské kartografické školy.⁹⁷ Již bylo řečeno, že první atlas, jak jej známe, byl vydán Orteliem. Nicméně označení „atlas“ nese právě až Mercatorovo dílo *Atlas sive*

---

⁹⁶ Srov.: DE JODE, G.: *Maravaniae Sev Moraviae*. FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 29, 38, 41–43, 49–50, 59, 67–69, 92, 147–148, 257–258.

⁹⁷ SEMOTANOVÁ, E.: *Mapy Čech, Moravy a Slezska*, s. 48.

cosmographicae meditationes de fabrica mundi et fabricati figura, které vyšlo po autorově smrti v roce 1595. Byla zde zařazena také jeho verze mapy Moravy.⁹⁸ Ta nese jednoduchý název *MORAVIA* a měřítko 1 : 530 000. Byla vydána někdy po roce 1585⁹⁹ a je kolorovaná. Opět se nám tím vylučuje tvrzení Blacka zmíněné u Ortelia. Mercator svou mapu vytvořil jednodušší než jeho předchůdci a ochudil ji o legendu. Pouze větší města zakreslil výrazněji než okolní. Zbytek je však značen stejně, a to ať se jedná o vesnici, či panské městečko. Pohoří zde zaznamenal stejně jako v předloze Fabricius, a to u obou oblastí. Mercator jej využil ke zvýraznění hranic. V odvozenině také přesně okopíroval říční síť celé Moravy a nejsou zde žádné odlišnosti. Na severu nám opět chybí městečko Branná, ale jsou zde doplněna tři sídla. Tedy Huzová, Rýžoviště a dále *Uberwald*. Bohužel u posledního jmenovaného se nepodařilo rozluštit, o které sídlo se jedná, a není tedy jasné, zda správně do zkoumané oblasti patří, či nikoliv. Rýžoviště i *Uberwald* jsou zaznačena ve Slezsku, jako Rýmařov a Sovinec. Z vodních toků není popsána řeka Krupá, Branná, Oskava a *Cimnitz*. Na jižní Moravě nám chybí vesnice Šaratice a Velké Hostěradky. Výraznou změnou je fakt, že Náměšť nad Oslavou již není v námi zkoumané oblasti a je zasazena více na jihu. Za větší města zde označil Mercator Moravský Krumlov, Slavkov a Velké Němčice. V Oslavanech také zakreslil značku pro klášter, který zde však dle Hosáka již nebyl. Největšími sídli jsou zde Brno a Vyškov, která svým zakreslením převyšují ostatní sídla. Mercator je tímto označil za hlavní centra celé oblasti. Z vodních toků nám zde chybí pouze popis řeky Litavy. Na mapě nám chybí Střelický les, pro který nepoužil ani metodu zakreslení stromečků, která je jinak v díle použita.¹⁰⁰

Dalším z řady kartografů, kteří rozšiřovali Fabriciovo dílo skrze své odvozeniny byl syn Gerarda de Jodeho Cornelius, který pokračoval v otcově práci.¹⁰¹ Jeho mapa byla vydána v roce 1593 a je méně povedená než v případě jeho otce. Při porovnání s ní narazíme na řadu chyb, kterých se Cornelius dopustil. Mapa nese také stejný název s otcovým dílem, takže v tomto případě nebude probíhat srovnání vůči Fabriciově mapě z roku 1569, ale vůči mapě Cornellova otce. Mapa také stejně jako u vydání z roku 1578 postrádá zakreslení hranic, které jsou vyjádřeny pouze popisem. Horstvo se na mapě

---

⁹⁸ SEMOTANOVÁ E.: *Výběrový katalog atlasů*, s. 26.

⁹⁹ *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 4.

¹⁰⁰ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 93–94, 292. MERCATOR, Gerard: *Moravia*. b. d. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století*. Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM]. Přerov 2003.

¹⁰¹ KUCHAR, K.: *Naše mapy*, s. 47

téměř nevyskytuje, snad pouze v případě Slezska mezi Rýmařovem a Sovincem. Mladší z rodu de Jode také naprosto opomenul popis říční sítě. Je popsána pouze řeka Morava, ale daleko na jihu, nedaleko hranic s Rakouskem. Na severní Moravě jsou pouze dvě chyby ve značení sídel. U Rýmařova chybně uvedl, že se jedná o panské městečko, přičemž dle všech předchůdců de Jodeho se jednalo o město. Druhá změna je u Sovince, který správně určil již jako městečko se zámekem, a nikoliv za město, jak učinil jeho otec. Na jihu nám chybí stejně jako v díle z roku 1578 obec Maršovice, ale je zde navíc chybně vesnice Miroslav, kterou všichni jeho předchůdci značili správně mimo oblast, tedy na jih od Moravského Krumlova. Naopak správně mimo území a jižněji než jeho otec, zakreslil vesnici Hostěradice. Cornellius správně opravil dílo svého otce v zaznačení druhu sídel tedy u Náměšti nad Oslavou, Zábrdovic, z části u Habrovan a Rosic. U prvně jmenovaného sídla správně zakreslil, že se jedná o městečko se zámekem, nikoliv samotný zámek. U Zábrdovic na mapě uvedl, že jde o vesnici. Habrovany zaznamenal sice jako vesnici, ale chybí zde tamní zámek. Podobné to bylo v případě Rosic, které byly městečkem, ale také zde chybělo zaznačení zámku. V dalších opravách otce však chyboval, jelikož byly na díle jeho otce správně. V případě Nikolčic, Tuřan a Vranovic změnil chybně jejich statut z vesnice na panské městečko. Opačně, tedy vesnici z městečka učinil nesprávně z Pravlova. Nesrovnalostem se nevyhnul ani u měst. Dolní Kounice, Slavkov a Vyškov zakreslil jako pouhá městečka, přičemž se jednalo o největší města na tomto území. Bylo řečeno, že Cornellius nepojmenoval žádnou z řek. Na tomto území mu však také dvě chybí, první spojující Moravský Krumlov s Ivančicemi a druhou Dědice s Vyškovem. Na rozdíl od otce užil stromečkovou metodu také u Moravy, nejenom okolních zemí a stromečky zde zakreslil Střelický les, který však nepopsal.¹⁰²

Roku 1600 byla vydána další odvozenina známé mapy Moravy. Jejím vydavatelem byl Joan Bussemacher a své dílo vydal v Kolíně nad Rýnem, jedná se tedy o zástupce německé kartografické školy. Mapa patří k těm jednodušším z odvozenin Fabriciova díla a je o dost menší než předchozí díla. Měřítko je nejspíše 1 : 1 040 000.¹⁰³ Mapa nese jednoduchý název *MORAVIA* a neobsahuje legendu, pouze jednoduchým zvýrazněním značení upozorňuje, že se jednalo o větší a významnější sídlo. Horstvo, říční síť a také značení lesů a porostů na mapě převzal od Fabricia z roku 1569, ale jak jsme si již zvykli od dalších kartografů reprodukcijících první mapu Moravy, nejsou zde

---

¹⁰² Srov.: DE JODE, G.: *Maravaniae Sev Moraviae*. DE JODE, C.: *Maravaniae Sev Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 28–29, 32, 37–39, 43, 64, 68–69, 92, 148, 152, 157, 290, 292.

¹⁰³ *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 5.

pojmenovány Jeseníky. Ze sídel chybí na severu pouze Branná, ale naopak je mapa obohacena o Rýžoviště a *Uberwald*. Jediným větším městem je zde Rýmařov, který je však spolu se Sovincem a dvěma předchozími sídly stále zaznamenáván ve Slezsku. Řeky jsou zakresleny stejně jako u Fabricia, chybí však pojmenování řek Krupé, Branné, Oskavy a řeky *Cimnitz*. Na jihu nám vesnic a městeček chybí více a to Jiříkovice, Šaratice, Šlapanice, Tuřany, Tvarožná a Velké Hostěrádky. Jedná se tedy o sídla na východ od Brna. Větších měst je zde dle Bussemachera pět. Jsou jimi Brno, Moravský Krumlov, Slavkov, Velké Němčice a Vyškov. Jinak se sídla od sebe ničím nerozlišují. U říční sítě nám chybí popis řeky Litavy a označení řeky mezi Dědicemi a Vyškovem. Autor také nezakreslil ani nepopsal Střelický les, který se rozkládá jižně od Brna.¹⁰⁴

Další Fabriciův následovník se objevil až v roce 1625. Byl jím další nizozemský kartograf Petr Kaerius. Jeho dílo má měřítko 1 : 440 000.¹⁰⁵ Mapa byla po vydání mapy Moravy Komenského přerýta a v roce 1630 vydána znovu. Ovšem již jako mapa Moravy Komenského.¹⁰⁶ Námí zkoumané dílo nese název *MORAVIA MARCHIONATUS. MERHERN Authore P. Kaerio* a je naprostou kopií odvozeniny Abrahama Ortelia z roku 1573 s pár úpravami, které však byly většinou chybné. Komparace bude tedy s jeho dílem, nikoliv s Fabriciovým z roku 1569. Rozbor chyb, kterých se dopustil Ortelius, je výše a bude zde pouze rozdíl oproti jeho a Kaeriovu dílu. Zajímavostí mapy jsou dvě veduty Brna a Znojma, které mapa obsahuje. Kaerius naprosto změnil sídelní podobu severní Moravy, kdy od Zábřehu na Moravě směrem na sever ke Starému Městu označil všechna sídla za vesnice. Tedy obě zmíněná spolu se Štítou a Šumperkem. Na jižní Moravě bylo změn více. Hrušovany u Brna a Vranovice chybně označil za městečka, přičemž na mapě jeho konkurenta byly zakresleny správně jako vesnice. U Řečkovic Kaerius opomenul tamní zámek. Naopak jako ves s tvrzí správně označil Tučapy. Dobře zakreslil také Veverskou Bítýšku, která byla u Ortelia jako vesnice. Zde je správně jako městečko, kterým byla nejspíše od 1521, kdy jí byly uděleny jarmarky s trhem. Poslední nesrovnalost nalézáme o Moravských Bránic, které jsou na mapě jako město, přičemž v díle z roku 1573 je zde také značka pro zámek. O tomto sídle bylo již řečeno výše a nelze tedy s jistotou tvrdit, který z kartografů určil druh sídla správně.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Srov.: BUSSEMACHER, Joan: *Moravia*. 1600. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM]. Přerov 2003. FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

¹⁰⁵ *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 6.

¹⁰⁶ VOŽENÍLEK, V.: *Kouzlo starých map*, s. 68.

¹⁰⁷ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 27, 36, 39, 44, 65. KAERIUS, Petr: *Moravia Marchionatus. Merhern Authore P. Kaerio*. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/907/247/2619267659/> [cit. 8. 4. 2018]. ORTELIUS, A.: *Moraviae quae olim Marcomannorum*.

Kaerius vydal v roce 1632 druhou odvozeninu Fabriciovy mapy Moravy, která však byla mnohem menší. Měla měřítko kolem 1 : 1 040 000.¹⁰⁸ Nese jednoduchý název s dodatkem, kdo mapu vyryl *MORAVIA – Petrus Kaerius Caelavit*. Není zde legenda a pouze jsou opět zvýrazněna největší města. Tím je na severu Rýmařov a na jihu Brno, Moravský Krumlov, Slavkov, Velké Němčice a Vyškov. Kaeriovi zde oproti dílu z roku 1625 navíc šestnáct sídel chybí. Nejedná se jenom o vesnice, ale také městečka. Správně však zakreslil Náměšť nad Oslavou mimo zkoumanou oblast a doplnil zde Lažany, které leží v oblasti mezi Blanskem a Tišnovem. Na severní Moravě zase doplnil, leč ve Slezsku, Rýžoviště a *Uberwald* a také Huzovou, která se poprvé objevila v díle Mercatora. Na severu také nově popsal řeku Březnou, naopak na jihu chybí popis řeky Hané. Zmenšená verze mapy také nedovolila zakreslit Střelický les, který na jeho první mapě byl.¹⁰⁹

V době mezi díly Petra Kaeria vydal svou mapu Moravy také Julius Bell, pravděpodobně 1627. Jednalo se o malou mapu s měřítkem 1 : 830 000,¹¹⁰ nesoucí jednoduchý název *MORAVIA – Merhern*. Jedná se o nejjednodušší z probíraných map, jelikož v obou zkoumaných oblastech chybí mnoho sídel a obě se tak jeví velmi podobně osídlené. Mapě však chybí legenda a není tak možná identifikace druhů sídel. Horstvo je dle Fabricia a totéž platí o říční síti, ze které je popsána pouze Morava, Haná, Jihlava a Svratka. Přesnější byl autor na severní Moravě, kde mu chybí oproti dílu z 1569 pouze Branná, Hynčice nad Moravou, Sobotín a Sovinec. Oproti první mapě Moravy je zde navíc zakresleno Rýžoviště a Huzová. Na jihu by byl výčet chybějících sídel velký, jelikož jich zde chybí mnoho. Mezi nimi byla i hraniční města, takže byla obtížnější orientace v území. Bell zde navíc nezakreslil ani Střelický les. Mapa je ale zajímavá především tím, že na ní obě oblasti vypadají velmi podobně osídlené.¹¹¹

Posledním derivátem první mapy Moravy je dílo italského kartografa Vincenta Maria Coronelliho z roku 1692, mající měřítko 1 : 350 000.¹¹² Nese rozsáhlý název,

---

¹⁰⁸ *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 8.

¹⁰⁹ Na jižní Moravě chybí nově sídla Alexovice, Dědice, Dolní Kounice, Drnovice, Hrubšice, Jiřkovice, Kralice, Malešovice, Modřice, Olbramovice, Ostrovačice, *Robilnykij*, Šlapanice, Tuřany, Veverská Bítýška a Vojkovice. Srov.: KAERIUS, P.: *Moravia Marchionatus*. KAERIUS, Petr: *Moravia. Petrus Kaerius Caelavit*. 1632. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM]. Přerov 2003. MERCATOR, G.: *Moravia* [CD ROM].

¹¹⁰ *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 7.

¹¹¹ Na jižní Moravě je zaznačena Blučina, Brno, Dědice, Habrovany, Moravský Krumlov, Olbramovice, Pohořelice, Račice, Řečkovice, Slavkov, Šaratice, Tišnov, Tuřany, Velké Němčice, Vojkovice, Vyškov, Želešice. Srov.: BELL, Julius: *Moravia. Merhern*. 1627. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM]. Přerov 2003. FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

¹¹² *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 9.

typický pro dobu, ve které vznikla *MARCOMANIA, hoggidi MARCHESATO DE MORAVIA; detto volgarmente MARNHEM, Descritta, e Dedicata Dal P. Coronelli, Cosmografo della Serenissima Republica di Venetia, All' Illustrissimo, et Eccellentissimo Signore ANDREA BRAGADIN, Sauio di Terra Ferma, etc.* Legenda mapy je v italštině, ale Coronelli naprosto pomotal značení sídel, kdy nejčastěji zaměňoval vesnice za hrady. Vypovídá to o neznalosti mapovaného prostoru a špatnou práci s legendou předlohy, se kterou pracoval. Nicméně na mapě jdou poznat nejdůležitější města, jelikož autor při tvorbě mapy jako vzor použil dílo Ortelia a také novější mapu Komenského, která byla v této době nejpoužívanější mapou pro území Moravy. Rozdílem je akorát doplnění sídelní struktury o Břidličnou, Janovice, Moravský Kočov a Velkou Štáhli. Všechna zmíněná sídla jsou na mapě správně vesnicemi. Dalším rozdílem je popis řeky Desné, která je na novější mapě pouze zakreslena, nikoliv popsána. Některá sídla však mají pouze značku či popis, jelikož druhou část autor opomenul. Ukázkou chyb autora je například případ Střelického lesu, který je dle Coronelliho sídlem. Nikoliv tedy lesem. Mapa je zajímavostí především z důvodu, že vznikla na konci 17. století, tedy v době, kdy již existovaly modernější a přesnější mapy Moravy a také vícejazyčným popisem největších měst. Těmi byl v daných oblastech Uničov, Vyškov a především Brno.¹¹³

Fabriciova mapa Moravy a její následné deriváty tak splnily jeden z cílů, za kterým byly vytvářeny. Tedy zobrazit přehledně a co nejpřesněji oblast Moravy. I když se autoři dopustili řady chyb, jednalo se vždy o obdivuhodná kartografická díla, která měla velkou vypovídající hodnotu. Nejpovedenější odvozeninou byla mapa Abrahama Ortelia, který respektoval výtky moravských šlechticů směřované na mapu jeho předchůdce a řadu z nich zanesl na svou mapu. V určitých aspektech dokonce předlohu svého díla předčil. Při pohledu na Fabriciovu práci je také poznat rozdíl v obou oblastech, ve kterých se projevuje vztah periferie a jádra celé Moravy. Z díla je rozpoznatelné, která část byla politickým a obchodním střediskem tehdejší doby, a to bylo způsobeno zejména rolí města Brna, kolem kterého se koncentrovala menší sídla. Zmíněné chyby se kromě Fabriciových následovníků snažila opravit další významná osobnost a tou byl Jan Amos Komenský, který dle ní vytvořil vlastní mapu Moravy.

---

¹¹³ Použitými jazyky byla bulharština, čeština (označena jako moravština), latina a němčina. Srov.: CORONELLI, Vincenzo Maria: *Marcomania, hoggidi Marchesato de Moravia; detto volgarmente Marnhern, Descritta, e Dedicata Dal P. Coronelli, Cosmografo della Serenissima Republica di Venetia, All' Illustrissimo, et Eccellentissimo Signore Andrea Bragadin, Sauio di Terra Ferma, etc.* b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/232/2619267654/> [cit. 8. 4. 2018]. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. ORTELIUS, A.: *Moraviae quae olim Marcomannorum*.

4 Komenského mapa Moravy a její odvozeniny

4.1 Jan Amos Komenský

Druhým v pořadí, kdo vytvořil vlastní mapu Moravy, byl Jan Amos Komenský. Rozhodně se však nejednalo o kartografa, který by se tvorbou map živil. Komenský byl českým vzdělancem, pedagogem, a především biskupem jednoty bratrské v jejíž službách několikrát procestoval Moravu, kterou již znal ze svých dřívějších pobytů. Vedle vytvoření mapy Moravy jej proslavila především literární činnost, která byla zaměřena zejména na práce didaktické. V jeho tvorbě se však nacházela i historicko-vlastivědná díla, která se dochovala pouze v názvech. Byla to díla *De antiquitatibus Moraviae* a *De origine baronum a Zerotin*. Právě vlastivědné dílo o Moravě bylo nejspíše podnětem k vytvoření v pořadí druhé mapy Moravy, která měla být jeho součástí. Dílo o rodu Žerotínů bylo na druhou stranu podpořené pravděpodobně dobrým vztahem Komenského s Karlem starším ze Žerotína, u kterého také určitý čas bydlel. Díky tomuto měl přístup do žerotínských archivů. Znalost Žerotínských panství se projevila také na mapě samotné. O tom však v části rozboru mapy.¹¹⁴

4.2 Důvody vzniku

Vedle již zmíněného spisu *O starožitnostech Moravy* a přání připojit k dílu mapu celé oblasti měl Komenský i další důvody k jejímu vytvoření. Jedním z hlavních cílů, které si kladl, byla oprava díla svého předchůdce Pavla Fabricia z roku 1569. U dalších motivů a podnětů již nepadá naprostá shoda a můžeme se pouze domnívat o správnosti dalších tvrzení. Mapa mohla sloužit také jako cestovní příručka. Chrát tento názor nevyklučuje, jelikož Komenský znázornil řadu průsmyků, mostů a brodů přes řeky. Ty však mohly být zakresleny z důvodu vojenského.¹¹⁵ Komenský totiž v dedikaci věnuje mapu Ladislavu Velenovi ze Žerotína, který byl v době jejího vzniku zemským hejtmanem. Byl však také velitelem moravské hotovosti a dánským vojákem. Kuchař se tedy zmiňuje, že mapa mohla vzniknout na popud Veleny a měla snad pomoci při plánovaném vpádu dánských vojsk.¹¹⁶ Také Zapletal je názoru, že dílo vzniklo z Velenova podnětu, jelikož zpochybňuje finanční možnosti Komenského potřebné k vydání mapy.¹¹⁷ Zůstává však otázkou, na kolik je tato domněnka správná a co bylo

---

¹¹⁴ K mapové činnosti Komenského více CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 94–96. JAKEŠOVÁ, Helena – HÝBL, František: *Jan Amos Komenský*. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století*. O autorech [CD ROM]. Přerov 2003. KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 35–36. Více o dílech týkajících se Komenského URBÁNEK, V.: *Komeniologie a intelektuální dějiny*, s. 670–693.

¹¹⁵ CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 95–96.

¹¹⁶ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 35

¹¹⁷ ZAPLETAL, L.: *Komenského mapa Moravy*, s. 8

podnětem Komenského, kromě touhy opravit nedostatky Fabriciovy mapy Moravy. Zájem o kartografii v něm mohly utvrdit, jak tvrdí Zapletal, také holandské atlasy, se kterými přišel do styku na svých zahraničních cestách, jsou to ovšem pouze domněnky. S jistotou můžeme pracovat pouze s dedikací přiloženou na mapě.¹¹⁸

„Illustrissimo Domino LAD. WELENIO De zerotin, Luntenburgi, Treboviae Hanstadij, et Ruddæ. Domino, gratisimo Domino meo.

Prostant quam plurimæ diversarum editionum Chorographicæ tabulæ Patriæ nostræ, Illustrissime Domine, verum mendosissimæ omnes: Solus enim quantum sciam, P. Fabritius, olim Ferdinandi Imperatoris Medicus, eam lustratam in Tabulam redegit, reliquæ quotquot prodierunt posthac, ex hac descriptæ sunt, varijs variè illapsis erroribus. Primum enim multa præcipuj nominis loca passim omittuntur, obscura quandoque reponuntur: Tum appellationes corrumpuntur mirè, et quod maximum est situs locorum et distantia vix usquam sibi constant, ut illarum nullus penè sit usus. Non igitur me cohibui, quin invito hoc otio meo, semel atque iterum peragrata eâ, et si quæ loca pedibus, oculivè adire et metiri non contigit, hominibus eorundem locorum gnaris exquisitè adhibitis in consilium emendatiorem reddere tentarim, quod jam hic exhibeo. Hic enim jam, primum, Urbes et Oppida: Secundo: Arces, Castella, Monasteria, Pagos insigniores plerosque. Tertio, Montes et Fluvios qui itinerantibus transeundifunt, aut, se spectandos offerunt: Thermas item, Metallum fodinas, Officinas vitriarias, Vinetorum colles. Quarto: Et (quod præcipuè elaboraram) veriores ubique locorum distantias. Denique, quia pleræque locorum appellationes aliter Bohemis (quorum sermone major Provinciæ pars utitur) aliter Germanis efferuntur, utraque subinde posui, quo utriusque linguæ hominibus Tabula haec usui sit. Quam tibi Magnifice Domine, utpote Patriæ Magnati, magnoque Patrono meo, dico, dedico, Deum orans ut quam primum te Patriæ Patriamque tibi magno utrimque gaudio, restituat. Dabam in exilio,“¹¹⁹

Zejména se tedy chtěl zaměřit na revizi vzdáleností a polohy sídel na mapě Pavla Fabricia. Vedle toho je zde zmíněno, že mapa měla sloužit také k cestovním účelům. Její

¹¹⁸ ZAPLETAL, L.: *Komenského mapa Moravy*, s. 8

¹¹⁹ *Nejjasnějšímu panu Lad. Velenovi z Žerotína, pánu na Břeclavi, Třebové, Zábřehu a Rudě nejmilejšímu mému pánovi.*

*Početné jsou a rozličně vydané místopisné mapy naší vlasti, nejjasnější pane, ale všechny jsou plny chyb: neboť pokud vím, jedině Pavel Fabricius, někdejší lékař císaře Ferdinanda, ji zakreslil do mapy po průzkumu; podle ní jsou nakresleny všechny, co jich od té doby vyšlo, a vloudily se do nich rozličné omyly. Předně totiž jsou v nich porůznu pomíjena mnohá význačná místa, leckdy jsou uváděna nevýznamná; dále názvy jsou podivně komoleny, a co hlavní, polohy míst a jejich vzdálenosti sotva kde souhlasí, takže nejsou skoro k žádné potřebě. Nedalo mi to tehdy, abych se jí v této své nedobrovolné prázdni nepokusil zlepšit, vždyť jsem Moravu nejednou proputoval, a pokud mi některá místa nebylo dáno vlastníma nohama nebo očima navštívit a vyměřit, důkladně jsem se s lidmi těch míst znalými radil; to tady hned podávám. Sem jsem totiž zanesl: předně města a městečka; za druhé zámky, tvrze, kláštery, významnější vesnice z větší části; za třetí hory a řeky, které musí cestující přejít nebo se nabízejí k vidění, rovněž lázeňská vřídla, rudné doly, sklářské dílny, vinohrady; za čtvrté také (a to jsem vypracoval obzvláště) všude správnější vzdálenosti míst. Konečně, protože přemnohé místní názvy znějí jinak u Čechů, jejichž jazyka užívá většina země, a jinak u Němců, uvedl jsem někde oba, aby mapa byla k užítku lidem obojího jazyka. Tu Tobě, slovatný pane, přednímu šlechtici a velikému svému ochránci, připisuji a věnuji, modle se k Bohu, aby Tebe vlasti a vlast Tobě k velké oboustranné radosti co nejdříve navrátil. Psáno ve vyhnanství.“ Překlad Drápela Srov.: DRÁPELA, Milan Václav: *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny*. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. K historii map [CD ROM]*. Přerov 2003. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.*

primární účel tedy nebyl vojenský, ale dle Komenského měla sloužit všem, kteří budou mapu studovat. Z textu je také zřejmé, které dílo svého předchůdce při tvorbě vlastního díla použil. Byla to mapa z roku 1569, jelikož Komenský argumentuje frázemi z dedikace mapy Fabricia, která se na druhém vydání jeho mapy z roku 1575 nenachází. Diskuzi k této problematice shrnuje ve svém díle Chrást a připomíná, že Vávra s Kuchařem došli k názoru, že se nejednalo o jedinou předlohu. Další byla Mercatorova odvozenina mapy Moravy z roku 1585. Komenský z ní odvodil polohové souřadnice hlavních míst a také souřadnicovou síť. Při rozboru názvosloví mapy se poté dospělo k názoru, že novější mapa Moravy měla další předlohu. Tou byla Orteliova odvozenina z roku 1573 a autor s ní pracoval v souvislosti s opravou polohových oprav, dvojjazyčnému názvosloví a označení zkratkou „B“ pro české názvy. Pro přehlednost Chrást vytvořil tabulku, která pojednává o autorské inspiraci Komenského z jiných map.¹²⁰ Kuchař však připomíná, že při tvorbě svého díla nevyužíval měřičských prací, i když se mu tato činnost přičítá a sám se jí v dedikaci pyšní. Jednalo se především o metodu využití dosavadních údajů a svědectví lidí, což však Komenský v textu potvrzuje.¹²¹ Přesto byla nová mapa Moravy natolik oblíbená, že se vydávala více než sto padesát let a má sto jedna různých vydání, která obstarávali nejvýznamnější kartografové tehdejší doby a zařazovali je do svých atlasů.¹²²

4.3 Komenského mapa Moravy

Mapa Komenského byla vydána v roce 1624, nicméně dlouho se pracovalo s rokem vydání 1627, které je nejnámější. V roce 1967 se podařilo Drápelovi objevit do té doby neznámý výtisk mapy Moravy publikované 1664. Podrobil jej srovnání s vydáním z 1627 a našel řadu odlišností, dle kterých došel k názoru, že byla vykonstruována ještě mapa dřívější, a to v roce 1624. Toto vydání nebylo dosud nalezeno, ale bylo potvrzeno, že obě rytiny byly vyhotoveny rytcem Abrahamem Goosem a jsou si velmi podobné.¹²³ Doposud se podařilo nalézt třináct tiskových desek Komenského mapy Moravy, ty se rozlišují velkými písmeny KMM A, KMM B, KMM C, KMM D, KMM E, KMM F, KMM G, KMM I, KMM P, KMM S, KMM T, KMM U a KMM Z. Z těchto desek patří Goosovi KMM A a KMM P.¹²⁴ Obě desky jsou také význačné tím, že jsou na

¹²⁰ CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 77–81.

¹²¹ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 36.

¹²² SEMOTANOVÁ, E.: *Atlas zemí koruny české*, s. 24.

¹²³ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 35. PLÁNKA, L.: *Vývoj světové a české kartografie*, s. 69. VOŽENÍLEK, V.: *Kouzlo starých map*, s. 62. ZAPLETAL, L.: *Komenského mapa Moravy*, s. 9.

¹²⁴ DRÁPELA, M. V.: *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM].

nich vyryty veduty čtyř měst Brna, Olomouce, Polné, Znojma a také tím, že obsahují zmíněnou dedikaci.¹²⁵

4.4 KMM A

Vydavatelem mapy nebyl Komenský a ani její rytec Goos. Byl jím jeden z nejznámějších kartografů tehdejší doby Claes Jansz Visscher, známý jako Piscator. Mapa je menší než Fabriciova a má měřítko 1 : 470 000. Její vydání je spojeno s rokem 1627.¹²⁶ Název díla je latinský *MORAVIÆ NOVA ET POST OMNES PRIORES ACCURATISSIMA DELINEATION. auctore I. A. Comenio*, který odkazuje na autorství Komenského.¹²⁷

Nová mapa Moravy byla daleko detailnější, než byla předchozí Fabriciova. Zobrazuje na Moravě 499 pojmenovaných sídel a poté řadu nepojmenovaných.¹²⁸ Legenda mapy je převážně v latině, ale označení *Arx* a *Castellum* obsahuje český překlad. V díle je rozlišováno sedm druhů sídelních jednotek *Urbs muris cincta*, *Oppidum*, *Pagus turritus*, *Arx*, *Castellum*, *Pagi innominati* a *Monasterium*, nijak výrazně se tedy neliší od Fabricia. Rozdílem je zaznačení *Vinetorum Colles*, *Therme seu aquae medicab*, *Officinae vitrariae*, *Ferri fodinae*, *Auri & Argenti fodinae*.¹²⁹ Komenský však při značení skláren, dolů a lázní pracoval s vlastními zkušenostmi a znalostmi panství Žerotínů a rozhodně nezaznačil všechna místa na mapě. Mapa také obsahuje u některých sídel německé a české názvy, nikoliv však u všech. Svízel se objevuje při práci s legendou a určením, zda se dané sídlo řadí mezi město, městečko a vesnici. Jak zmiňuje Chrást, kategorie trhové městečko, malé město a malé město se zámkem není Komenským rozlišeno a poddanská trhová městečka jsou nahrazena vesnicemi.¹³⁰ Je tedy velmi složité s jistotou tvrdit, zda Komenský chybně zaznačil městečko jako vesnici, či naopak. Tento fakt nám také ztěžuje práci při porovnání mapy s místopisem Hosáka a při zjišťování správnosti jeho značení,

---

¹²⁵ KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio*. ed. Claes Jansz VISSCHER. 1664. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Komenského mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM]. Přerov 2003

¹²⁶ *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny*. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Mapy [CD ROM]. Přerov 2003. s. 1.

¹²⁷ KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

¹²⁸ DRÁPELA, M. V.: *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM].

¹²⁹ Legenda tedy rozlišuje města hrazená, městečka, vesnice, zámky, tvrze, kláštery a také zmíněné vsi nepojmenované. Kromě sídel Komenský zaznačil vinice, lázně s léčivými prameny, sklárny, železné, zlaté a stříbrné doly. Překlad Roubík. Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. ROUBÍK, F.: *Soupis map českých zemí*. Sv. 2, s. 14.

¹³⁰ CHRÁST, J.: *O starých mapách*, s. 136.

a to nejen u zmíněné KMM A, ale také u dalších tiskových desek, jelikož ty byly odvíjeny od původního vydání Komenského.¹³¹

Z celkového počtu 499 pojmenovaných sídel se v oblasti na Šumpersku nachází 38 a na Brněnsku 51 sídel. Stále tu tak máme celkem výrazný rozdíl mezi zkoumanými oblastmi. U nepojmenovaných sídel se nám však rozdíl stírá, jelikož u obou jich nalézáme 28.¹³² Komparace KMM A s Fabriciem ukazuje, že počet sídel na jihu se výrazně neliší, zatímco na severu je rozdíl výraznější, a to téměř dvojnásobný. Z Fabriciem označených 20 sídel se u Komenského počet zvýšil na již zmíněných 38.¹³³

Přesto je z mapy stále zřetelné, která oblast byla významnější, i když kvůli nejasné identifikaci městeček a vesnic je obtížnější to tvrdit s jistotou. Stále však platí, že převažovaly vesnice. Potvrzeno je to především zaznamenáním nepojmenovaných vesnic, které pomáhají vytvářet obraz celé Moravy. Na severu byla navíc zaznačena tvrz, která náležela jedné nepojmenované vsi. Vesnic pojmenovaných se na Šumpersku nacházelo celkem 24, z čehož byla u pěti zakreslena tvrz a u čtyř zámek. Tato čísla znamenají nárůst oproti číslům, kterými se mohla pyšnit mapa Moravy od Pavla Fabricia. Podobná čísla však vykazují obě mapy u městeček, kterých je na Komenského díle 8. Zámek se nacházel ve čtyřech ze zakreslených a tvrz v jednom. Samostatný zámek se zde nachází pouze jediný, na Mírově. Výrazný rozdíl je oproti předloze v případě hrazených měst, která se na Šumpersku v díle císařského matematika nenacházela, zatímco na novější mapě jich nalézáme 5, přičemž u dvou byl zaznačen také zámek. Rozdíl obou děl byl také v případě vynechání nebo naopak zaznačení některých sídel, převážně tedy vesnic. Komenský je nemusel přímo vynechávat, ale nejspíše některé zařadil mezi vesnice nepojmenované. Učinil tak v šesti případech, zatímco mapu obohatil o 20 sídel. Nutno dodat, že Újezd do zkoumaného území vůbec nepatří a Komenský jej na své vyobrazení Moravy chybně umístil.¹³⁴

---

¹³¹ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

¹³² KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

¹³³ Srov. FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

¹³⁴ Městečky jsou na Komenského mapě Břidličná, Huzová a Rýmařov. Tvrz byla v městečku Temenice a zámek se nacházel v městečku Branná, Sovinec, Štítý a v městečku Úsov. Hrazenými městy byla Mohelnice, Moravská Třebová, Šumperk, Uničov a Zábřeh na Moravě. V Zábřehu a Moravské Třebové byl vedle hradeb také zámek. Novými sídly na Šumpersku jsou Bludov, Břidličná, Dolní Moravice, Dubicko, Janovice, Lesnice, Libina, Loučná nad Desnou, Malá Morava, Maletín, Moravský Kočov, Podlesí, Ruďa nad Moravou, Rychnov, Staré Město (známé jako Stará Třebová), Sukolom, Tatenice, Temenice, Třemešek a Velká Štáhle. Srov.: Tamtéž.

Řada odlišností se nachází na Šumpersku také při porovnání obou děl v případech určení statutu jednotlivých sídel. Stalo se tak u 12 případů. Fabricius nejvíce chyboval u hrazených měst, která jak bylo zmíněno, na severu nezaznačil. Naopak ta, která se zde nacházela, zakreslil jako městečka. Byl to případ měst Mohelnice, Šumperka, Uničova a Zábřehu na Moravě, u kterého opomenul také tamní zámek stejně jako u Šumperka. Degradováno je také postavení Štítů, které byly městem již ve 13. století, ale na obou mapách jsou shodně zaznačeny jako městečko s rozdílem, že na Komenského mapě je u sídla navíc zakreslen zámek, o kterém se můžeme pouze domnívat, zda u města skutečně stál. Naopak Sovinec byl Fabriciem nesprávně povýšen na město a Komenský značení opravil na městečko se zámkem. V případě Sovince proběhla také náprava v umístění sídla na mapě. V díle z roku 1569 byl chybně umístěn ve Slezsku, což bylo na novějším vyobrazení Moravy opraveno. Stejná oprava umístění nastala také u Rýmařova. Další chyba se vyskytovala u Mírova, Úsova a Zvole. V prvních dvou případech se jednalo o opomenutí městečka, které se nacházelo u tamních zámků. Podobné to bylo v případě Zvole, kde byla opomenuta ves náležící k tvrzi. Nutno dodat, že v zakreslení shodně s Fabriciem chyboval také Komenský. Opačná situace nastala u Velkých Losin, u kterých na první mapě Moravy chyběl zámek, zatímco Komenský jej k vesnici správně zakreslil. Poslední nesrovnalosti při komparaci děl se vyskytují u Dlouhé Loučky a Starého Města. V prvním případě pochybili oba autoři, když sídlo zařadili mezi vesnice, přičemž se jednalo o městečko. Ve druhém případě chybovali taktéž oba, když Staré Město, které bylo skutečně městem zařadil Fabricius mezi městečka a Komenský mezi vesnice.¹³⁵

Nesrovnalosti se objevují také při komparaci Komenského s Hosákovým místopisem. Přesněji tedy u 10 sídel. O chybách u Dlouhé Loučky, Mírova, Starého Města, Štítů a Šumperka jsou informace výše. Vedle těchto Komenský pochybil také u Rýmařova, které učinil městečkem. Ve skutečnosti se totiž jednalo o město založené již ve druhé polovině 13. století. Nejčastějšími rozdíly mezi mapou a místopisem byla záměna městečka za vesnici. Byl však již nastíněn problém s legendou Komenského a prací při identifikaci typu sídel, pokud se jednalo o vesnici nebo městečka. Zmíněné záměny se tedy musí brát s určitou rezervou. Tato situace nastala u Bludova, Podlesí a Rýžoviště, které jsou na mapě zaznačeny jako vesnice, ale všechna sídla jsou městečky. Podlesí, dříve nazýváno Krumperky, bylo na mapě nově značeným sídlem založeným až

---

¹³⁵ Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 266, 268–269, 275, 277, 280, 282, 285, 288, 292–293. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

v roce 1598. Nejasný je případ Temenic, které jsou na mapě zakresleny jako městečko s tvrzí, ale bohužel neznáme dřívější povahu sídla.¹³⁶

Jak již bylo řečeno, počet pojmenovaných sídel se na jihu, okolo Brněnska nijak výrazně nezměnil. Sídelní struktura se zvětšila především díky Komenským zaznamenaným nepojmenovaným vesnicím. Kromě *pagi innominati* je na tomto území zakresleno celkem 31 vesnic popsanych. V jedné se nachází zámek a v sedmi případech tvrz. I zde tedy platí, že více jak polovina popsanych sídel jsou vesnice. Při pohledu na tato čísla můžeme vidět, že se tato oblast příliš nelišila od zkoumaného území na severu. Výrazný rozdíl nám nenabízí ani pohled na městečka, kterých je v okolí Brna 10. Nově zde máme městečko s klášterem, kterým je Tišnov a dalších šest městeček se může pyšnit zámek. Z výčtu sídel chybí ještě města hrazená, kterých je 7, přičemž u čtyř je zaznačen také zámek. Ten se zde nachází i samostatně v případě Špilberku a Veveří. Na Brněnsku je navíc zaznamenán také klášter v Rajhradu. Oproti Fabriciově mapě Moravy zde chybí 16 sídel, která na mapě být mohou, ale mohou být mezi nepojmenovanými osadami. Nachází se zde ale také sídla nová, přesněji 13. Komenský také správně některá Fabriciem chybně do zkoumané oblasti zakreslená sídla umístil mimo. Nicméně i tak do území nesprávně zařadil Klobouky u Brna, které patří více na východ mimo oblast.¹³⁷

Při komparaci obou map z pohledu určení statutu sídel je mezi díly daleko více rozdílů, než v případě oblasti Šumperska a to v 24 případech. Nejednalo se však vždy o nápravu chyb učiněných Fabriciem. Komenský se také dopustil nesprávné korekce svého předchůdce, i když v případě záměn městeček a vesnic nelze tvrdit s jistotou, zda učinil chybu. Tato záměna je zde u pěti sídel a to Blučiny, Měnína, Modřic, Pohořelic a Šlapanic. U všech zmíněných Fabricius správně zaznamenal, že se jedná o městečka, dle Komenského legendy se však na druhé mapě Moravy jeví jako vesnice. Stejná změna proběhla také u Habrovan, u kterých však bylo zřetelné, že došlo ke správné opravě z městečka se zámek na vesnici s tvrzí. Jako vesnici se zámek také správně zakreslil Troubsko, které je v díle z roku 1569 nesprávně městečkem. U Blanska, Račic a Rosic

---

¹³⁶ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 273, 275–276, 290, 292. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

¹³⁷ Městeček je na mapě kromě Tišnova dále 9, a to Blansko, Nosislav, Pozořice, Račice, Rosice, Tišnov, Uherčice, Velká Bíteš, Velké Němčice a Židlochovice. Zámek se nenachází pouze v Nosislavi, Uherčicích a Velké Bíteši. Hrazenými městy bez zámku jsou Hustopeče, Ivančice a Brno. Hrazená města se zámek jsou Dolní Kounice, Moravský Krumlov, Slavkov u Brna a Vyškov. Novými sídly na Brněnsku jsou Čebín, Deblín, Drásov, Klobouky, Kuřim, Lipůvka, Líšeň, Loděnice, Prštice, Přibice, Sokolnice, Špilberk a Telnice. Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

byly na díle Komenského správně doplněny zámky, které se v městečcích nacházely a první mapa Moravy je neobsahovala. Posledními Fabriciem zaznačenými městečky, u kterých se oba autoři rozcházelí byly Hustopeče a Veveří. U prvně zmíněného se nejednalo o autorovu chybu, jelikož Hustopeče byly povýšeny na město 1572, tedy až po vzniku mapy. Tato změna se objevila až v díle Fabriciova nástupce, ve kterém byly Hustopeče hrazeným městem. Veveří však městečkem nebylo, ale jde o hrad, který Komenský nesprávně označil jako zámek. Jiné zakreslení postihlo také vesnici Rajhrad, která byla na novější mapě Moravy jako klášter. Ten se zde skutečně nacházel, nicméně se jednalo o městečko, což je opomenuto. Kláštery se ale nacházely také v díle z roku 1569, v Oslavanech a Tišnově. V Oslavanech skutečně byl, nicméně jeho zánik se váže s rokem 1550, tedy v době vzniku první mapy Moravy již neexistoval. Tento fakt zohlednil na své mapě Fabriciův nástupce, který Oslavany zakreslil jako ves s tvrzí, která zde byla, ale sídlo bylo městečkem. U Tišnova byla situace taková, že se zde klášter nacházel i v době vzniku nové mapy, na které byl také zaznamenán. Komenský se také snažil určit statut sídla, což však učinil mylně. Tišnov byl dle jeho mapy městečkem. Ve skutečnosti se však jednalo o město. Klášter ale oběma autorům chybí u Dolních Kounic, které byly na obou mapách městem. V případě Komenského městem hrazeným a se zámek. Nicméně tamní klášter v dílech chybí. Tímto se dostáváme k nesrovnalostem u největších sídelních jednotek měst. Fabricius nesprávně určil městem Vojkovice, které však byly v dobách vzniku map vesnicí, což je také znázorněno na novější mapě Moravy. Stejná změna značení proběhla také v případě Pravlova a Rousínova, jenže nesprávná. Obě sídla byla ve skutečnosti městečky. V díle z roku 1569 byla městem také Nosislav, Velké Němčice a Židlochovice. Všechna zmíněná byla na Komenského mapě jako městečka. Pouze u Velkých Němčic byla oprava chybná, jelikož byly skutečně městem se zámek, jak je zobrazoval Fabricius a nikoliv městečkem. Poslední rozdíly mezi zobrazeními obou autorů jsou u Slavkova a Vyškova. Slavkov byl povýšen z města na město hrazené se zámek. Stejný statut získal také Vyškov, který byl hrazeným městem již na první mapě Moravy, na které však chyběl tamní zámek.¹³⁸

Z tohoto výčtu je tedy zřetelné, že se změna značení týkala téměř poloviny Komenským zaznamenaných sídel a opravdu se důsledně snažil splnit jeden ze svých cílů. Opravit chyby Pavla Fabricia, což se mu však ve všech případech nepodařilo a ani

---

¹³⁸ Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 30, 32–33, 36–38, 40–43, 49–50, 64, 67–69, 74, 89, 92–94. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

on se chybám nevyvaroval. K již zmíněným změnám na městečka či vesnice je, jak bylo několikrát řečeno, nutné přistupovat s obezřetností, jelikož nám identifikaci ztěžuje práce s legendou KMM A.¹³⁹

Také při komparaci s místopisem je evidentní, že Komenský v některých případech na jižním zkoumaném území pochybil. Některé z těchto případů již byly zmíněny při komparaci díla s mapou Fabricia. Kromě zmíněných se vyskytují rozdíly u dalších 11 případů. Nejčastějším byla opět záměna vesnice za městečko. Tento případ se objevil u Deblína, Dědic, Klobouk, Kuřimi, Líšně, Pozořic a Veverské Bítýšky, tedy u sedmi sídel z deseti. U Líšně a Pozořic byla alespoň zařazena tvrz se zámek, která naopak chybí u Deblína, Klobouk a Kuřimi. Kromě Pozořic měla všechna sídla na mapě statut vesnice, přičemž dle místopisu šlo o městečka. Zámek není zakreslen ani v Ivančicích, které jsou alespoň správně hrazeným městem. Tvrz poté chybí u další z nově zakreslených sídel Sokolnice. Poslední nesrovnalosti se nacházejí ve Velké Bíteši a Špilberku. První zmiňované sídlo má na mapě statut městečka, což je při komparaci s místopisem chybné, jelikož městem byla Velká Bíteš již v roce 1240. Poslední nesrovnalost byla tedy u Špilberku. Ten je na mapě zaznamenán jako zámek a nachází se vedle hrazeného města Brna. Ve skutečnosti se však jedná o hrad, který stál mimo hradby města, ale zároveň byl jeho součástí. Komenského zobrazení budí dojem, že je Špilberk samostatným sídlem jako to bylo například v případě Veverčí, což není správně.¹⁴⁰

Komenský se také snažil o nápravu v umístění, některých sídel na mapě, která byla dle jeho mínění zaznamenána Fabriciem chybně. Tento cíl se mu jak na severu, tak na jihu víceméně vydařil, ale také se dopustil některých chyb. Tou nejvýraznější bylo na Šumpersku zakreslení Újezdu, který nesprávně zakreslil severně nad Uničov, a to velmi výrazně. Měl by však ležet jihovýchodně od Uničova a vůbec by tak neměl spadat do zkoumaného území. Poté zde máme tři případy chybného umístění sídel na vodní toky, což souvisí také s chybami v tvorbě říční sítě. Jedná se o Libinu, Podlesí a Rýmařov. Libina skutečně leží na menší říčce, ta však na mapě zakreslená není a tento vodní tok by měl pramenit v kopcích na jih od vesnice. Podobná je situace u Rýmařova, který se na mapě nachází na řece Moravici, přičemž ve skutečnosti leží na jejím pravém přítoku, nikoliv přímo na ní. V případě Podlesí je situace odlišná, jelikož není situováno na

---

¹³⁹ Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

¹⁴⁰ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 11, 30–31, 34, 36, 57, 64, 71, 147, 157–158. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, b. d.

žádném vodním toku a jeho zaznačení na řece Moravě je tedy zcela chybné. Správně se totiž nachází více na jihu, mimo říční síť. Oproti předloze však napravit mylné umístění Rýmařova a Sovince, které byly v díle z roku 1569 ve Slezsku. A také Moravskou Třebovou nezasadil tolik na jih, jako to učinil Fabricius.¹⁴¹

Opravy předlohy proběhly také u jižní zkoumané oblasti, kde je již evidentní, že Vyškov není nejsevernějším sídlem území, ale je jím Blansko. Také Lažany už nejsou mimo území, jak je tomu v předloze a jsou správně umístěny na hranicích. Správně upravil také zakreslení některých sídel, která byla chybně zaznamenána uvnitř zkoumané oblasti. Jednalo se o Náměšť nad Oslavou, Olbramovice a Velké Hostěrádky, které v Komenského díle jsou, ale správně mimo. Do ní již oproti Fabriciovi správně zaznamenal Uherčice, které byly na Fabriciově mapě mimo zkoumané území. Poslední korekce, oproti předloze proběhla v zákresu Troubska, které bylo správně umístěno na pravý břeh řeky Svratky. Chybně však do celé oblasti umístil Klobouky u Brna, které by měly být umístěny více na východ mimo hranici, která je utvářena městy Slavkovem a Hustopečemi. Dále se Komenský dopustil stejně jako na severu špatného zasazení některých sídel na vodní toky. Stalo se tak u Kuřimi a Rousínova. V případě Rousínova se jednalo o obdobnou situaci, jako na severu u Libiny. Zatímco Kuřim byla chybně zakreslena na řece Svratce, přičemž leží na jednom z jejích levých přítoků.¹⁴²

Fabriciova mapa Moravy se vyznačovala nekompletním zaznamenáním pohoří a horských vrcholů na celém území. Při pohledu na mapu Komenského můžeme vypožorovat, že i oprava tohoto faktu byla cílem, který chtěl na své mapě český vzdělanec vylepšit a skutečně se mu to zdařilo. Kopečková metoda, kterou také užil pro znázornění hor a menších kopců, je v podstatě po celé mapě. Při tvorbě mapy se snažil zaznačit, která oblast je nížinou a ve které převažuje horský terén. Nová mapa Moravy tedy zobrazuje, jaký byl skutečně rozdíl mezi zkoumanými oblastmi a pro kterou byly typické nížiny a pro kterou horské průsmyky. V díle Fabricia sejevila Morava jako planina s minimem nerovností. Komenský také neopomenul zdůraznit výšku jednotlivých vrcholů velikostí kopečků a také šrafováním, které znázorňovalo strmost svahů jednotlivých kopců. Ve zkoumaných oblastech je popsáno pouze jediné pohoří, a to Jeseníky, jejichž název je však umístěn až za hranicemi země ve Slezsku a není nijak výrazný. Pomocí

---

¹⁴¹ Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 22–25, 34–35. FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

¹⁴² Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 45–47, 56–58. FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

zdokonaleného zobrazení horského reliéfu můžeme na mapě vidět, ve kterých místech byla nejčastěji situována sídla. Byla to údolí podél vodních toků nebo naopak horské vrcholy, na kterých se nejčastěji nacházely tvrze a zámky. Potvrzuje to zejména severní zkoumaná oblast na Šumpersku, jejíž rozsáhlou část Jeseníky zabírají. U Uničova začínají nížiny, které pokračují dále na jih po proudu řeky Moravy. Dalšími nížinnými oblastmi je na severu okolí měst Mohelnice a Šumperka. Jeden z vrcholů je zde také pojmenován. Jedná se o horu *der Brandt*. Nevíme však, zda se jedná o horu Žárovou, nebo Uhelnou.¹⁴³

Na jihu Komenský pracoval se značením Fabricia a rozšiřoval jej. Nejcharakterističtější je stále horské pásmo lemující severní hranici Brněnska od Tišnova k Blansku, které pokračuje až k Vyškovu. Nejprve se jedná o Hornosvrateckou vrchovinu přecházející v Moravský kras a následně u Vyškova v Drahanskou vrchovinu. Od Vyškova poté vede nížina až do Dyjsko-svrateckého úvalu. Tento nížinný ráz krajiny je narušen pouze menšími kopci v okolí Židlochovic a Nosislavi na východě, kde se nachází nejvyšší vrchol Dyjsko-svrateckého úvalu a poté na západě vrcholky Boskovické brázdy v okolí Ivančic. Na tyto nížiny navazují další, táhnoucí se od Želešic na západ k Velké Bíteši. Posledními výraznějšími nerovnostmi jsou zaznačené kopce v oblasti mezi Kuřimí a Brnem. Při komparaci se současnými mapami však nelze určit, o které vrcholky se jedná, jelikož se zde žádné výraznější kopce nenacházejí. Může se ale jednat o Bobravskou vrchovinu, která by však měl být více na jihu.

Nová mapa Moravy také přinesla zdokonalení v případě zakreslení říční sítě. Počet vodních toků se na Komenského mapě v některých místech zvýšil, ale to s sebou přineslo také pár chyb. Ta nejvýraznější se týká řeky Moravy, přesněji jejího pramene, který leží v severní zkoumané oblasti. Komenský v tomto případě zcela zaměnil pramen řeky Moravy s pramenem řeky Krupé, která je levým přítokem Moravy. Její pramen na mapě zcela chybí a s tím je také spojeno chybné umístění vesnice Malá Morava, která na vodním toku leží. Na svém díle také neopomenul pojmenovat některé z jejích přítoků, i když hned jméno prvního chybí. Jedná se o řeku Březnou, kterou na rozdíl od císařského matematika nepopsal. Další je řeka Desná, která však na nové mapě Moravy postrádá levý přítok řeku Mertu, která na mapě Fabricia zakreslená je. Poté pravý přítok Moravskou Sázavu i s jejím přítokem řekou Březnou. Chybí zde také pojmenování řeky Oskavy, na které leží Uničov, a která je pojmenována v díle z roku 1569, stejně jako

---

¹⁴³ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Dílo Jana Amose Komenského*. 1. ed. Antonín ŠKARKA. Praha 1969, s. 263. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7.

zakreslení dalších menších přítoků řeky Moravy. Novinkou je na mapě řeka Moravice, která na předloze nové mapy Moravy chyběla.¹⁴⁴

Z obou zkoumaných oblastí však zdokonalení proběhlo pouze v případě Brněnské oblasti. Hlavním článkem říční sítě celého území byla řeka Svatka, jejíž tok byl doplněn o řadu přítoků, leč nepojmenovaných. Prvním takovým případem, bylo doplnění pravého přítoku, na kterém leží Velká Bíteš. Pojmenovaným je až druhý přítok Svatky a je jím stejně jako na mapě Moravy z roku 1569 řeka Svitava. Té oproti Fabriciově mapě zmizel pravý přítok, protékající vesnicí Lažany. Po komparaci se současnými mapami se však došlo k závěru, že není známo, o kterou řeku se jedná, jelikož se zde žádný pravý přítok řeky Svitavy nenachází. Jednalo se tedy o nápravu chyby z první mapy Moravy. Dalším velkým přítokem řeky Svatky je řeka Jihlava, do které se v Ivančicích vlévá zleva řeka Oslava. Z pojmenovaných řek je zde ještě řeka Haná, která protéká Vyškovem a vlévá se do Moravy. Oproti předloze chybí popis řeky Litavy protékající Slavkovem, která je zde alespoň zakreslena. Kromě řek popsaných je zde dalších sedm řek bez názvů a řada z nich je na této mapě novinkou. Je tomu tak v případě řeky protékající Želešicemi a jejího levého přítoku, na kterém leží Troubsko. Přes Želešice vodní tok pokračuje do Svatky, do které se vlévá zprava. Zdokonalení postihlo také přítok řeky Jihlavy, který protéká Moravským Krumlovem. Jedná se nejspíše o řeku Rokytňá, která byla výrazně prodloužena dále na východ, mimo zkoumanou oblast. Komenský se však také na Brněnsku dopustil nepřesností. Jednalo se o levý přítok řeky Svitavy a následně další levý přítok, tentokrát však řeky Svatky. První pramenící u Račic a druhý protékající Rousínovem a Šlapanicemi. V prvním případě se nejedná o přítok řeky Svitavy, nýbrž pravý řeky Litavy a zároveň protékající Šlapanicemi, které neleží na stejné řece jako Rousínov. Spolu se Šlapanicemi se na řece nachází také Sokolnice a Telnice, na mapě obě znázorněné mimo jakoukoliv řeku. Zakreslení i druhého přítoku je tedy chybné a správně se nejspíše jedná o řeku Rakovec, která protéká Rousínovem a vlévá se do Litavy jižně od Slavkova. Novinkou je zde rybník zakreslený na západ od vesnice Měnin. Můžeme se pouze domnívat, o který rybník se jedná, jelikož nejbližší tomuto je v současnosti Těšanský rybník, který by měl být dle zákresu více na východ, mimo zkoumané území. Komenský se také stejně jako Fabricius snažil o znázornění síly jednotlivých vodních toků, což činil pomocí zakreslení šířky řek. Poslední novinkou,

---

¹⁴⁴ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7.

týkající se říční sítě na mapě Komenského je zakreslení některých mostů na Moravě. V námi zkoumaných oblastech se takové mosty nalézají dva. Jeden přes řeku Moravu u Mohelnice a druhý u Tišnova přes Svratku.¹⁴⁵

Stejně jako jeho předchůdce, zakreslil do své mapy také Komenský značky stromů pro zvýraznění lesů, a stejně jako na první mapě Moravy se jednalo o doplňující údaj. Na severu se toto značení objevuje minimálně. Značky stromů jsou pouze na západ od Uničova, po levém břehu řeky Moravy. Na Brněnsku je tento jev častější. Nejvíce se jich nachází mezi Velkou Bíteší a Troubskem, kde je také již Fabriciem zaznačený les *Ssip*, který je dnes nejspíše znám jako les Střelický. Další značení lesů se poté objevuje mezi Moravským Krumlovem a Dolními Kounicemi a také podél řeky Svratky u Nosislavi a Velkých Němčic. Naopak novinkou na mapě bylo značení lázní a léčivých pramenů, skláren, vinic a dolů železných, stříbrných a zlatých. Tyto údaje však byly opřeny především o znalosti ze Žerotínských panství a archivů. Lázně se nachází v obou zkoumaných oblastech jediné, a to ve Velkých Losinách. Taktéž sklárny se nacházejí pouze na Šumpersku. První východně od Branné a druhé jsou značeny u pramene řeky Březné. Situace je obdobná u lokalizace železných dolů, které se na jihu v okolí Brna nenacházely, zatímco na severu máme rovnou čtyři. První u pramene řeky Desné, druhý mezi Dolní Moravicí a Rýmařovem, třetí severně od Velké Štáhle a poslední mezi Sovincem a Rýžovištěm. Vinice bychom však v horách hledali marně, jelikož těmi se mohlo pyšnit Brněnsko. Převážně tedy oblasti od východu na jih od Brna. Od centra celého území se táhnou vinice na jih až k Želešicím. Další pásmo vinic leží mezi Ivančicemi a Nosislaví. Poslední pás vinic se nachází na východ od Brna, mezi městem samotným a Slavkovem.¹⁴⁶

Vydání Claese Jansze Visschera poté vyšlo v dalších atlasech z rodinné firmy. Komenského mapu Moravy nechal vytisknout ještě dvakrát, v roce 1633 a 1645. Stále se jednalo o nekolorovaná vydání. To přišlo až ve verzi z roku 1664, která byla vydána Visscherovým synem. Tato kartografická rodina se zasloužila ještě o jedno vydání oblíbené mapy Moravy. Nejspíše ji vydal další z Piscatorových synů. Mapa byla velmi povedená, zejména z hlediska kolorování a její vydání se odhaduje na dobu po roce 1680.

---

¹⁴⁵ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7.

¹⁴⁶ Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 46. FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

Tisková deska KMM A se dočkala dalšího vydání, a to z produkce rodiny Schenků. Datace toho vydání není jistá, ale odhaduje se na průběh 18. století.¹⁴⁷

4.5 KMM B

Druhá tisková deska pochází z dílny dalšího holandského kartografa Jodoka Hondia a vydal ji Willem Blaeu. Poprvé se v atlasech objevila v roce 1631, byla tedy starší, než její předloha KMM A. Podobná byla také velikost mapy, jelikož měřítko měla 1 : 475 000.¹⁴⁸ Mapa nesla jednoduchý název, odkazující na Komenského autorství *MORAVIA MARCHIONATVS Auctore I. A. Comenio*. Oproti KMM A z ní vymizely veduty měst, jinak byla věrnou kopií své předloze, což se týkalo také legendy. Naprosto shodná byla práce s říční sítí, ve které byla také převzata chyba se záměnou řeky Moravy za řeku Krupou a dalšími nesrovnalostmi. Blaeuovo vydání se příliš nelišilo ani při značení pohoří, když zde byla užitá taktéž kopečková metoda. Velikost jednotlivých znaků pro kopce však byla na celé mapě stejná. Nerozlišoval tedy na rozdíl od předlohy, zda je některý vrchol výrazně vyšší nebo menší a mapa tak budí dojem, že všechny vrcholy jsou na Moravě stejně vysoké. Vymizelo také pojmenování kopců a na Šumpersku tak není zaznačen vrchol *der Brandt*. Rozdílem oproti předloze bylo však pojmenování Jeseníků v oblasti Moravy. Název se tedy již nenachází mimo oblast, ale zdobí zkoumané území severní Moravy. Shodná s KMM A byla také při práci se zakreslením léčivých pramenů, dolů, skláren a vinic, ve které nejsou viditelné žádné rozdíly jak na Brněnsku, tak Šumpersku.¹⁴⁹

Také sídelní struktura nevykazuje velké rozdíly oproti předloze. Na severu chybí pouze vesnice s tvrzí Sukolom a na jihu vesnice Lipůvka a Vojkovice. Také na KMM B se nacházely nepojmenované vesnice *pagi innominati*. Změnil se však jejich počet, a to

---

¹⁴⁷ KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio*. ed. Claes Jansz VISSCHER. 1633. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/901/2619267596/> [cit. 9. 4. 2018]. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio*. ed. Claes Jansz VISSCHER. 1645. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/902/2619267572/> [cit. 9. 4. 2018]. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio*. ed. Claes Jansz VISSCHER. 1664. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/903/2619267570/> [cit. 9. 4. 2018]. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio*. ed. Nicolaum VISSCHER. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/918/2619267604/> [cit. 9. 4. 2018]. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio*. ed. Nicolaum VISSCHER a Petr SCHENK. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/910/2619267567/> [cit. 9. 4. 2018].

¹⁴⁸ *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 2.

¹⁴⁹ Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moravia Marchionatus. Auctore I. A. Comenio*. ed. Willem BLAEU. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/902/628/2619267576/> [cit. 9. 4. 2018].

v obou oblastech. V Piscatorově vydání se v okolí Šumperska nacházelo 28 nepopsaných osad, z čehož v jedné byla zakreslena také tvrz. Blaeuovo vydání na stejném území zobrazuje dokonce 31 nepojmenovaných vesnic, v jedné se nacházela také tvrz. Na jihu se ale počet mnohonásobně zmenšil, kdy z počtu 28 nepojmenovaných sídel, klesl na novém vydání mapy Moravy na pouhých 5. Je otázkou, co stálo za zvětšením počtu zaznačených sídel na Šumpersku, když KMM A byla tvořena Komenským, který danou oblast znal jistě mnohem lépe než holandský kartograf. Jak je již pro práci s mapou Moravy Komenského typické, problém přichází při práci určení druhu sídel a přesněji tedy městeček a vesnic. Blaeu totiž převzal stejné značení a jedy složitě s jistotou tvrdit, zda bylo dané sídlem vesnicí nebo městečkem. Obě vydání se nám rozcházejí na severu u Podlesí, Rýžoviště a Starého města. Všechna zmíněná jsou na novém vydání zaznamenána jako městečka, což by u prvních dvou bylo správné, ale u Starého Města by šlo o chybu, jelikož je již od roku 1560 městem. Opačná je situace u Temenice, která je na Piscatorově vydání jako městečko s tvrzí, ale na novějším Blaeua je vesnicí s tvrzí, což je správné. Jinak se na severu v sídelní struktuře díla nelišila. Také na jihu byla nejčastějším případem záměna vesnice za městečko. Stalo se tak u Nosislavi, Uherčic a Velkých Němčic. U prvních dvou se jednalo o nesprávnou degradaci sídla, jelikož jak Nosislav, tak Uherčice byly na KMM A zaznačeny správně. Velké Němčice byly chybně na obou mapách. Byly totiž městem se zámkem a nikoliv městečkem, jak je zobrazeno v Piscatorově vydání, nebo vesnicí u Blaeua. V novém vydání mapy Moravy u sídla chybí také značka pro zámek, který se v Němčicích nachází. Značku pro tvrz postrádají také Oslavany, které mají na obou dílech statut vesnice, přičemž se jednalo o městečko s tvrzí. Poslední nesrovnalost je poté u Slavkova, který je v obou verzích hrazeným městem, nicméně na KMM B není značka pro zámek, která by u sídla měla být.¹⁵⁰

Blaeu následně vydal mapu ještě ve dvou vydáních. První se lišilo pouze tím, že bylo kolorované a druhé pouze v detailech. Obsahově byla všechna vydání stejná.¹⁵¹

---

¹⁵⁰ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 42–43, 47, 69, 93–94, 275–276, 280, 292. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d.

¹⁵¹ KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moravia Marchionatus. Auctore I. A. Comenio*. ed. Willem BLAEU. 1631. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM]. Přerov 2003. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moravia Marchionatus. Auctore I. A. Comenio*. ed. Willem BLAEU. 2. vyd. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/902/627/2619267574/> [cit. 9. 4. 2018].

4.6 KMM C

V roce 1630 vznikla další tisková deska, tentokrát z produkce Henrica Hondia, který poté vydal vlastní odvozeninu Komenského mapy Moravy. Jednalo se o dalšího, z kartografické rodiny Hondiů. Jeho vydání bylo velikostí shodné s KMM A, když mělo měřítko 1 : 470 000.¹⁵² Nese název velmi podobný s druhou tiskovou deskou *MARCHIONATVS MORAVIAE Auct. I. Comenio* a lze usuzovat, že tisková deska byla vytvořena dle obou předchozích desek, tedy dle KMM A a KMM B, převážně tedy podle desky Abrahama Goose. Hondius totiž převzal říční síť spolu se všemi jejími nedostatky. Navíc opomenul pojmenování dvou toků v oblasti Šumperska, a to řeky Březné a Desné. V případě značení pohoří, je tato tisková deska shodná s deskou Jodoka Hondia a také název Jeseníků je v této verzi mapy umístěn na Moravě. Podobnost obou desek potvrzuje také nerozlišování velikostí jednotlivých vrcholů a opomenutí hory *der Brandt*. V nové verzi mapy Moravy jsou také zobrazeny léčivé prameny, sklárny, vinice a doly. Právě jeden železný důl na mapě Henrika Hondia chybí. Jedná se o důl v oblasti Rýmařova. Goosova deska měla největší vliv nejspíše u sídelní struktury. V pár případech se změny na mapě shodují se změnami obsaženými na KMM B. Důvod tohoto tvrzení je takový, že na KMM C, jak je deska rozlišována, jsou zobrazeny vesnice Sukolom na severu a Lipůvka s Vojkovicemi na jihu.¹⁵³

Z hlediska zaznačení sídel je mezi deskami Goose a Henrika Hondia nejvíce nesrovnalostí, jejichž hodnota byla v obou zkoumaných oblastech podobná. Až na dva případy se však jednalo o nesprávnou změnu statutu. Nejčastějšími jevy zde opět byla záměna vesnic za městečka a také opomenutí zakreslení značek pro zámky a tvrze. Na Šumpersku z tiskové desky zmizela sídla Podlesí a Malá Morava, která na obou předchozích deskách byla. Také počet *pagi innominati* je menší než v předloze a z počtu 28 klesly na 17, navíc se zde nevyskytuje ani jedna nepojmenovaná vesnice s tvrzí. Změna statutu z městečka na vesnici se zde oproti desce Goose objevila u Branné, Břidličné, Huzové, Rýmařova, Sovince, Temenice a Úsova, u kterého navíc chybí tamní zámek. Pouze u Temenice proběhla degradace postavení sídla nejspíše v pořádku, jednalo se o stejnou změnu, která byla zobrazena také na tiskové desce Jodoka Hondia KMM B. Rýmařov je zakreslen chybně na obou mapách, ať už je zobrazen jako vesnice či

---

¹⁵² *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 3.

¹⁵³ Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d. KOMENSKÝ, Jan. Amos: *Marchionatus Moraviae. Auct. I. Comenio*. ed. Henrik HONDIUS. 1633. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/902/926/2619267505a/> [cit. 9. 4. 2018].

městečko, protože se jedná o město. Bylo také zmíněno, že druhým nejčastějším případem, kdy Henrik Hondius na své desce chyboval, bylo nezakreslení zámku nebo tvrze, které byly u sídel. Na Šumpersku to byl případ Janovic, Loučné nad Desnou, Mírova, Sukolom, Štítů, Tatenic, Třemešku a Velkých Losin. Situace Mírova a Štítů byla charakteristická, protože Mírov byl na mapě zakreslen jako vesnice, kdežto na desce Goose jako pouhý zámek. Jedná se však o městečko se zámkem, tudíž nebyla chyba pouze v nezakreslení zámku, ale určení statutu celého sídla. Podobné to bylo u Štítů, jelikož ty jsou na obou deskách jako městečko, i když byly městem a již bylo výše řečeno, že situace ohledně tamní tvrze je nejasná.¹⁵⁴

V oblasti Brněnska bylo rozdílů nepatrně méně, ovšem jednalo se o stejné nesrovnalosti, jako na severu. Nepojmenovaných vesnic zde leží 8. Blansko, Nosislav, Pozořice, Račice, Rosice Velké Němčice, Uherčice a Židlochovice, všechna zmíněná sídla byla na tiskové desce KMM A zakreslena jako městečka, ale ve vydání Henrika Hondia již byly městečky. Nutno podotknout, že pouze u Pozořic se jednalo o správnou degradaci statutu sídla. Situace Nosislavi, Uherčic a Velkých Němčic je identická s KMM B. Stejně jako případ Oslavan, kterým na mapě chybí zámek a také jsou milně na obou dílech vesnicí, přičemž se jednalo o městečko. Zámky nebyly dále zaznamenány u hrazených měst, kterými byly Dolní Kounice, u kterých chyběl také tamní klášter, Moravský Krumlov, Slavkov u Brna a Vyškov. Také změna Slavkova je totožná se změnami, ke kterým došlo na tiskové desce Jodoka Hondia.¹⁵⁵

Henrik Hondius nebyl jediným, kdo z tiskové desky KMM C vydával Komenského mapy Moravy. Byl jím také Johann Janssonius, který mapu samotnou po obsahové stránce neměnil. To se týkalo i dalších kartografů, vydávajících Komenského mapu na této desce. Byli to Johann Janssonius-Waesberger, který mapu vydal s Mosesem Pittem a Stephanem Stewartem. Posledními kartografy pracujícími s KMM C byli nejspíše Gerard Valk a Petr Schenk, kteří vydali tutéž mapu s rozdílem přidání koloritu.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 225, 266, 272, 275–276, 279–280, 282–283, 285, 290, 292, 294. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d. KOMENSKÝ, J. A.: *Marchionatus Moraviae*. ed. H. HONDIUS.

¹⁵⁵ Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d. KOMENSKÝ, J. A.: *Marchionatus Moraviae*. ed. H. HONDIUS. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 37–38, 41–43, 47, 64, 67, 69, 71, 74, 92–94, 147.

¹⁵⁶ KOMENSKÝ, J. A.: *Marchionatus Moraviae*. ed. H. HONDIUS. KOMENSKÝ, Jan. Amos: *Marchionatus Moraviae. Auct. I. Comenio*. ed. Johann JANSSONIUS. 1633. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/833/2619267603a/> [cit. 9. 4. 2018]. KOMENSKÝ, Jan. Amos: *Marchionatus Moraviae. Auct. I. Comenio*. ed. Johann JANSSONIUS-WAESBERGER, Moses PITT a Stephan SWART. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/902/949/2619267555/> [cit. 9. 4. 2018].

4.7 KMM D

Samuel Dvořak vytvořil v roce 1677 rytinu, dle které byla vytvořena další z mnoha Komenského map Moravy. Zvláštností díla je, že se jednalo o vůbec první Komenského mapu vydanou v Čechách. Mapa měla sloužit jako příloha ke knize Tomáše Jana Pešiny z Čechorodu *Mars Moravicus*.¹⁵⁷ Její velikost se nezměnila a stále tak měla měřítko 1 : 470 000.¹⁵⁸ I přesto, že byla vydána v Čechách, název nese latinský *MORAVIAE olim Regnum nunc Marchionatus* a latinsky je také její legenda, jejíž obsah se nezměnil. Názvy sídel jsou však u většiny počestěné, takže například Ruda nad Moravou již na mapě není jako *Fysenberg*, ale *Ruda*. Některá ale mají stále německé názvy, když například Šumperk je zde stále jako *Schonberg*. Dvořakovo dílo bylo vytvořeno dle předlohy, kterou byla rytina Henrika Hondia KMM C. Potvrzují to chybějící popisy řek Březné a Desné, nezakreslený železný důl u Rýmařova, chybějící sídla, kterými byla Malá Morava a Podlesí a také téměř stejné počty zakreslených sídel na mapě v obou zkoumaných oblastech, tedy 36 pojmenovaných a 17 nepojmenovaných sídel na Šumpersku. Na Brněnsku jsou zakreslena dvě nová sídla, s těmi se celkový počet zaznamenaných sídel na mapě vyšplhal na 53 popsanych a 8 nepopsanych. Dvořak rozlišil barevně hranice Moravy s okolními zeměmi a také na mapě jako první zaznačil kraje. Jedná se o kraj Olomoucký, Brněnský, Hradištský, Jihlavský a Znojemský, jejichž hranice jsou rovněž zvýrazněny barevně. Při výrobě mapy se však dopustil závažné chyby ve značení městeček a vesnic. V tomto případě šlo rozeznat, zda se jedná o jeden druh sídla či druhý. Nicméně Dvořak téměř všechny vesnice z předlohy, kterou mu byla deska KMM C zakreslil jako městečka. Na celém díle se v obou zkoumaných oblastech totiž nachází dohromady pouze dvě vesnice, což je chybné. Obě se navíc nacházejí na Šumpersku, tudíž na Brněnsku se tedy dle tohoto vydání Komenského mapy Moravy nenachází ani jedna vesnice. Jedná se o vesnici Libinu a Sukolom. Také hrazená města byla až na Brno degradována na města bez hradeb. Bylo již řečeno, že se na mapě nacházela dvě nová sídla. Byly to Křtiny a Vranov. V obou se nacházely kláštery, které na mapě Dvořak správně zakreslil. U Křtin však opomenul, že byly zároveň městečkem. Chyb v případě záměn vesnic za městečka je příliš mnoho na to, aby zde byl proveden podrobný výčet. Mapa je jinak přesnou kopií své předlohy, dokonce svou předlohu

---

KOMENSKÝ, Jan. Amos: *Marchionatus Moraviae. Auct. I. Comenio.* ed. Gerard VALK a Petr SCHENK. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/808/2619267580/> [cit. 9. 4. 2018].

¹⁵⁷ DRÁPELA, M. V.: *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM].

¹⁵⁸ *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 4.

v některých místech opravuje, a to, když doplňuje chybějící tvrže a zámky, jejichž chybějící výčet se nachází u rozboru desky KMM C.¹⁵⁹

Dílo Samuela Dvořaka má především hodnotu ve faktu, že bylo první mapou Komenského vydanou v Čechách a také ve znázornění krajů, s čímž jsme se doposud nesetkali. Po obsahové stránce je ovšem poněkud matoucí.¹⁶⁰

4.8 KMM F

Pod zkratkou KMM F je známá tisková deska Mattheuse Meriana, která vznikla v roce 1650 a ve stejném roce byla vydána. Na jejím vydání se podílel také Martin Zeiler a tentokrát se jedná o mapové dílo z německého prostředí. S měřítkem 1 : 675 000 patří k menším mapám.¹⁶¹ Mapa nese název *MORAVIA MARCHIONATVS Auctore I. A. Comenio*, tedy stejný, který má dílo z tiskové desky KMM B. Již z tohoto faktu lze rozpoznat, která z Komenského map Moravy byla pro Meriana předlohou. Stejná jsou obě díla také vizuálně a také říční síť s pohořími je převzata bez změny. Práce s určením statutu sídel je však složitá, jelikož mapa neobsahuje legendu a ani na ní nejsou zakresleny léčivé prameny, sklárny, vinice a doly. Stejně jako v předloze není na zkoumaném území na severu zobrazena Sukolom a na jihu Lipůvka s Vojkovicemi. Navíc však na Šumpersku není zakreslena Malá Morava s Temenicí a na Brněnsku Drásov. Nepojmenované sídlo se na mapě nachází jediné. Po porovnání s KMM B a znalostmi dalších vydání Komenského mapy Moravy je možné s jistotou tvrdit, že se jedná o Úsov.¹⁶²

4.9 KMM G

Ještě menším vydáním Komenského mapy Moravy byla deska pořízená Johannisem Janssoniem v roce 1628. Mapa měla velmi malé měřítko 1 : 1 300 000¹⁶³ a nese jednoduchý název *MORAVIA*. Barevně jsou na ní také rozlišeny hranice. Mapě však chybí legenda a jsou pouze rozpoznatelná větší sídla. Na mapě je také velmi řídko zaznamenáno pohoří, které zde není ani pojmenováno. Chudší je také popis říční sítě, když Morava je popsána až na jihu a na Brněnsku je pojmenována pouze Jihlava, Oslava

---

¹⁵⁹ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 29, 72. KOMENSKÝ, J. A.: *Marchionatus Moraviae*. ed. H. HONDIUS. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae olim Regnum nunc Marchionatus*. ed. Samuel DVOŘAK. 1677. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/904/113/2619267564/> [cit. 9. 4. 2018].

¹⁶⁰ KOMENSKÝ, J. M.: *Moraviae olim Regnum nunc Marchionatus*. ed. S. DVOŘAK.

¹⁶¹ *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 6.

¹⁶² Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moravia marchionatus. Auctore I. A. Comenio*. ed. Mattheus MERIAN. 1650. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/885/2619267565/> [cit. 9. 4. 2018].

¹⁶³ *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 7.

a Svitava. Velikost mapy ovlivňuje zejména zakreslení sídel, kterých zde chybí spousta. Na Šumpersku je sídel pouze 21 a na Brněnsku 22, zvláště u oblasti na jihu je tedy počet chybějících obcí více než dvojnásobný. Mezi větší sídla patří na severu Mohelnice, Moravská Třebová, Šumperk, Uničov a Zábřeh na Moravě. Na Brněnsku to bylo Brno, Dolní Kounice, Hustopeče, Ivančice, Moravský Krumlov, Slavkov, Tišnov, Velká Bíteš a Vyškov. Jedná se tedy o sídla, která byla největšími městy také na ostatních mapách. Novinkou mapy je zakreslení Klobouk mimo zkoumanou oblast, které do ní byly na ostatních deskách chybně zaznamenávány.¹⁶⁴

4.10 KMM I

Své zastoupení má ve vydáních Komenského mapy Moravy také italská kartografická škola. V roce 1692 vydal Giacomo Cantelli da Vignola novou verzi, oblíbené mapy Moravy, která má měřítko 1 : 530 000.¹⁶⁵ Mapa nezobrazuje pouze Markrabství Moravské, ale také Slezsko a nese dlouhý název *Parte superiore del Ducato di Silesia, col Marchesato di Moravia descritti da Giacomo Cantelli da Vignola Geografo del Sermo. Srov. Duca di Modena*. Předlohou pro tuto desku byla nejspíše KMM A, jelikož pouze na ní byl zobrazen vrchol *der Brandt*, který je na mapě italského kartografa také zakreslen. Také zaznačení jednotlivých vrcholů na mapě je podobné zmíněné předloze, jelikož i na tomto zobrazení lze rozpoznat, zda se jedná o menší kopec, nebo naopak větší vrchol. Jak je již pro mapu Komenského typické, byla převzata říční síť spolu se všemi chybami. Z pojmenovaných řek zde chybí pouze popis řek Březné a Desné, jinak se oproti KMM A říční síť neliší. Bohužel mapa postrádá legendu, takže je možné pracovat pouze s výčtem sídel. Z těch na obou zkoumaných územích chybí pouze Moravský Kočov na severu a Špilberk na jihu.¹⁶⁶

4.11 KMM P

Bylo řečeno, že Abraham Goos vytvořil dvě tiskové desky pro Komenského mapu Moravy. KMM A pocházející z roku 1627 a poté KMM P, která vznikla již v roce 1624. Výtisk z tohoto roku se nám bohužel nedochoval. Z této tiskové desky však vznikla mapa

---

¹⁶⁴ KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moravia*. ed. Johann JANSSONIUS. 1628. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Komenského mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM]. Přerov 2003.

¹⁶⁵ *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM], s. 8.

¹⁶⁶ Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Parte superiore del Ducato di Silesia, col Marchesato di Moravia descritti da Giacomo Cantelli da Vignola Geografo del Sermo. Srov. Duca di Modena. Il Ducato di Silesia et il Marchesato di Moravia descritti su L'Esemplare delle Carte migliori, e noc la direzione delle piu` recenti Notizie da Giacomo Cantelli da Vignola Geografo del Sermo. Sigr. Duca di Modena e data in Luce da Domenico de Rossi Herede di Gio. Giaco. de Rossi dalle sue Stampe in Roma alla Pace noc Priuil S.P.I' Anno 1692*. ed. Giacomo CANTELLI DA VIGNOLA. 1692. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/964/2619267592/> [cit. 9. 4. 2018].

v roce 1664 a vydavatelem byl opět Claes Jansz Visscher, též známý jako Piscator. Jedná se o poněkud menší mapu s měřítkem 1 : 480 000.¹⁶⁷ Obě díla mají také stejný název *MORAVIAE NOVA ET POST OMNES PRIORES ACCURATISSIMA DELINEATIO auctore I. A. Comenio*. Také obsahově jsou si velice podobné. U říční sítě lze vypořádat rozdíl pouze v chybějícím popisu řeky Březné. Oproti KMM A také chybí popis Jeseníků, který není umístěn ani ve Slezsku, jak to je na druhém vydání a mapa neobsahuje ani popis hory *der Brandt*. Stejná jsou obě vydání také z hlediska zakreslení léčivých pramenů, skláren, vinic a dolů na těžbu železa, stříbra a zlata. Výraznější rozdíly se vyskytují až při práci se sídelní strukturou obou desek. Na desce KMM A bylo v obou oblastech 28 nepojmenovaných vesnic, zatímco na KMM P je na severu pouze 24 a na jihu 26, z čehož jedna je označena s tvrzí a jedna vesnice se zámek. Ve vydání z roku 1624 chybí na severu popis Malé Moravy a Temenice a na jihu Špilberku. Všechna sídla na mapovém díle jsou, jenomže nejsou pojmenována. Kromě chybějících popisů se na Šumpersku nachází dalších 9 případů, kdy se obě desky rozcházejí. Na Brněnsku jsou rozdílné u 12 sídel. V naprosté většině se jedná o chybné označení na tiskové desce KMM P, když u většiny se jedná o chybějící zámek či tvrz. Na severu to byl případ Janovic, Moravské Třebové, Sovince, Sukolom, Třemešku, Úsova, Velkých Losin, Zábřehu a Zvole. Všechna sídla jsou na tiskové desce z roku 1624 bez tvrze nebo zámku, zatímco na desce novější, KMM A jsou správně dokresleny.¹⁶⁸

V jižní zkoumané oblasti se tato chyba týkala Blanska, Dolních Kounic, Habrovan, Líšně, Moravského Krumlova, Oslavan, Pozořic, Račic, Řečkovic, Vyškova a Židlochovic. Kromě Líšně, Oslavan a Pozořic byla všechna sídla na tiskové desce z roku 1627 zakreslena správně. První dvě byla na obou vydáních chybně označena jako vesnice, přičemž se jedná o městečka s tvrzí a zámek. Opačným případem byly Pozořice. Rozdílná byla chyba u Tišnova, u kterého není na tiskové desce KMM P zakreslen tamní klášter, jak bylo správně opraveno na KMM A.¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ DRÁPELA, M. V.: *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM].

¹⁶⁸ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 257–258, 268–269, 279, 282, 285, 290, 292, 294. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio*. ed. C. J. VISSCHER, 1664 [CD ROM].

¹⁶⁹ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 27, 30, 37–38, 41, 64, 67–68, 71, 74, 89, 93–94, 147. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio*. ed. C. J. VISSCHER, 1664 [CD ROM].

4.12 KMM S

Komenského mapa Moravy vyšla také ve Francii, o což se zasloužil Nicolas Sanson d'Abbeville. Jedná se o mapu menší, s měřítkem 1 : 875 000. Kromě samostatné mapy Moravy dílo obsahuje také samostatnou mapu Slezska s Lužicí.¹⁷⁰ *MARQUISAT de MORAVIAE*, jak se mapa Sansona nazývá patří k jednodušším vyobrazením Komenského mapy Moravy a postrádá velké množství sídel. Počet chybějících sídel je v obou oblastech více než dvojnásobný, když na Šumpersku je popsáno pouze 17 a na Brněnsku 20 sídel. Mapa navíc postrádá legendu, takže určení statutu sídla nelze provést. Kromě toho jsou na jižním zkoumaném území zakresleny dvě nepopsané obce, přičemž jednou jsou Pohořelice, což se podařilo určit při práci s dalšími tiskovými deskami. Jednodušší je na díle také zakreslení pohoří, které se vyskytuje pouze podél hranic Moravy, které jsou zvýrazněny barevným koloritem. Na zobrazených územích jsou hory zaznačeny pouze v oblasti mezi Starým Městem a pramenem řeky Desné. Oblast tak působí stejně jako v případě Fabriciovy mapy Moravy, jako rovinná plocha bez jakýkoliv nerovností. Sansonovo dílo také postrádá zákres a popis Střelického lesu, který se na dalších tiskových deskách nachází.¹⁷¹

4.13 KMM T

Roku 1701 byla ve Vídni vydána nová verze mapy Moravy, o což se zasloužil Johann Andreas Pfeffel a Christian Engelbrecht.¹⁷² Název nese *Marchionat MORAVIAE Tabula* a jak je již pro některé tiskové desky typické, neobsahuje legendu. Tisková deska byla nejspíše vytvořena dle dvou předloh, a to KMM B a KMM D, což se projevilo zejména v sídelní struktuře. Beze změny je na mapě zakresleno pohoří jak na Šumpersku, tak na Brněnsku. Také popis Jeseníků, je umístěn správně na území Moravy. Ani říční síť nepostihlo přílišné množství změn. Pouze chybí popisky některých řek. Na severu se jedná o Březnou, Desnou a Moravskou Sázavu. Na jihu byl na druhou stranu opomenut název Hané. Vliv obou předloh se, jak bylo řečeno projevilo v zákresu některých sídel. V oblasti Šumperska chybí Moravský Kočov a Sukolom, kdežto na jihu v okolí Brna chybí Vojkovice a Lipůvka, stejně jako u KMM B. Vliv tiskové desky Samuela Dvořak

---

¹⁷⁰ Komenského mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM], s. 10.

¹⁷¹ KOMENSKÝ, Jan Amos: *Marquisat de Moravie*. ed. Nicolas SANSON D'ABBEVILLE. 1679. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/228/2619267658/> [cit. 9. 4. 2018].

¹⁷² ROUBÍK, F.: *Soupis map českých zemí*. Sv. 2, s. 15.

se projevil v doplnění díla o obce Křtiny a Vranov, které se na dalších deskách Komenského mapy nenachází a také v zákresu hranic jednotlivých krajů na Moravě.¹⁷³

4.14 Další tiskové desky

Krom výše zmíněných jsou ještě známé tiskové desky KMM E, KMM U a KMM Z. V případě KMM E nebyl rozbor proveden z důvodu, že se jedná o mapu Pavla Fabricia od Petra Kaeria podvrženou Komenskému a její rozbor tak byl proveden již v kapitole o první mapě Moravy.¹⁷⁴ Vynechání tiskové desky KMM U naopak proběhlo kvůli chybějící oblasti Šumperska na tomto vydání. Mapové dílo totiž končí v oblasti Litovle a pro tuto práci je tedy nepoužitelná. Po obsahové stránce je nedostačující také poslední známá tisková deska KMM Z, známá jako srdcová podle srdcí zakreslených nad mapou.¹⁷⁵

I přes všechny nedostatky, které se na Komenského mapě Moravy nacházejí, se jedná o obdivuhodné dílo, které bylo vydáváno ještě řadu let po prvním vydání. Komenskému se podařilo napravit chyby, kterých se dopustil jeho předchůdce Pavel Fabricius, i když se samozřejmě nevyhnul vlastním pochybením, jako tomu je například v případě řeky Moravy. Nová mapa Moravy byla detailnější také v případě zobrazení horských vrcholů a jednotlivých pohoří, i když na obou zkoumaných oblastech se jednalo pouze o Jeseníky. Morava z tohoto vyobrazení již nepůsobí jako pouhá planina, ale zejména lze z díla vyčíst rozdíl mezi hornatým Šumperskem a nížinným Brněnskem. Tento fakt se projevil také v zakreslení léčivých pramenů, skláren, vinic a dolů na těžbu železa, stříbra a zlata, když jih je dominantním místem na pěstování vinné révy, zatímco sever oblastí známou pro svou těžbu. Zejména se Komenskému podařilo doplnit sídelní strukturu celé Moravy a rozdíl mezi oběma zkoumanými oblastmi se v počtech sídel na nich zobrazených razantně zmenšil. Obliba Komenského mapy Moravy je doložena v počtu tiskových desek, které v průběhu 150 let vznikly a také fakt, že sloužila jako předloha pro další mapy Moravy v budoucnu.

---

¹⁷³ Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d. KOMENSKÝ, J. M.: *Moraviae olim Regnum nunc Marchionatus*. ed. S. DVOŘÁK. KOMENSKÝ, Jan Amos: *Marchionatus Moraviae Tabula*. ed. Johann Andreas PFEFFEL a Christian ENGELBRECHT. 1701. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/904/128/2619267562/> [cit. 9. 4. 2018].

¹⁷⁴ DRÁPELA, M. V.: *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM].

¹⁷⁵ Obě mapy jsou dostupné k nahlédnutí na DRÁPELA, M. V.: *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny* [CD ROM].

5 Vischerova mapa Moravy

5.1 Jiří Matyáš Vischer Tyrolský

Fabriciovým a Komenského následovníkem v tvorbě mapy Moravy se poté stal Jiří Matyáš Vischer Tyrolský. Svůj původ ze severního Tyrolska v kartografické tvorbě využíval z důvodu, aby jej nepovažovali za člena rodiny Visscherů, známé též Piscatorů, která pocházela z Nizozemí a byla o ní řeč již u Komenského mapy Moravy. Jiří Matyáš byl knězem, kartografem a také učitelem císařských pážat ve Vídni, kde působil nejspíše již od roku 1684. Známe je zejména pro svou kartografickou činnost. Není však známo, kde se naučil topografické práci nebo kde se seznámil s ryteckou technikou a naučil se kreslit mapová díla. Prvním cílem byla pro Vischera mapa Rakous nad řekou Enzí, tedy Horních Rakous jejíž vytvoření nabídl v roce 1666 zemským stavům. V roce 1667 byl vydán patent, který žádal svrchnost duchovní i světskou o pomoc při tvorbě mapy. Jeho první kartografické dílo bylo dokončeno v roce 1668 a vytištěno o rok později. V téže roce se stal dolnorakouským chorografem a měl za úkol vytvořit mapu a topografii Dolních Rakous. Obě díla vyšla již 1672. Fakt, že Vischer zpracovával Topografii Rakous svědčí o tom, že se jednalo o skvělého kreslíře. Již při tvorbě své první mapy pracoval současně na Topografii Horních Rakous. Při práci se však dostal do finančních potíží, a tak práci dokončil až v roce 1674. Právě druhá mapa Vischera, tedy Dolnorakouská je považována za autorovo nejpovedenější dílo.¹⁷⁶ Kuchař také zdůrazňuje často reprodukovanou scénu z tohoto díla. Autor se totiž na mapu samotnou nechal zpodobnit spolu se svým pomocníkem a také vybavením, se kterým pracovali tehdejší kartografové. Byl jím měřičský stolek, znám též jako pretoriánský, na kterém byl napjat papír na kreslení.¹⁷⁷ Další Vischerem zmapovanou oblastí bylo Štýrsko. Na této mapě pracoval v letech 1673–1675 a rytinu dokončil v roce 1678. K tomuto dílu byla plánována také další Topografie, nicméně kvůli financím se jí nepodařilo Jiřímu Matyáši dokončit a vyšla tak v roce 1681 jako nekompletní. Dolnorakouská a Štýrská mapa měly navíc společný důvod vzniku. Byl jím vojenský zájem, který vznikl z důvodu ohrožení země tureckými nájezdy, a nakonec vyústil v roce 1683 obležením samotné Vídně. Méně známé je jeho další dílo, tentokrát již z naší oblasti, tím byla mapa pardubického panství vydaná

---

¹⁷⁶ K životopisu Jiřího Matyáše Vischera čerpáno z prací Grima a Kuchaře. GRIM, Tomáš: *Jiří Matyáš Vischer*. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. O autorech [CD ROM]. Přerov 2003. KUCHAR, K.: *Mapa pardubického panství*, s. 38. KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 39–40.

¹⁷⁷ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 39.

v roce 1688.¹⁷⁸ Ke konci svého života pak vyučoval v benediktýnském klášteře v Kremmsmünsteru v Horních Rakousích zeměpis, matematiku a kartografii.¹⁷⁹

5.2 Mapa Moravy z roku 1692

Kromě již zmíněných map vyhotovil Jiří Matyáš Vischer v roce 1692 také třetí mapu Moravy, která byla po dlouhou dobu považována za pouhou odvozeninu předešlé mapy Komenského. Není ani tolik známá jako Komenského dílo, a to zejména z důvodu tehdejšího úpadku nizozemských firem, díky kterým se mapy stávaly známé po celé Evropě. Nizozemské firmy totiž mapy zařazovaly do svých atlasů a následně je reprodukovaly, čímž se dostávaly do většího povědomí. Zejména díky tomu byla Fabriciova a pak hlavně Komenského mapa Moravy dostupná v tolika vydáních, zatímco Vischerova mapa Moravy nikoliv. Nizozemské firmy totiž nahrazovaly firmy německé, jejichž činnost však byla stále v začátcích. Jejich síla se tedy projevila až u další mapy Moravy z produkce Jana Kryštofa Müllera.¹⁸⁰ Mapa je výrazně větší než obě předchozí díla a obsahuje 2460 místních značek a názvů, což je obrovským nárůstem od předešlých map Moravy Fabricia a Komenského. Kuchař se také zasloužil o určení měřítka mapy, které je 1 : 187 660.¹⁸¹ Při tvorbě nové mapy Moravy byl také použit jeden z vynálezů tehdejší doby zvaný viatorium. Tento přístroj ukazoval počet obrátek kola, kterým se projela cesta nebo přímo její délku ve stopách, sazích či jiných jednotkách.¹⁸² Viatorium bývalo připevněné k cestovnímu vozu a byly tak měřeny vzdálenosti.¹⁸³ Bohužel však nemáme žádné informace o tom, co vedlo Vischera k tomu, aby vytvořil novou mapu Moravy, která nese název *MORAVIA MARCHIONATUS PERLUSTRATUS & DELINEATUS à G: M: VISCHER Tyrolensi Mathematico Cæsareo*.¹⁸⁴

Legenda mapy je napsána latinsky a německy a je velmi podobná Komenského mapě, která byla doplněná o další značky. Rozlišuje zde opět *Ciuitas vallo aut muro cincta, Oppidum, Pagus, Arx, Monasterium, Vineta, Thermæ, Officina vitriaria, Officina Aluminis, Officina Ferri, Fodinæ Auri et Argenti, Aqua acidula*.¹⁸⁵ Novinkou je tedy

---

¹⁷⁸ GRIM, T.: *Jiří Matyáš Vischer* [CD ROM]. KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 39–40. Podrobněji k mapě pardubického panství KUCHAR, K.: *Mapa pardubického panství*, s. 37–40.

¹⁷⁹ GRIM, T.: *Jiří Matyáš Vischer* [CD ROM].

¹⁸⁰ KUCHAR, K.: *Vischerova mapa Moravy*, s. 66–67. KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 41. ROUBÍK, F.: *Soupis map českých zemí. Sv. 2*, s. 16.

¹⁸¹ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 40.

¹⁸² KUCHAR, K.: *Vischerova mapa Moravy*, s. 69.

¹⁸³ SEMOTANOVÁ, E.: *Mapy Čech, Moravy a Slezska*, s. 72.

¹⁸⁴ VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁸⁵ Na mapě jsou rozlišena opevněná města, městečka, vesnice, zámky a kláštery. Z doplňujících informací pak vinice, léčivé lázně, sklárny, kamencové hutě, železné hamry, doly na zlato a stříbro a poté prameny

nerozlišování faktu, zda se jednalo o zámek či hrad a také přidání značek pro kamencové hutě a prameny kyselek. Navíc jsou na mapě užity symboly, které v legendě popsány nejsou. Je tím myšlena značka lesního rohu symbolizující, že sídlem procházela poštovní cesta. Stejného značení totiž užil také Jan Kryštof Müller na své mapě Moravy v roce 1716.¹⁸⁶ Vischer částečně navázal na Komenského také v zákresu pohledu na dvě významná města Moravy, a to na Brno a Olomouc. Kresby jsou umístěny pod mapou a jsou velmi detailní. Ovšem zobrazení Polné a Znojma na novější mapě chybí.¹⁸⁷ Při pohledu na severní část Moravy ihned čtenáře upoutá autorem zvláště vytvořená zemská hranice se Slezskem, která prostupuje v oblasti Jeseníků hluboko do Slezska a vytváří tak na pohled velmi zvláštní útvar, který při porovnání s předchozími a také následujícími mapami neodpovídá skutečnosti.¹⁸⁸

Z počtu 2460 místních značek a názvů zobrazených na mapě se na Šumpersku nachází 206 popsáných sídel a k tomu také dvě nepojmenovaná. Na Brněnsku je toto číslo ještě větší a je zde zobrazeno a popsáno 217 sídel. Jedná se o výrazný, několikanásobný rozdíl při pohledu na obě předešlé mapy Moravy, a to jak od Fabricia, tak Komenského. Stále je tedy z těchto čísel evidentní, že v jižní zkoumané oblasti je více sídel než na severu, ale tento rozdíl je velmi podobný s Komenského mapou Moravy.¹⁸⁹ Nutno dodat, že kromě 217 popsáných sídel v oblasti není započítána obec Dražovice a Němčany, které do ní správně patří a nachází se mezi Vyškovem a Slavkovem, ale na mapě jsou zakresleny příliš na východ mimo území.¹⁹⁰ Poté by se tedy finální součet dostal na číslo 218. Jak je již obvyklé, byla pro obě oblasti charakteristická dominance jednoho typu sídla. Byly to vesnice, které zabíraly jak na Šumpersku, tak na Brněnsku většinové zastoupení. Na severu má statut vesnice 182 sídel, což je výrazný posun od čísel, která obsahují obě předešlé mapy Moravy. Dalšími sídelními jednotkami jsou v severní zkoumané oblasti zámky, městečka a hrazená města. Zámek se dle Vischerova

---

kyselek. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*. Překlad KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 40.

¹⁸⁶ Srov.: MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. SEMOTANOVÁ, E. – CAJTHAML, J.: *Akademický atlas*, s. 161. SEMOTANOVÁ, E. – SYNEK, J.: *Česko*, s. 175. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁸⁷ Srov.: Komenského mapa Moravy 1627. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁸⁸ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁸⁹ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁹⁰ Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 47. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

vyobrazení nacházel v 11 obcích,¹⁹¹ zatímco městečka zde zakreslil pouze 4. Všechna se nacházejí na východě a jihovýchodě zkoumané oblasti. Jedná se o městečka Břidličnou, Huzovou, Rýžoviště a Úsov, přičemž první tři jmenované utvářejí východní hranici zkoumaného území na severu Moravy. Úsov byl navíc zakreslen se zámekem a byl jediným sídlem na Šumpersku s kombinací značek užitých v legendě. Vischer se navíc při komparaci s Hosákem nedopustil ani u jednoho z městeček chyby. Jinak tomu bylo u hrazených měst, kterých je na Šumpersku zaznačeno 8. Horní Město, Mohelnice, Rýmařov, Staré Město a Uničov jsou na nové mapě zaznamenány správně, autor však pochybil u zbylých měst. Moravské Třebové, Šumperku a také Zábřehu na Moravě chybí ve Vischerově díle zámek, který se ve všech zmíněných městech nacházel. V případě Horního Města se navíc jednalo o novinku, jelikož se ani na jednom z předešlých vyobrazení Moravy nenacházelo, i když statut města získalo již 1537 a bylo známé těžbou stříbra a železné rudy, což však opomenul také Vischer.¹⁹² Ve výčtu vesnic se zde však nacházejí také místa, která vesnicemi nebyla, ale jednalo se nejspíše o církevní budovy. Na severu je takovýmto případem zakreslení útvaru *S. Barbara*, který se nachází na západ od města Uničov. Přesné určení je však velmi složité, jelikož se v okolí města žádný kostel, poutní místo ani sídelní jednotka s takovým názvem v oblasti nenacházelo.¹⁹³

Při porovnání Vischerova díla s dílem jeho předchůdce Komenského se na Šumpersku objevuje 16 rozdílů, přičemž až na jeden případ se jednalo o chybnou změnu oproti předešlé mapě Moravy. Správně opravil českého vzdělance pouze u Starého Města, které již není mylně vesnicí, ale Vischer jej správně zaznačil jako hrazené město. Nejčastější chybou rakouského kartografa bylo opomenutí zámku či tvrze nacházející se u sídla, nebo naopak doplnění statutu sídla k zakreslenému zámku na mapě. Na mapě z roku 1692 nejsou rozlišovány tvrze od zámků, tudíž se na ní tvrze nenacházejí. Horní Sukolom, Janovice, Moravská Třebová, Tatenice, Třemešek a Zábřeh na Moravě byla sídla, u kterých byly oproti Komenského mapě Moravy chybně opomenuty tamní zámky, i když v daných vesnicích či městech stály. Opačná situace, tedy pouhý zákres zámku bez doplnění statutu sídla, nastala u 9 sídel, tedy téměř u všech zámků zaznamenaných Vischerem na Šumpersku. Chybějícími městečky u zámků byla Branná, Sovinec a Štítý.

---

¹⁹¹ Zámek Vischer zakreslil v Bludově, Branné, Loučné nad Desnou, Mírově, Podlesí, Rabštejnu, Rudě nad Moravou, na Sovinci, Štítech, Velkých Losínách a ve Zvole. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁹² Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 225, 257–258, 268–269, 277, 280, 285, 288, 290, 292. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁹³ Srov.: SEMOTANOVÁ, E. – CAJTHAML, J.: *Akademický atlas*, s. 224. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Ovšem u poslední jmenované obce chyboval taktéž Komenský, jelikož Štítý jsou městem již od roku 1278. Vesnicí se zámkem byla na předešlé mapě Moravy správně Loučná nad Desnou, Ruda nad Moravou, Velké Losiny a Zvole. Taktéž tyto vesnice mají na Vischerově vyobrazení zakreslený pouze zámek, ale statut vesnice je opomenut. Poněkud rozdílná je situace u zbylých dvou, tedy u Bludova a Podlesí. V obou případech chybovali oba autoři. Komenský sídla zakreslil jako vesnice, byly však správně městečky. Mylně učinil zákres také jeho následovník, když u obou je zaznačen pouze zámek. Ten se ale nacházel pouze v Bludově, jehož zákres na Komenského díle chybí, protože byl postaven až v době po vzniku mapy.¹⁹⁴ Kromě těchto změn zaznamenal Vischer také některá sídla, která na Komenského mapě Moravy chyběla, ale vyskytovala se v díle Pavla Fabricia. Jednalo se o vesnice Bratrušov, Hanušovice, Kopřivnou a Sobotín. Na nejnovější mapě Moravy však oproti Fabriciovu dílu chybí Hynčice nad Moravou.¹⁹⁵

Vischer na své mapě Moravy zobrazil velké množství nových sídelních jednotek. Na Šumpersku se jich nacházelo 165, přičemž až na zmíněné Horní Město se jednalo o vesnice. Komparace díla s Hosákovým místopisem zobrazila na severu u nových obcí pouze malé množství chyb, kterých se autor mapy dopustil. Nesrovnalostí u sídel již zobrazených jeho předchůdci bylo více, ale je o nich pojednáno až na jeden případ výše. Tím byla situace Mírova, který je na mapě zakreslen jako zámek, což je typické i pro Vischerovy předchůdce. Jednalo se však o městečko se zámkem. Další rozdíly jsou na mapě u Nového Malína a Velkého Podolí. Druhému zmíněnému chybí pouze zakreslení tamní tvrže, jinak byl statut správný. Nesprávně byl označen vesnicí Nový Malín, který získal statut městečka již v roce 1569.¹⁹⁶

Rozsáhlé doplnění sídelní struktury Moravy se samozřejmě nevyhnulo řadě chyb při umístění některých sídel, které v sedmi případech dospělo dokonce k zakreslení obcí na mapu dvakrát. Bylo tomu tak například u Třebařova. Ten byl rozdělen na Malý Třebařov a Velký Třebařov, nicméně právě Velký Třebařov se na mapě vyskytuje opět dvakrát, když ke správnému zakreslení u Moravské Třebové je zaznamenán také u Zábřehu na Moravě.¹⁹⁷ S touto chybou je spojen další nedostatek Vischerovy mapy Moravy při práci s identifikací sídel. Tím jsou výrazné odchylky poloh velkého množství

---

¹⁹⁴ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 257–258, 268–269, 272–275, 279–280, 282–283, 290, 292, 294. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁹⁵ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. Komenského mapa Moravy 1627. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁹⁶ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 266–267, 278. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁹⁷ Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 34. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 272. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

sídel od skutečnosti. Na Šumpersku je to typické pro oblast mezi Šumperkem a Uničovem, ale i pro další. Nejednalo se o pár případů, takže podrobný rozbor by zde byl spíše ke škodě, jelikož by byl velmi matoucí. Až na dvě obce se však všechna na Šumpersku zobrazená sídla vyskytovala správně. Vesnice Gruna totiž leží jihovýchodně od Moravské Třebové mimo zkoumanou oblast, ale na nové mapě Moravy je zobrazena severněji než hrazené město. Chybně byla do oblasti umístěna také Malá Morávka, která správně patří do pásu sídel ležících na řece Moravici, ale jedná se již o vesnici nacházející se ve Slezsku, tedy za hranicemi Moravy a zkoumané oblasti.¹⁹⁸ S dubletami některých sídel souvisí i další problém Vischerovy mapy nalezený při rozboru díla. Byla to identifikace obcí zakreslených Vischerem, jelikož se dopustil u velkého množství sídel zkomolení názvů, a to v takové míře, že v 19 případech na Šumpersku nebylo vůbec možné určit, o které sídlo se jedná, a to i přes komparaci s detailnějším dílem jeho pokračovatele Jana Kryštofa Müllera a také současnými mapami. Je totiž možné, že některé obce jsou na mapě umístěny chybně a správně patří zcela mimo zkoumanou severní oblast. Jako příklad nám může sloužit situace vesnice *Hamer*, u které jsou zaznačeny také železné hamry. Naprosto identická obec se nachází také na východ od Břidličné, tedy mimo zkoumané území a jsou u ní zaznamenány taktéž železné hamry. Ani zde se však žádná taková obec nevyskytovala. Její identifikace by tedy byla možná pouze s dohady, stejně jako v dalších případech po celém území Šumperska.¹⁹⁹

Na Brněnsku je situace velmi podobná. Již bylo řečeno, že počet sídelních jednotek zde zaznamenaných je větší než v případě Šumperska a totéž platí o počtu vesnic, kterých je na jihu více, tedy 185. Z tohoto počtu je navíc ve čtyřech zakreslen také klášter. Ten se nacházel v Králově Poli, Rajhradcích, Vranově a Zábrdovicích. V jižní zkoumané oblasti bylo naopak méně zámků než na severu. Vischer jich zde zaznamenal 8. Zatímco na Šumpersku jsou městečka pouze čtyři, na Brněnsku jich bylo autorem zaznamenáno 12, z tohoto počtu se navíc v Blansku nacházel také zámek. Co se týče hrazených měst byly na tom obě oblasti stejně. Také na jihu bylo zakresleno 8 měst. Rozdíl je v zákresu klášterů, které rakouský kartograf zaznačil ve Starém Brně a u

---

¹⁹⁸ Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 22–25, 34–35. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

¹⁹⁹ Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 22–25, 34–35. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Moravského Krumlova.²⁰⁰ Kromě těchto sídelních jednotek Vischer zaznamenal také na jihu dvě místa, která obcemi nebyly, a to *S. Antoni* u Brna a *S. Catherem* na západ od Blanska. V obou případech se jedná o kostely, a to svatého Antonína a svaté Kateřiny, což je potvrzeno komparací s Müllerovou mapou Moravy a ve druhém případě také Hosákovým místopisem, jelikož kostel svaté Kateřiny se nachází ve stejnojmenné obci.²⁰¹

Také rozdílů v porovnání s mapou Komenského se na Brněnsku nachází více. Obě mapy se rozcházejí v 29 případech, přičemž se nejedná pouze o chybějící zámky a tvrze, nebo naopak zákres zámku a opomenutí statutu sídel, jako tomu bylo na Šumpersku. Nejméně se obě díla rozcházela u hrazených měst, přesněji tedy u Dolních Kounic, Moravského Krumlova, Slavkova a Vyškova. Všechna města jsou na Komenského mapě Moravy jako hrazená, což u novějšího vyobrazení území neplatí. Slavkovu a Vyškovu na mapě chybí tamní zámek, který na druhé mapě Moravy zakreslen byl. Stejná je situace u Moravského Krumlova, ve kterém je od roku 1657 také paulánský klášter, který na mapě rakouského kartografa označen je, ale nachází se mimo město. U Dolních Kounic je Vischerovo pochybení větší, jelikož jsou na jeho mapě jako pouhá vesnice. Ve městě se ale navíc nacházel také zámek s klášteřem. Ten ovšem chyběl na mapě také Komenskému, který Dolní Kounice zaznamenal jako hrazené město se zámkem. Novinkou nové mapy Moravy je také povýšení Modřic a Špilberku mezi hrazená města, Špilberk byl na předchozí mapě novinkou, ale byl označen jako zámek. Oba autoři při zákresu pochybili, nicméně přesnější byl Komenský, jelikož se jedná o hrad, který je správně na obou mapových dílech mimo město Brno. Modřice se oproti tomu nacházejí na obou předchozích mapách, ale na třetí mapě Moravy jsou vesnicí. Již ve 14. století však byly městečkem. Je však možné, že právě u Modřic se mohl promítnout problém se značením městeček a některých vesnic, což bylo typické pro Komenského mapu Moravy. Městem by na obou mapách měl být také Tišnov s Velkými Němčicemi. Na obou dílech jsou označeny jako pouhá městečka. Tišnovu navíc na Vischerově mapě chybí tamní klášter, který je zakreslen pouze v sousedním Předklášteří, které však ve zkoumané oblasti neleží. V zákresu Velkých Němčic na druhou stranu chybí zámek označený již Vischerovým předchůdcem. Další rozdíly v mapových dílech se týkají městeček. Častá byla záměna vesnice za městečko a naopak, ale to u obou autorů. Sídla zaznamenaná

---

²⁰⁰ Zámek je na mapě zakreslen v Boudkách, Cvrčovicích, Deblíně, Habrovanech, Kuřimi, Račicích, Rosicích a Troubsku. Městečkem je na mapě Blučina, Dědice, Oslavany, Pohořelice, Pravlov, Rousínov, Tišnov, Velká Bíteš, Velké Němčice, Vojkovice a Židlochovice. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

²⁰¹ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 75. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Komenským jako městečko byla Nosislav, Olbramovice, Pozořice, Račice, Rosice, Uherčice a Židlochovice. Posledním jmenovaným Židlochovicím na nové mapě Moravy chybí pouze tamní zámek, ovšem statut městečka jim opomenut nebyl. Račice a Rosice jsou zakresleny na Komenského mapě stejně jako Židlochovice, nicméně Vischer ve svém díle zakreslil pouze tamní zámky a statut sídla nikoliv. Poslední čtyři jmenované, tedy Nosislav, Olbramovice, Pozořice a Uherčice, jsou chybně degradovány rakouským kartografem na vesnice. Pozořice navíc postrádají zákres zámku, který se v městečku nacházel. V případě Olbramovic Vischer pochybil více, jelikož kromě chybného určení sídla je nesprávně umístil do zkoumané oblasti, i když byly Komenským správně zaznamenány mimo území Brněnska.²⁰²

Opačná byla situace Dědic, Oslavan, Pohořelic, Pravlova a Rousínova, jejichž statut byl Vischerem správně opraven z vesnic na městečka, nicméně i zde se dopustil mírného pochybení u Oslavan, kterým na mapě chybí tamní zámek. V Pohořelicích se navíc od roku 1633 nacházela také pošta, což je také na nové mapě Moravy zaznamenáno a je to výraznou novinkou celého díla. Naopak nesprávně povýšil na městečko Vojkovice, které Komenský určil jako vesnici. Oba autoři však pochybili také u dalších sídel, a to v případě Deblína, Kuřimi, které jsou Komenským určeny jako vesnice, zatímco Vischer zakreslil pouze tamní zámky a nerozlišoval jejich statut. Jednalo se však v obou případech o městečka, přičemž v Deblíně se nacházel také hrad a v Kuřimi zámek. Chybná jsou obě díla také v zákresu Rajhradu, ve kterém je na Komenského mapě označen správně klášter, ale sídlo zde postrádá statut. Na Vischerově mapě Moravy je na druhou stranu Rajhrad pouhou vesnicí a klášter je chybně umístěn ve vedlejších Rajhradících. Rajhrad měl ovšem v době vzniku obou mapových děl statut městečka, kterým byl již v roce 1330. Rozdílly se nevyhnuly ani nejmenším sídelním jednotkám označeným na mapách, tedy vesnicím a zámekům. Habrovany, Prštice, Řečkovice a Troubsko byly správně zaznamenány Komenským jako vesnice s tvrzemi či zámky, zatímco Vischer jejich zákres pozměnil. Habrovany s Troubskem jsou na nové mapě Moravy označeny pouze zámekem a značka pro vesnici u obou sídel chybí. Opačná situace nastala u Prštic s Řečkovicemi, kterým naopak ve Vischerově díle zámek s tvrzí chybí a jsou zakresleny pouze jako vesnice. Posledním rozdílem je pochybení u Veverčí. Jednalo se hrad Komenským označený jako zámek, ale Vischer pochybil také v tomto případě. Správně

---

²⁰² Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 11, 27, 32–34, 36–38, 40–44, 47, 64, 67–69, 71, 88–89, 92–94, 147–148. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Veveří zakreslil na kopci, ale určil jej jako vesnici a tamní hrad naprosto opomenul.²⁰³ Poněkud odlišná je situace u Křtin, jelikož zde proběhla komparace s Dvořakovým vydáním Komenského mapy Moravy. Křtiny se totiž na původní Komenského mapě nevyskytovaly, ale byly doplněny právě až na KMM D, kde byly zakresleny jako klášter. Ten Vischer ve svém díle nezaznamenal a sídlo zakreslil jako pouhou vesnici, přičemž se jedná o městečko, což bylo opomenuto také Dvořakem.²⁰⁴

Více chyb se také na mapě nachází při komparaci s místopisem Hosáka, a to hned u 22 sídel. Z tohoto počtu se 17 nesrovnalostí týkalo nově Vischerem zaznačených sídel. Přičemž kromě Cvrčovic, Medlova a Starého Brna se jednalo vždy o opomenutí zákresu tvrze nebo zámku v dané vesnici. Cvrčovice jsou na nové mapě Moravy zakresleny jako zámek, jednalo se ovšem o pouhou vesnici. Medlov se Starým Brnem byly na druhou stranu zobrazeny jako vesnice a klášter, jednalo se však v obou případech o městečka. Také klášter je ve Starém Brně zaznačen chybně a nejspíše jde o jeden z klášterů nacházejících se přímo v Brně, jelikož zde kláštery vznikly až později v průběhu 18. století. Zbylých 5 sídel se nacházelo již na mapě Komenského, který je zaznamenal stejně jako na své nové mapě Moravy Vischer. Byl to případ Ivančic, Měnina, Sokolnice, Šlapanic, Velké Bíteše a Veverské Bítýšky. U Ivančic a Sokolnice bylo chybou opomenutí tamního zámku a tvrze nacházející se jak v prvním případě u hrazeného města, tak ve druhém u vesnice. Měnin se Šlapanicemi a Veverskou Bítýškou byly na druhou stranu autory obou map degradovány na pouhé vesnice. Jednalo se přitom u všech sídel o městečka. Městečkem byla na obou dílech chybně Velká Bíteš, která má být zakreslena správně jako město, kterým byla již v roce 1240.²⁰⁵

Stejně jako u Šumperska bylo také na Brněnsku rozsáhlé doplnění sídelní sítě spojeno s velkou řadou chyb, zejména tedy s nesprávným umístěním sídel a jejich výraznými odchylkami oproti skutečnosti. Tento problém se nejvíce projevoval na hranici utvářené mezi Ivančicemi a Velkou Bíteší a poté opět mezi Velkou Bíteší a Tišnovem. Zde bylo nejvíce chyb v umístění sídel. Byla zde zakreslena sídla, která do zkoumané

---

²⁰³ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 11, 27, 32–34, 36–38, 40–44, 47, 64, 67–69, 71, 88–89, 92–94, 147–148. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

²⁰⁴ Srov.: KOMENSKÝ, J. M.: *Moraviae olim Regnum nunc Marchionatus*. ed. S. DVOŘAK. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 29.

²⁰⁵ Novými chybně zaznačenými vesnicemi na nové mapě Moravy jsou Brněnské Ivanovice, Chrlice, Jehnice, Kupařovice, Lelekovice, Medlánky, Nové Bránice, Osová, Podolí, Přízřenice, Rokytná, Těšany, Žabčice a Žabovřesky. Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 22–24, 27–28, 30–33, 35–36, 39, 42–43, 57, 125, 147, 149, 157–158. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

oblasti vůbec nepatří a náleží správně blíže Náměšti nad Oslavou, tedy jihozápadně od rozebíraného území. Právě zde se nachází 8 z 10 sídel, chybně zaznamenaných na Brněnsku. Jsou to obce Březka, Jedov, Kralice nad Oslavou, Krokočín, Lhotice, Osová, Pučov a Úsuší. Zbylé dvě leží v jiných oblastech. O Olbramovicích je již řečeno výše a posledním chybně zaznačeným sídlem jsou Vilémovice, které jsou na mapě jihovýchodně od Blanska, ale správně by měly být umístěny více na severu. I zde se vyskytovaly některé z obcí dvakrát, a to ve třech případech u Holasic a Řičan. Oproti Šumpersku se zde tedy nacházelo méně zdvojených obcí. Stejně tomu tak bylo na Brněnsku také v situaci, kdy i přes rozsáhlý rozbor a komparaci s Müllerovou mapou Moravy a mapami současnými nebylo možné určit, o kterou obci se jedná. Bylo tomu tak u 12 sídel.²⁰⁶ Při rozboru oblasti Brněnska bylo zjištěno, že Vischer na své mapě Moravy zakreslil také obci zaniklou. Jedná se o Kamenný mlýn, na mapě *Stainmihl*, který však zanikl již v roce 1519, tedy více než dvě stě let před vznikem tohoto díla a nalézal se na západ od Brna, na levém břehu řeky Svatky. Je tedy možné, že i v případech neidentifikovaných sídel se mohlo jednat o obce zaniklé, a to i v době dávno před vznikem mapy Moravy z roku 1692.²⁰⁷

Komenský si dal při tvorbě své mapy Moravy záležet na přesném zobrazení reliéfu Moravy. Především byl v jeho díle evidentní rozdíl mezi hornatým Šumperskem a rovinatým Brněnskem. Vischer stejně jako jeho předchůdci pro zaznačení reliéfu užil kopečkové metody, ovšem méně výrazné, než jsme mohli vidět například na KMM A. Nerozlišoval nijak výšku jednotlivých vrcholů a mapa byla v tomto ohledu spíše podobná KMM B, která byla také charakteristická nerozlišováním velikostí hor a kopců. Zejména v Jeseníkách, které jsou na Moravě popsány, jsou kopce téměř stejné a jejich velikost se liší až při postupování pohoří níže k městu Uničov, kde již Jeseníky nezasahují a přecházejí v nížinu. Výrazné je zejména pásmo zemských hranic se Slezskem, které je lemováno pohořím. Vischer také neopomenul u některých sídel zdůraznit, že se nacházejí na kopci a nikoliv na rovině. Na Šumpersku to platí například u Rabštejna nebo zámku v Úsově, který je na kopci, ale vesnice k němu přiléhající leží pod kopcem. Detailnější zaznačení horských vrcholů pochopitelně komplikuje detailnější sídelní síť, kdy je řada obcí velmi blízko u sebe a pro autora nebylo vůbec jednoduché zdůraznit tamní reliéf. Správně je také rozpoznatelná nížina mezi Šumperkem a Uničovem, typická také pro předchozí mapu Moravy. Tato nížina poté na Vischerově mapě Moravy pokračuje dále

---

²⁰⁶ Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 45–47, 56–58. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

²⁰⁷ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 27. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

na západ směrem k Mohelnici. Z hlediska zakreslení pohoří jsou tedy obě díla velmi podobná. Oproti Komenského mapě Moravy postrádá Vischerovo dílo pouze již zmíněné rozlišování velikostí jednotlivých vrcholů s pomocí zvýrazněného zákresu a také popis hory *der Brandt*, kterou se mohla Komenského mapa Moravy pyšnit.²⁰⁸

Na jihu byla Vischerova podobnost s Komenským ještě větší, jelikož charakter celého území byl na druhé mapě Moravy správně vystižen a byl zde bez větších chyb téměř přesně zakreslen reliéf Brněnska. Rozdíly jsou v obou oblastech minimální. Prvním bylo území na sever od města Brna, ve kterém Vischer správně nezaznamenal výraznější vrcholy, jako tomu bylo v práci jeho předchůdce. Dalším výraznějším rozdílem byl pás vrcholů na východ od Moravského Krumlova. Jednalo se nejspíše o Bobravskou vrchovinu. Jako poslední nedostatek rakouského kartografa je opomenutí zdůraznění faktu, že se Špilberk nachází na kopci, jak je správně u Komenského zobrazeno. Z Vischerovy mapy Moravy je tedy ještě lépe rozpoznatelné, čím se vyznačovaly obě oblasti, hornatý těžko dostupný sever a nížinný rovinatý jih.²⁰⁹

Některé změny postihly nové vyobrazení Moravy také z hlediska říční sítě. Vischer správně opravil Komenského chybnou záměnu pramene řeky Moravy za řeku Krupou. Ten sice na mapě popsán není, ale při komparaci se současnými mapami a znalostmi obcí na řece Moravě ležících je jisté, že se skutečně jedná o pramen řeky Moravy. Popis řek však chybí na celém Šumpersku, samotná řeka Morava je totiž popsána až na jihu, nedaleko hranic s Rakouskem. Ovšem všechny řeky pojmenované na mapě Komenského jsou zakreslené také na mapě Vischerově. Novinkou jeho mapy je pravý přítok řeky Desné, který se do ní vlévá mezi Velkými Losinami a Maršíkovem. Jedná se nejspíše o řeku Losinku, která by se však měla správně do Desné vlévat níže a měly by na ní ležet zmíněné Velké Losiny. Vischer však opomenul pramen řeky Třebůvky, která protéká Moravskou Třebovou. Na mapě Komenského tento pramen označený je, ovšem na nové mapě nikoliv. Od města naopak proudí směrem na sever jiná řeka, která se poté vlévá do Moravské Sázavy. Je však složité určit, o který vodní tok se jedná, jelikož se zde při komparaci se současnými mapami žádný nenachází. Podle blízkosti Moravské Třebové je možné, že se jedná o špatně umístěný chybějící pramen řeky Třebůvky, který Vischer umístil špatně, nejspíše kvůli neznalosti mapovaného území. Další řekou, která

---

²⁰⁸ Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

²⁰⁹ Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

oproti Komenského mapě v díle rakouského kartografa chybí, je řeka protékající Libinou a vlévající se zleva do Moravy. Již při rozboru Komenského mapy bylo zjištěno, že je tento vodní tok umístěn chybně a Vischer jej tedy správně ve svém vyobrazení vynechal. Chyboval však u zákresu řeky Oskavy, která má správně procházet Uničovem dále na jih. Autor ovšem Uničov na řece nezaznamenal a město leží ve větší vzdálenosti od tohoto toku. Nejvýraznějším pochybením Vischera byl zákres řeky Moravice. Stejně jako na Komenského mapě Moravy je na vodním toku umístěno město Rýmařov, kterým správně protéká pravý přítok Moravice, který je na mapě nově zakreslen. To je ovšem chyba převzatá již z mapy Vischerova předchůdce. Výraznějším problémem je umístění Malé Morávky, Horní a Dolní Moravice dále po proudu řeky, než je zmíněný Rýmařov. Všechna tři zmíněná sídla na vodním toku opravdu leží, nicméně daleko blíže pramene, než jak jsou na mapě zakresleny. Celé zaznačení Moravice budí dojem, že řeka má dva prameny, jelikož u hranic se Slezskem je tok přerušen a pokračuje až ve Slezsku. Vischer na své mapě poté zakreslil nově také řeku Sitku, kterou nepojmenoval, ale při komparaci se současnými mapami je toto zjištění možné tvrdit s jistotou. Vischer na ní zakreslil také vesnici Veveří, od které pokračuje na jih směrem k Huzové a dále na jih mimo zkoumanou oblast. Vodní tok skutečně protéká Huzovou, ale její pramen leží nedaleko městečka. Neprotéká tedy správně Veveřím, jak je na mapě zakresleno.²¹⁰

Na Brněnsku můžeme tvrdit, že došlo spíše k přesnění říční sítě, když byl vynechán levý přítok řeky Svitavy pramenící u Račic zakreslený na Komenského mapě Moravy, u kterého se rozbohem potvrdilo, že se zde nenachází. Chybí také levý přítok řeky Svratky protékající na Komenského díle Rousínovem a Šlapanicemi. Jednalo se však správně o přítok řeky Litavy, která ale byla opomenuta na nové mapě Moravy Vischera. Toto opomenutí je nejvýraznější chybou v zákresu říční sítě na Brněnsku. Je zde stále zakreslen také rybník u Měnína, který byl zaznačen také v předchozím díle, který se však v současnosti u sídla již nevyskytuje. V díle rakouského kartografa je však vedle něj zakreslen rybník další, ale ani u něj není bohužel možná identifikace. Také na Brněnsku bylo pojmenování vodních toků jednodušší než v případě Komenského mapy Moravy. Je zde popsána pouze řeka Svratka, která opět prochází celým územím a poté řeka Jihlava

---

²¹⁰ Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

se svým přítokem Oslavou. I přes opomenutí řeky Litavy můžeme tvrdit, že byl Vischer na Brněnsku přesnější, jelikož vynechal Komenským chybně zakreslené vodní toky.²¹¹

Vischerova mapa Moravy již postrádá značky stromů, které byly doplňujícím prvkem předcházejících map, ale rakouský kartograf neopomenul alespoň popisem zaznamenat *Schipp Sylva*, který je nejspíše lesem Střelickým. Také co se týče dalších informací rozlišovaných v legendě, je nová mapa jednodušší. Jsou tím myšleny léčivé prameny, lázně a doly na těžbu. Na Šumpersku jsou na vyobrazení Moravy z roku 1692 pouze dva železné hamry u Janovic a vesnice *Hamer*, což je rozdíl oproti Komenského mapě, kde se nacházely hamry rovnou čtyři. Nejsou zde zaznačeny ani obě sklárny a lázně ve Velkých Losinách, které v díle Vischerova předchůdce byly. Nová mapa naopak poprvé zobrazuje prameny kyselek, který se na Šumpersku vyskytuje jeden, a to u řeky Moravice v blízkosti nepojmenované vesnice. Řidší zákres doplňujících prvků platí také pro Brněnsko, pro které byl charakteristický zejména pás vinic na jih od Brna. Ten je již nové mapě Moravy menší a vinice se tak nacházejí pouze v okolí Dolních Kounic a na jih od nich, dále u Želešic s Modřicemi. Také okolo Slavkova, byly Vischerem zakresleny oblasti s pěstováním vinné révy. Nejrozsáhlejším pásmem je však oblast od Hustopečí na sever k městečku Blučina. I zde byl tedy Komenský přesnější. Novinkou Brněnska je ovšem značka železného hamru v Adamově, kde byly již v roce 1506 a na druhé mapě Moravy zakresleny nebyly. Ve Vilémovicích je také zakreslen pramen kyselek, vesnice však správně do zkoumaného území vůbec nepatří. Již při rozboru statutu sídel bylo řečeno, že Pohořelice měly nově také značku lesního roku, který signalizoval poštu. Nebyly jedinou obcí. Na Šumpersku sice žádné takové sídlo není, ale na Brněnsku ano. Bylo jím samozřejmě hospodářské centrum celé Moravy, město Brno.²¹²

Vischerova mapa Moravy z roku 1692 byla tedy doposud největším mapovým dílem, zobrazující v celistvosti území Moravy. Z hlediska říční sítě a pohoří se jistě inspiroval svými předchůdci, kterým byl jak Pavel Fabricius, tak také Jan Amos Komenský. V případě říční sítě opravil zejména chybu v zákresu řeky Moravy, která byla chybně považována za řeku Krupou. Největší hodnotu má Vischerovo dílo v doplnění sídelní struktury Moravy, což se výrazně projevilo na obou zkoumaných oblastech. Na Šumpersku a Brněnsku byla sídelní struktura doplněna několikanásobně, s čímž však byly

---

²¹¹ Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

²¹² Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 71. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

spjaty chyby, kterých se při tvorbě mapy dopustil. Největšími z nich byly výrazné odchylky velkého množství sídel a také dublety řady obcí. Díky zkomoleným názvům některých obcí nebylo ani možné určit, o kterou vesnici se jednalo, což je také nevýhodou při práci s mapovým dílem. Na čtvrté mapě Moravy je však rozpoznatelné, že významnější oblastí z obou zkoumaných je Brněnsko. Evidentní je to ze zákresu samotného města doplněném také značkou poštovní cesty procházející Brnem a také výrazným počtem klášterů nacházejících se v jeho blízkosti. Bylo to nepochybně z důvodu většího počtu obyvatel, na které se snažily církevní instituce působit, ale také faktem, že Brno bylo centrem celého markrabství, což bylo podmíněno také blízkostí hranic s Rakouskem a samotnou Vídní, která byla centrem monarchie. Šumpersko je na druhou stranu politicky zcela bezvýznamná oblast nacházející se v horách a od tohoto se také odvíjí charakter celého území. Ze všech doposud rozebíraných map Moravy se jedná o dílo nejméně známé. Na tomto faktu měl také vliv zmíněný úpadek nizozemských kartografických firem a pomalý nástup firem německých. Je však otázkou, jak by mapa byla oblíbená a známá, kdyby k tomuto úpadku nedošlo. Zda by nevznikla také u Vischerovy mapy řada odvozenin, které jsou typické jak pro mapu Fabriciovu, tak Komenského. Na osud díla Jiřího Matyáše Vischera měl také vliv vznik nové mapy Moravy, a to z produkce Jana Kryštofa Müllera.

6 Müllerova mapa Moravy

6.1 Jan Kryštof Müller

Jan Kryštof Müller měl již na škole oblibu v matematice, mědiryctví a astronomii, čemuž se učil u mědiryctce a astronoma Geoga Christoha Eimmarta v Norimberku odkud pocházel. Po absolvování školy se rozhodl k vojenské dráze a v armádě také setrval do konce svého života. V ní se dostal do služeb dalšího výborného kartografa tehdejší doby Luigiho Ferdinanda Marsigliho, který v té době pracoval na geografickém díle o Dunaji, na kterém poté začal spolupracovat i Müller, který měl za úkol určit zeměpisnou polohu uherských míst. Müller se pod Marsigliho vedením zdokonalil v kartografii a záhy se stal vojenským inženýrem. Zlomem v jeho kariéře se stal bezpochyby Karlovecký mír s Turky podepsaný v roce 1699, po kterém získalo Rakousko rozsáhlé oblasti v Uhrách, které bylo potřeba zmapovat. To dostal za úkol Marsigli, v jehož pracovním týmu figuroval také Müller, který byl vedoucím prací v terénu. Měřické pomůcky nebyly jiné, než se kterými pracoval na své mapě Moravy z roku 1692 Jiří Matyáš Vischer. Jednalo se o viatorium, buzolu a pretoriánský stolek. Jedním z hlavních úkolů, kterého se Müller zhostil více než bravurně, bylo zaznačení všech močálů, řek, bažin a také cest. Kvalitou, mapy patřily k tomu nejlepšímu, co v Evropě v dané době vzniklo a Müller se tak svou kartografickou činností dostal do širšího povědomí. Jednalo se však o poslední práci, vytvořenou pro Marsigliho. Marsigli byl totiž převelen spolu s Müllerem jako velitel na pevnost Breisach na Rýnu, která však v roce 1703 padla do rukou Francouzů, jelikož v té době probíhaly války o španělské dědictví. Pád pevnosti byl ranou v postavení Marsigliho, který ztratil hodnost a přestal působit jako vojenský kartograf. Jednoduché období to nebylo ani pro Müllera, který měl zdravotní a také finanční obtíže. Rekonvalescence probíhala v jeho rodném Norimberku, kde se dostal do služeb prince Evžena Savojského, pro kterého vytvořil mapu uherských hranic. Ten byl s prací natolik spokojen, že ihned zadal Müllerovi práci další. Tou bylo vytvoření nové velké mapy Uher. Po jejím vydání zažádal Müller o povolení vytvořit mapu dalších rakouských dědičných zemí a vytvořit *Atlas Austriacus*. Po dokončení mapy Uher následovala Morava a poté Čechy, jejichž mapa byla vytvořena v roce 1720. Mapu Slezska se mu však dokončit nepodařilo, jelikož zemřel již v následujícím roce.²¹³

---

²¹³ K životopisu Jana Kryštofa Müllera čerpáno především z výborné práce Cajthamla a Kuchaře. CAJTHAML, J.: *Analýza starých map*, s. 32–35. KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 22.

6.2 Mapa Moravy z roku 1716

*TABULA GENERALIS MARCHIONATŮS MORAVIAE IN SEX CIRCULOS DIVISAE quos MANDATO CAESAREO accurate emensus hac mappa delineatos exhibit Ioh. Christoph. Müller S. C. M. Capitaneus,*²¹⁴ takový nese název již v pořadí čtvrtá mapa Moravy z produkce Jana Kryštofa Müllera, která byla vydána v roce 1716 a udává se jí měřítko 1 : 180 000. Na nové mapě Moravy započaly práce již v roce 1708, tedy ihned po dokončení prací na předcházející mapě Uher a trvaly až do roku 1712.²¹⁵ Nové mapy vznikaly především z potřeby přesných map pro vojenské, ale také správní účely, které vyžadovaly větší informovanost o dění v zemi.²¹⁶ Kuchař připomíná patent, který vydal 25. května 1708 Josef I. a dle kterého měly být na mapě zakresleny všechny silnice a mýta jak pro potřebu země, tak pro bezpečnost cestujících. Současně Müller žádal také císařské nařízení, aby mu byly poskytnuty zemskými stavy seznamy všech vesnic, které se na území Moravy nacházejí doplněné jejich českými i německými jmény.²¹⁷ I přes toto nařízení se dokončení mapy protahovalo, jelikož dle Müllera byly soupisy obcí nedostačující a vyžádal si tak výpis ze zemských desek. Současně bylo v roce 1714 na Moravě zavedeno nové rozdělení krajů, přičemž práce probíhaly ještě za starého.²¹⁸ Kuchař se také zmiňuje, že v případě chyby některého z úředníků hrozila vrchnostem pokuta 400 dukátů a chybujícím úředníkům dokonce nucené práce na Špilberku.²¹⁹ Pánka také dokládá, že stejně jako u svých předchozích děl i zde pracoval Müller při tvorbě mapy s astronomicky zjištěnými zeměpisnými souřadnicemi, viatoriem, křížovým úhloměrem, busolou, kvadrantem, astrolábem a pretoriánským stolcem což bylo typickým náčiním kartografů tehdejší doby.²²⁰ Finální revize mapy byla provedena v roce 1716 a poté byla vyryta brněnským rytcem Janem Kryštofem Leidigem. Krom této tiskové desky Müller vytvořil také rukopisnou mapu Moravy, kterou daroval samotnému císaři Karlu VI. za což byl také obdařen císařovou podobiznou zdobenou drahokamy. Mapa se zamlouvala také moravským stavům, které autorovi vyplatily 1000 tolarů jako odměnu. Rukopisná mapa byla větší než tištěná a měla měřítko asi 1: 115 000,²²¹ také měla bohatší topografický obsah, který není v tištěné mapě kompletní. Müllerova mapa

²¹⁴ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1.

²¹⁵ CAJTHAML, J.: *Analýza starých map*, s. 35.

²¹⁶ PLÁNKA, L.: *Vývoj světové a české kartografie*, s.72.

²¹⁷ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 42.

²¹⁸ CAJTHAML, J.: *Analýza starých map*, s. 35.

²¹⁹ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 42.

²²⁰ PLÁNKA, L.: *Vývoj světové a české kartografie*, s.73.

²²¹ CAJTHAML, J.: *Analýza starých map*, s. 34–36.

Moravy z roku 1716 obsahuje více prvků než práce jeho předchůdce Vischera Tyrolského a je v ní na Moravě zaznamenáno 3096 místních jmen, přičemž další jsou také v okolních zemích zobrazených na mapě jako jsou Čechy, Slezsko, Uhry a Rakousko. Jan Kryštof Müller navíc na mapu po jejím vytvoření získal právo výhradního prodeje na dobu 10 let. I proto se její následné odvozeniny objevily až s časovým odstupem.²²² Legenda mapy je stejně jako předcházející kartografická díla v latině a rozlišuje 18 kategorií zobrazených na mapě. Byla velmi podobná legendě Vischerovy mapy a zobrazovala *Urbes muro cinctæ, Urbes apertæ, Oppida et Vici, Arces munita, Palatia, Magnatum et Nobilium, Monasteria, Pagi cum et sine Templo, Villæ, Diverforia, Tempa solitaria, Arces destructa, Acidulæ, Viæ Regiæ, Via Postarum, M Mons, Fodina Ferri, Thermæ, Alumnis Fodina*.²²³ Kromě této mapy Moravy měl vojenský kartograf v plánu vytvořit také mapu přírodních zajímavostí celého území, která by obsahovala údaje, pro které nebylo na mapě Moravy místo. Müller tak učinil pro kraj Brněnský, Jihlavský a Znojemský, ovšem obsah kresby se bohužel nedochoval. Po uplynutí 10 let začala být mapa šířena řadou zahraničních firem po celé Evropě. Nejvýznamnějšími odvozeninami mapy z roku 1716 je soubor šesti map moravských krajů, o které se zasloužil Johann Baptista Homann. Mapu však reprodukovali Matthäus Seutter, Georg Louis Le Rouge, Tobias Conrad Lotter a další.²²⁴ Za zmínku stojí jistě také mapa olomoucké arcidiecése vytvořena v roce 1762 přepracováním původní Müllerovy mapy Moravy.²²⁵ Do Müllerových map bylo v druhé polovině 18. století prováděno také první vojenské mapování, které však probíhalo především metodou „od oka“, kdy se údaje především odhadovaly.²²⁶

Z mnoha výtisků Müllerovy mapy Moravy se v současnosti nejvíce pracuje s výtiskem z roku 1790, který je téměř identický s původním vydáním z roku 1716, ale byla mu navíc doplněna čtvercová síť s písmeny a číslicemi v rámci, podle kterých může čtenář v mapě vyhledávat sídla zapsaná v tabulce, která byla dílu taktéž doplněna.²²⁷

---

²²² PLÁNKA, L.: *Vývoj světové a české kartografie*, s.73.

²²³ Kuchař uvádí český překlad legendy, která tak rozlišuje hrzená města, otevřená města, městečka, opevněné hrady, sídla vyšší a nižší šlechty, vesnice s kostely a vesnice bez kostelů, dvorce, zájezdní hostince, osamělé kostely, zbořené hrady, kyselky, silnice, poštovní cesty, hory, doly na železo, lázně a kamencové doly. KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 59. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2.

²²⁴ CAJTHAML, J.: *Analýza starých map*, s. 36–37. KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 44.

²²⁵ PLÁNKA, L.: *Vývoj světové a české kartografie*, s.73.

²²⁶ Tamtéž, s.79.

²²⁷ CAJTHAML, J.: *Analýza starých map*, s. 36. KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 44. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4.

Nová mapa Moravy také poprvé od Dvořakovy odvozeniny Komenského mapy Moravy obsahuje zákres krajů, jejichž změna pozdržela vydání samotného díla.²²⁸ Müller také opravil zákres hranic celého území, což se týkalo zejména severních hranic se Slezskem, které na Vischerově mapě zasahovaly hluboko do Slezska a vytvářely divný obraz celého díla a zobrazované oblasti.²²⁹

Již bylo řečeno, že Müller měl při mapování Moravy výbornou pozici v případě spolupráce s vrchnostmi na celém území, což mu bylo umožněno císařským patentem. Takovou výchozí pozici neměl při tvorbě své mapy žádný z jeho předchůdců a není tedy divu, že se mapa může pyšnit vysokou kvalitou. První výrazné zlepšení lze samozřejmě vidět již na zobrazení sídelní sítě celého území, kvůli které se dokončení a následné vydání díla nejvíce protahovalo. Na Šumpersku je Müllerem pojmenováno 250 sídel, což je více, než se nacházelo na předchozí mapě Moravy, kde byly navíc počítány také neidentifikované vesnice. Je to také více s porovnáním druhého zkoumaného území, tedy Brněnska, na kterém je pojmenováno sídel 247, což je také víc než v případě Vischerovy mapy Moravy, ale zejména je vůbec poprvé na jihu pojmenováno a zakresleno méně sídel než na severu. Tento fakt by nezměnilo ani započítání obcí, které Müller chybně zakreslil mimo hranice zkoumaného území, jelikož by se obě hodnoty stále rozcházely, protože do oblasti Brněnska jsou některá sídla zaznačena chybně. Také na nové mapě z roku 1716 převažuje jeden typ sídel a tím jsou vesnice. Na Šumpersku bylo nově zaznamenáno 81 sídel a jednalo se všechno o vesnice, ať už s kostely či sídly šlechty. Vesnic samotných je na severu 177, toto číslo navíc doplňují vesnice s kostelem, kterých je zde zakresleno 34. Jak je již pro mapy tehdejší doby typické, užívalo se kombinací značek užitých v legendě. Obce Bludov, Janušov a Ruda nad Moravou jsou tedy na mapovém díle jako vesnice se sídlem vyšší či nižší šlechty. Podobně tomu tak je u Dlouhé Loučky a Velkých Losin, ve kterých se navíc nacházel dle Müllerova zákresu také kostel. Vesnice ovšem nebyly nejmenšími sídelními jednotkami. Těmi byly na nové mapě Moravy statky, kterým jsou Dolce, Míroveček a Vitošov. Na Šumpersku se také nachází samotná sídla vyšší a nižší šlechty, která jsou umístěna v Loučné nad Desnou, na Třemešku a Rabštejnu. Většími útvary byla městečka, kterými jsou na mapě Branná, Břidličná, Huzová, Podlesí,

---

²²⁸ Srov.: KOMENSKÝ, J. M.: *Moraviae olim Regnum nunc Marchionatus*. ed. S. DVOŘAK. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4.

²²⁹ Srov.: MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Rýžoviště, Staré Město a Štíty. I u nich se různé značky kombinovaly, a tak je Úsov městečkem se sídlem šlechty a Mírov se Sovincem městečky s opevněnými hrady. Největšími sídelními jednotkami byla opět města. Ta jsou ovšem dělena na města obehnaná hradbami nebo jak je známo z map předchozích, hrazená a poté otevřená. Do první skupiny patří na Šumpersku Mohelnice, Moravská Třebová, Šumperk, Uničov a Zábřeh na Moravě. Nutno podotknout, že u měst hrazených nebylo rozlišováno, zda se v nich nachází zámek či nikoliv. Druhou skupinou jsou města otevřená. Toto značení bylo použito ve dvou případech, a to u Horního Města a Rýmařova. Také na Müllerově mapě Moravy se však objevila situace, kdy i přes rozsáhlé rozbory a komparace nebylo možné identifikovat některá zaznamenaná sídla. Jedná se o obce *Iägerhaus*, *Kruh*, *Motochow* a *Oberhof*, přičemž *Kruh* s *Oberhofem* mají značku pro statek, ale značka zbylých dvou obcí se neobjevuje ani v legendě. Novinkou mapy jsou také zříceniny hradů, které jsou na Šumpersku v díle zakresleny dvě. Nepopsaná u Brníčka a druhou je zřícenina Nový hrad, nacházející se u Kopřivné.²³⁰

Při komparaci nové mapy Moravy s tou předcházející z produkce Jiřího Matyáše Vischera se obě díla na Šumpersku rozcházejí v 17 případech. Nejčastější situací je opomenutí zámku a nahrazení jej sídlem šlechty. Jedná se o častou situaci, o které bude řeč zejména při rozboru oblasti Brněnska, kdy měla sídla šlechty doplňující značku zámku. Je tedy možné, že se v tom případě tedy nejednalo o chybný zákres Müllera, ale onen praporek, který je symbolem pro zámek, byl při rytu opomenut, jelikož pracoval s více podklady o soupisu obcí, dle kterých sídla do své mapy Moravy značil. Byl to případ Bludova, Dlouhé Loučky, Loučné nad Desnou, Rabštejna, Rudy nad Moravou, Třemešku, Úsova a také Velkých Losin. U prvních tří byl také chybně určen statut tamního sídla, jinak bylo ovšem u všech zmíněných obcí zakresleno místo zámku sídlo vyšší či nižší šlechty. Bludov s Dlouhou Loučkou byly totiž správně městečky a Loučná nad Desnou vesnicí, což bylo u sídel opomenuto již v díle Vischera. V díle z roku 1692 pochybil také pouhým zakreslením zámku nacházejícího se u sídla, aniž by zaznamenal jeho statut. Stalo se tak u Mírova, Sovince, a Zvole. Müller první dvě sídla zaznačil jako městečka s opevněným hradem, kterým skutečně obě obce byly. Zvole statut vesnice na mapě má, ovšem postrádá tamní zámek zakreslený již Vischerem. Ten se na třetí mapě

---

²³⁰ *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 22–25, 34–35. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4.

Moravy nachází také u Podlesí a Štítů, ale v tomto případě se jedná o chybu, jelikož Podlesí bylo od roku 1612 městečkem, což ve svém díle zaznamenal také Müller. Ten ale pochybil stejně jako jeho předchůdce u Štítů, které učinil opět městečkem, přičemž byly již od své lokace v roce 1278 městem. Podobná je situace u Starého Města, které bylo taktéž městem, jak správně poznačil Vischer, ale na nové mapě Moravy jsou degradovány stejně jako Štítů na pouhé městečko. Poněkud odlišný je případ Horního Města a Rýmařova, která jsou v obou dílech městy. Rozdíl je však v tom, že na mapě z roku 1692 jsou městy hrazenými, kdežto na té z roku 1716 otevřenými. Zde nelze s jistotou tvrdit, který z autorů chyboval, jelikož Vischer rozlišoval pouze města od městeček a vesnic, nikoliv tedy zda se jednalo o město hrazené.²³¹

Müller však na své mapě také některá sídla označená Vischerem vynechal. Bylo jich 12, přičemž mezi nimi byla také sídla nacházející se již na mapě Moravy od Komenského. Jednalo se o Janovice a Moravský Kočov. Na v pořadí čtvrté mapě byla také vynechána sídla, která se při rozboru Vischerovy mapy nepodařilo identifikovat. Takových případů bylo 19. Stejný osud potkal také dublety, kterých se na třetí mapě Moravy nachází šest a novější zobrazení oblasti je neobsahuje. Nová mapa postrádá také útvar *S. Barbara*, který byl nejspíše kostelem či poutním místem a byl zakreslen na západ od města Uničov. Müller také opravil zákres Gruny a Malé Morávky, které byly chybně zaznačeny na Šumpersku. Malá Morávka již správně leží ve Slezsku nedaleko hranic s Moravou a Gruna zase na jih od Mírova, tedy mimo hranice území. Opačný případ však nastal u Paseky, která se správně nachází nedaleko Dlouhé Loučky a náleží tak do zkoumané oblasti. Ovšem na Müllerově zobrazení je chybně zakreslena jižně od hranice utvářené Uničovem a Huzovou.²³² Novinkou čtvrté mapy Moravy je také zákres vesnice Hynčice nad Moravou, která je zobrazena poprvé od mapy Pavla Fabricia, který ji shodně zaznačil jako vesnici.²³³

---

²³¹ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 266, 268, 273–275, 279–280, 282–283, 285, 290–293. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

²³² Dalšími chybějícími sídlem oproti Vischerově mapě je Dětrichov u Moravské Třebové, Horní Moravice, Hradec, Kněžpole, Linhartice, Malý Třebařov, Rešov, Vacetín, Vyšehorky a Zborov. Srov.: MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

²³³ Srov.: FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2.

Rozbor Müllerovy mapy a následná komparace s místopisem poté odhalila dalších 7 pochybení, kterých se vojenský kartograf dopustil. Nejčastější situací bylo opomenutí zámku nebo tvrze u sídla. Chybně byla tedy zakreslena Horní Sukolom, Tatenice, Velké Podolí a také nová obec na mapě Skalička. Nesprávně byl navíc na vesnici degradován stejně jako na Vischerově zobrazení Moravy Nový Malín, který je na obou dílech jako vesnice. Odlišná je situace Janušova, který je na čtvrté mapě Moravy novým sídlem a je zde poznačen jako vesnice se sídlem šlechty, přičemž se jednalo o pouhou vesnici. Je však možné, že došlo k záměně s Janovicemi, které by tomuto zaznačení odpovídaly a s Janušovem velmi těsně sousedí.²³⁴

Již bylo řečeno, že se vůbec poprvé na Brněnsku vyskytovalo méně sídel než na Šumpersku. To ovšem neplatilo o rozmanitosti sídelní struktury, která byla mnohem větší než na severu Moravy. Nejvíce zde bylo opět vesnic, kterých je v okolí Brna zakresleno 177 a dalších 19 je zaznačeno s kostelem. Zmíněná rozmanitost se projevila již u vesnic, když Brněnské Ivanovice jsou doplněny zámek. V Tvarožné se vedle kostela nacházelo také šlechtické sídlo, které bylo dle Müllerova zobrazení také v Deblíně a Vohančicích, ovšem v obou zmíněných obcích se nenacházel kostel, jako tomu bylo u Tvarožné. Při rozboru Šumperska bylo řečeno, že značky pro šlechtická sídla byly doplněny na Brněnsku symboly pro zámky. Je tedy možné, že se na severu skutečně nejednalo o chybu vojenského kartografa, ale mohlo jít o zámky, které byly panstvími šlechticů. Stalo se tak na jihu u 9 vesnic. Rozmanitost kombinací značek u obcí se projevila také u nejmenších jednotek, statků, které byly v oblasti zaznamenány buďto samostatně v Boudkách, Nové Vsi a Pánově nebo také statky se sídly šlechty, jak tomu bylo ve Vranově a Zábrdovicích. Stejná situace jako u vesnic se projevila také v případě městeček, kterých Müller zaznamenal 14 samostatných a dále tři se zámky, které se nacházely v Dědicích, Pravlově a Šlapanicích. Zámek se nacházel také v Rajhradu a Tišnově, kde však fungovaly také tamní kláštery. Městečkem se sídlem šlechty byly Židlochovice, nebyly ale samotné. Šlechtická sídla se symbolem zámku jsou na mapě k vidění také u dalších 4 městeček, a to u Blanska, Dolních Kounic, Račic a Veveří. Největších sídelních jednotek, tedy měst je na Brněnsku Müllerem zakresleno 8, z tohoto počtu jsou otevřeným městem pouze Pohořelice, zatímco Brno, Hustopeče, Ivančice, Moravský Krumlov, Slavkov u Brna, Velká Bíteš a Vyškov jsou městy hrazenými. Na nové mapě je přitom jasně viditelné, že

---

²³⁴ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 267, 269, 272, 278, 291, 294. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2.

Brno je největším městem celé Moravy a skutečně plní roli hospodářského a politického centra celého území. V jeho těsné blízkosti je poté zaznamenána pevnost Špilberk. Stejně jako na Šumpersku se nachází také na jihu dvě zříceniny hradu, které nejsou popsány, ale obě jsou zakresleny na západ od Rudic po levém břehu řeky Svitavy.²³⁵ Vedle zřícenin je zde zaznamenáno 6 kostelů, přičemž kostel svaté Kateřiny a Antonína byl již na Vischerově mapě. Mezi popsánymi kostely je na čtvrté mapě Moravy také *S. Crucis* ležící nedaleko od Moravských Kounic a dále další poutní kostel svatého Antonína nacházející se u Dolních Kounic na levém břehu řeky Jihlavy.²³⁶ Poslední dva kostely jsou bohužel nepopsané, jeden leží v oblasti mezi Tišnovem a Blanskem, druhý severovýchodně od Líšně.²³⁷

I přes menší počet sídel, která se na Brněnsku nacházela, se při komparaci s třetí mapou Moravy nacházelo více rozdílů, než tomu bylo na Šumpersku, a to hned u 37 obcí. Také při této komparaci bylo časté Müllerovo značení šlechtických sídel s doplněním symbolu pro zámek, a právě nové značení šlechtického sídla nejčastějším rozdílem obou mapových děl. Blansko tak bylo na Vischerově mapě správně městečkem se zámkem, což bylo na novém zobrazení Moravy doplněno právě o šlechtické sídlo. Doplněné šlechtické rezidence se zámky se nacházejí v dalších 11 obcích. Habrovany s Troubskem jsou v díle Vischera zakresleny jako zámky, jednalo se ovšem o vesnice se zámkem, který byl v případě těchto vesnic zakreslen jako sídlo vyšší či nižší šlechty s praporkem značícím zámek. Stejné značení platilo také u Dolních Kounic, Chrlic, Králova Pole, Pozořic, Sokolnice, Tuřan, Tvarožné, Veverčí a Zábrdovice, které byly všechny Vischerem zaznamenány jako vesnice, což platilo správně pro všechna zmíněná sídla kromě Dolních Kounic a Veverčí, ve všech vesnicích se na nové mapě Moravy navíc nacházel také zámek, který zde byl zobrazen značkou pro panství šlechty. U některých to však nebylo jediným rozdílem při komparaci obou děl. Jsou zde také vesnice, ve kterých se zámek ve skutečnosti nevyskytoval a Müllerem tak byl zakreslen chybně. Taková situace nastala u Králova Pole a Tuřan. Královo Pole bylo navíc vesnicí s klášteřem, a nikoliv šlechtickým sídlem se zámkem, jak je zaznačeno vojenským kartografem. Také Zábrdovice byly na Vischerově zobrazení vesnicí, ve které se nacházel klášter. Zákres rakouského kartografa byl správný, jenomže Müller se tohoto značení ve svém díle

---

²³⁵ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4.

²³⁶ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 38. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3.

²³⁷ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3.

nedržel a zobrazil tak Zábrdovice jako pouhý statek se šlechtickou rezidencí, které byl navíc doplněn symbol zámku. Další pochybení následovalo u Dolních Kounic, které na Müllerově mapě již vesnicí nebyly, ale označil je jako městečko, přičemž byly ve skutečnosti městem. Městečkem bylo na čtvrté mapě Moravy také zmíněné Veveří, které však bylo hradem, a nikoliv městečkem, jak zaznamenal Müller. Poněkud odlišný byl případ vesnice Tvarožné, která byla Vischerem určena správně vesnicí, ale při jejich zákresu pochybil právě tvůrce nového zobrazení Moravy, který k vesnici doplnil správně kostel, ale také chybně sídlo šlechty. Podobně tomu tak bylo u Deblína, Vohančic, Vranova a Židlochovic, které jsou shodně jako Tvarožná doplněny značkou pro šlechtickou rezidenci, která se však ani v jednom ze sídel nenacházela. Deblín byl již Vischerem chybně zaznamenán jako pouhý zámek a Müller ve špatné klasifikaci sídla pokračoval také, když z obce učinil vesnici. Deblín byl ale ve skutečnosti městečkem stejně jako Židlochovice, jejichž statut byl na rozdíl od Deblína určen na obou mapách správně, ale městečko naopak na obou mapách postrádá zámek, který se v Židlochovicích ve skutečnosti nacházel. Zbylé dvě obce, tedy Vohančice a Vranov byly na rozdíl od obou předchozích na Vischerově mapě zakresleny správně, rozdíl byl ovšem v zobrazení na mapě Müllera, který u obou chybně doplnil zmíněné šlechtické sídlo. U Vranova jím navíc nahradil tamní klášter, který byl zakreslen již na třetí mapě Moravy.²³⁸

Není to ale tak, že Müller ve svém díle pouze chyboval, dílo svého předchůdce také opravoval či doplňoval. Brněnské Ivanovice byly na obou mapách sice vesnicí, nicméně v díle z roku 1692 chyběl tamní zámek, který Müller úspěšně doplnil. Statut vesnice dodržoval Müller taktéž u Křtin, kterým navíc dokreslil symbol kostela, ale tentokrát se jednalo o milné určení statutu, jelikož Křtiny byly městečkem, a navíc se zde nacházel též klášter, opomenutý oběma autory. Z vesnice však správně povýšil statut na městečko hned u několika sídel, a to v případě Měnína, Nosislavi, Olbramovic, Rajhradu, Šlapanic, Uherčic a Veverské Bítýšky. Olbramovice jsou navíc v novém zobrazení území Moravy zakresleny mimo oblast Brněnska, do které byly Vischerem chybně umístěny a leží tak jihozápadně od hranice tvořené Moravským Krumlovem a Pohořelicemi. U Rajhradu se šlapanicemi byl opraven statut na městečko, ale nesprávně Müller označil oběma sídlům také zámky, které v daných městečcích neležely. Rajhrad má navíc na nové mapě Moravy doplněn také klášter, který postrádal na předchozím vyobrazení. Ten se na

---

²³⁸ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 11, 26, 28–43, 47, 68, 71–72, 74, 89, 92, 147–148, 157–158. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

něm sice nacházel, ale ve vedlejších Rajhradcích, kterým nenáležel. Pouze v případě Bystrce bylo povýšení z vesnice na městečko mylné, jelikož zde pochybil naopak vojenský kartograf a Bystrc byl skutečně vesnicí, jak je zobrazil tvůrce třetí mapy Moravy. Opačná změna statutu proběhla u Vojkovic, které byly naopak Müllerem degradovány z městečka na vesnici, kterou správně byly. Změny se týkaly také sídel, které byly již Vischerem určeny jako městečka. Týkalo se to Pohořelic, Pravlova, Tišnova a Velké Bíteše. Hned u prvního vojenský kartograf pochybil, jelikož Pohořelice byly v té době pouhým městečkem, i když původně jako město vznikly. Statut se naopak nezměnil v případě Pravlova, ale u něj Müller nesprávně dokreslil zámek. Ten byl mylně dokreslen také u Tišnova, kterému byl navíc ponechán statut městečka. Tišnov byl ovšem městem, ve kterém se nacházel také klášter správně doplněný v zobrazení Jana Kryštofa Müllera. Městem byla také Velká Bíteš, což bylo také na nové mapě Moravy opraveno a mohla se tak řadit mezi města. Navíc byly městu dokresleny hradby a řadilo se tak do kategorie hrazených. Změny se tedy nevyhnuly ani městům, mezi která se na Vischerově mapě řadily Modřice s Moravským Krumlovem a Špilberkem. Moravskému Krumlovu byl na Müllerově mapě ponechán statut města, ale chybí zde pavlanský klášter, který byl zaznamenán Vischerem, i když pouze vedle města. U Modřic a Špilberku se jednalo o chybu, která byla Müllerem opravena. Modřice jsou tak na nové mapě Moravy jako městečko a Špilberk je již správně pevností, která se ční nad městem Brnem. Takovéto samostatné útvary se vyskytovaly již v díle Vischerově, který samostatnými zámky určil Cvrčovice, Kuřim a Rosice. Vojenským kartografem byly na nové mapě Moravy doplněny chybějící statuty těchto sídel, když Cvrčovice zaznamenal jako vesnici a Kuřim s Rosicemi jako městečka. Ve vesnici navíc zámek určený Vischerem zcela opomenul, jelikož se tam žádný nenacházel. Nezakreslení zámku platilo také pro městečka, ovšem na rozdíl od předcházejícího případu se v nich zámky skutečně nacházely.²³⁹

Stejně jako na Šumpersku se také na Brněnsku vyskytovalo množství neidentifikovatelných sídel a také sídel zdvojených. V prvním případě se jednalo o 12 obcí, které byly na nové mapě Moravy vynechány a totéž platí o obou dubletách, které se zde již nevyskytují. Nejsou to však jediná v Müllerově díle chybějící sídla. Mapa postrádá navíc dalších 11 vesnic, které na Brněnsku Vischer zakreslil. Dílo z roku 1692 bylo také charakteristické celkem vysokým počtem obcí chybně zaznamenaných ve zkoumané

---

²³⁹ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 11, 26, 28–43, 47, 68, 71–72, 74, 89, 92, 147–148, 157–158. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

oblasti, i když správně by se měly nacházet mimo její hranice. Již bylo řečeno, že oprava nastala u Olbramovic, které však nebyly jediné. Stejně tomu bylo také u Březky, Jedova, Kralic nad Oslavou, Lhotic, Pučova, Úsuší a Vilémovic. Totéž ale neplatilo u Katova, Křižínkova a Opatovic, které stejně jako na předchozí mapě byly i na té nové zaznačeny nesprávně uvnitř rozebíraného území. Uvnitř něj byla zakreslena také vesnice Křoví, Kurdějov, Milonice a Nelepeč, které sice byly novými obcemi na nejnovějším vyobrazení Moravy, ale správně by do rozboru patřit neměly. Všechny zmíněné kromě Kurdějova leží u hranic tvořené Tišnovem a Velkou Bíteší, takže i na Müllerově mapě platí, že se nejvíce nesrovnalostí nachází v blízkosti Velké Bíteše. Kurdějov leží u jiného hraničního města Hustopečí a mimo oblast Brněnska se nacházejí jen velmi těsně.²⁴⁰

Také při komparaci Müllerova díla s místopisem Hosáka se na Brněnsku objevuje více rozdílů, než tomu bylo na Šumpersku. Nejčastějším pochybením bylo opomenutí zámku či tvrze, která se u statků, vesnic a městeček nacházela. Zmíněným statkem byl Pánov, který byl navíc novým sídlem na čtvrté mapě Moravy. U vesnic se tato chyba vyskytuje u 8 obcí, mezi kterými je také obec Lesní Hluboké, která je stejně jako Pánov na Brněnsku novinkou. Jako vesnice je zakreslena také nová obec Skalička, ovšem o vesnici se nejednalo, jelikož Skalička byla pouhou tvrzí. Navíc je zakreslena příliš na severu od hranice tvořené Blanskem a Tišnovem a nachází se tedy nesprávně mimo zkoumané území. Zámek postrádají na nové mapě Moravy také městečka Oslavany a Velké Němčice, ovšem pouze u Oslavan se jednalo o jediné pochybení. Velkým Němčicím je totiž na nové mapě degradován jejich status, když jsou pouhým městečkem, i když se jednalo o město, kterým se staly již v roce 1562. Müller však zámek zakreslil v Dědicích. Komparace s místopisem Hosáka ale odhalila pochybení také u tohoto městečka, když se zde žádný zámek nevyskytoval. Jiná je situace u další nové obce Přibyslavic, které jsou v díle vojenského kartografa vesnicí, ale obec ke konci 17. století zanikla a v době vzniku mapy již tedy neexistovala, což platí dodnes.²⁴¹ Na nové mapě Moravy jsou také sídla, která se vyskytovala v dílech Pavla Fabricia či Jana Amose

---

²⁴⁰ Chybějícími sídly v porovnání s Vischerovou mapou Moravy byl Adamov, Kamenný Mlýn, Lískovice, Osová, Padouchov, Proseč, Staré Brno, Tikovice, Veverská Knínice, Zábřdovice a Zbýšov. Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 45–47, 56–58. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

²⁴¹ Vesnicemi, ve kterých na mapě MÜLLER a chybí tamní zámky či tvrze jsou Kupařovice, Lesní Hluboké, Medlánky, Nové Bránice, Podolí, Přízřenice, Řečkovice a Žabčice. Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 22–23, 27–28, 35, 39, 43, 64, 92–94, 160. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4.

Komenského a zároveň chyběla na Vischerově mapě Moravy. Poprvé od Fabriciovy mapy byla na území Moravy vyobrazena sídla Alexovice, Jiříkovice a Otnice, které se poté nenacházela na druhé a ani na třetím vyobrazení tohoto území. Jiříkovice a Otnice jsou zaznamenány stejně jako na mapě z roku 1569, tedy jako vesnice, kterými skutečně byly.²⁴² U Alexovic je situace poněkud odlišná, jelikož se objevily až na následné odvozenině mapy Fabricia z produkce Abrahama Ortelia z roku 1573. Nizozemský kartograf je správně zakreslil jako tvrz, ale Müller při značení chyboval, když z Alexovic učinil vesnici.²⁴³ Oproti Komenskému dílu chyběla Vischerovi na Brněnsku obec jediná, a tou byla Líšeň. Ta se na novém vyobrazení území Moravy nachází, ale stejně jako pochybil při tvorbě své mapy Komenský, učinil tak i vojenský kartograf. Na Komenského mapě je Líšeň jako vesnice s tvrzí, přičemž se jednalo o městečko se zámkem. Na čtvrté mapě Moravy Líšeň městečkem skutečně je, ale u sídla není zakreslen zámek, který v obci leží.²⁴⁴

Samozřejmě i Müller se při vytváření svého díla dopustil nesprávného umístění některých obcí, již byla řeč o sídlech, která byla zakreslena chybně do zkoumaného území. Vyskytují se však také opačné případy. Byla to již zmíněná Skalička, ale také Lažánky s Všechovicemi, které se nacházejí v oblasti mezi Blanskem a Jedovnicemi.²⁴⁵ Detailní rozbor Müllerovy mapy týkající se odchylek jednotlivých sídel vypracoval ve své práci graficky Cajthaml.²⁴⁶

Výrazného zlepšení bylo Müllerem dosaženo v zákresu reliéfu celého území Moravy, když na tehdejší podmínky velmi přesně vystihuje jak oblast Šumperska, tak Brněnska. Samozřejmě, že se nejednalo o stoprocentní skutečnost, ale při porovnání s předchozí prací Vischera a tehdejšími možnostmi kartografů se jednalo o výjimečnou přesnost, což je dokumentuje kvalitu nové mapy Moravy.²⁴⁷ Tohoto názoru jsou ve svých pracích také Kuchař²⁴⁸ s Cajthamlem, který navíc připomíná, že je na mapě jen velmi

---

²⁴² Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4.

²⁴³ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 148. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. ORTELIUS, A.: *Moraviae quae olim Marcomannorum*.

²⁴⁴ Srov.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 30. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3.

²⁴⁵ Srov.: *Česká republika: autoatlas 1:240 000*, s. 46–47. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4.

²⁴⁶ CAJTHAML, J.: *Analýza starých map*, s. 146.

²⁴⁷ Srov.: MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7.

²⁴⁸ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 43.

málo pojmenovaných vrcholů, přičemž většina je právě na severu u Kralického Sněžníku a Jeseníků.²⁴⁹ Z vrcholů na Šumpersku jsou popsány vrcholy Praděd, Petrovy kameny²⁵⁰ a Skřítek, což je významnou novinkou v pořadí čtvrté mapy Moravy. Popis celého pohoří Jeseníků ovšem chybí. Díky opravdu velké kvalitě Müllerova zákresu reliéfu není prováděn detailní rozbor, jelikož ono zobrazení je velmi podobné současnosti.²⁵¹

Zlepšení se dostalo také zákresu říční sítě celé Moravy. Jistě se při této práci projevila také jeho zkušenost, kterou získal při mapování Uher pro Marsigliho a pro svou vlastní mapu Uher. Říční síť stejně jako předcházející zobrazení reliéfu odpovídala velmi přesně tehdejší skutečnosti, o čemž ve své práci vypovídá také Plánka, který ovšem zdůrazňuje, že přítoky vodních toků jsou zobrazeny pouze schematicky.²⁵² Kuchař navíc upozorňuje na schematicky vlnitě zprohýbané úseky, které nejspíše neodpovídaly tehdejší skutečnosti.²⁵³ Jinak byl ovšem Müller v jejím zákresu velmi přesný. Na Šumpersku popsal vodních toků 8, přičemž správně umístil pramen toho nejdůležitějšího, řeky Moravy na zemské hranice do oblasti Kralického Sněžníku. Dalším pojmenovaným tokem je řeka Branná, které bylo velmi důkladně zakresleno její větvení okolo samotného městečka. Na severu od něj se totiž Branná větví na *Ober Bora a Mitter Bora*, přičemž pouze první zmíněný tok je Brannou a ve druhém případě se jedná nejspíše o Klepáčský potok. Jižně od městečka je zakreslen další levý přítok řeky Branné, tentokrát *Raufch Bora*, kterým je myšlena podle zákresu nejspíše Hučava. Dalším pojmenovaným tokem je Desná, které se dostalo výrazného zlepšení, když byl její pramen správně zaznamenán nedaleko Pradědu, ovšem popsána je až u města Šumperk. Dalšími vodními toky, které na mapě nesou své jméno jsou poté Březná, Moravská Sázava a Oskava, které známe také z předchozích vyobrazení Moravy. Na Šumpersku byly také doplněny rybníky, které se zde dosud nenacházely. Nejvíce jich najdeme v oblasti mezi městy Šumperkem a Zábřehem na Moravě, zejména tedy u Zábřehu a poté jižně od Bludova, kde se nachází čtyři menší rybníky. Další dva rybníky jsou dále v oblasti mezi Dubickem a Bohuslavicemi a poté jsou zakresleny také dva menší severně od města Uničov.²⁵⁴ Na

---

²⁴⁹ CAJTHAML, J.: *Analýza starých map*, s. 37

²⁵⁰ PLÁNKA, L.: *Vývoj světové a české kartografie*, s. 73.

²⁵¹ Srov.: MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7.

²⁵² PLÁNKA, L.: *Vývoj světové a české kartografie*, s. 73.

²⁵³ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 43.

²⁵⁴ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2.

Brněnsku se na druhou stranu nachází popsaný vodní tok pouze jediný, a to řeka Svitava, jejíž popis se navíc nachází až na severu u stejnojmenného města. Také rybníková oblast je na Brněnsku pouze jediná.²⁵⁵ Nachází se opět u Měnína, kde je značena již od díla Komenského. Müller zde doplnil navíc dva menší rybníky u Újezdu a Šaratic.²⁵⁶

Nejvýznamnější novinkou Müllerovy mapy je doplnění komunikační sítě, která se nenacházela na žádné, z předchozích map Moravy.²⁵⁷ Celým územím prochází stezka, která spojovala Moravu s Kladskem a procházela Starým Městem, Uničovem až do Olomouce, odkud pokračovala přes Vyškov do Brna. Ovšem úsek mezi Vyškovem a Brnem je zakreslen pouze do Rousínova, odkud dál nepokračuje. Mohlo se tedy jednat o chybu učiněnou při tisku, jelikož Müller tyto cesty jistě využíval při mapování celého území. Podobná chyba se totiž objevila také v případě Trstenické stezky spojující Moravu s Prahou, když z Moravské Třebové pokračuje dále na jih, ale chybí zde malý úsek hned u Třebové. Mohlo se však jednat také o pouhé pochybení Müllera, jelikož druhá větev Trstenické stezky spojující Moravkou Třebovou s Olomoucí zcela chybí. Na severu je další významnou komunikací také cesta Slezská, která vede z Olomouce a vede městečky Huzovou, Rýžovištěm a Břidličnou až k zemským hranicím a dále do Krakova. Právě úsek lemovaný zmíněnými městečky tvoří východní hranici celého území Šumperska. Jednalo se navíc o cestu poštovní, jelikož u Rýžoviště je doplněná také značka pro poštu, která byla vyjádřena lesním rohem. Již bylo řečeno, že Vyškov, který byl nejvýchodnějším bodem Brněnska byl spojen se severem Kladskou stezkou. Ta ovšem nebyla stezkou jedinou, jelikož z Vyškova vedla navíc také cesta do Slezska. Z Vyškova poté stezka vedla do Měnína, Velkých Němčic a dále na jih k hranicím s Rakouskem. Mimo hranice do Rakouska pokračovala cesta procházející Pohořelicemi do Brna. Dle značek užitých Müllerem se jednalo o poštovní cestu, jelikož se u obou sídel nacházel symbol pro poštu. Poslední cestou, zakreslenou v obou oblastech byla stezka Haberská, která vedle stejně jako Trstenická spojovala Moravu s Prahou a vedle přes Čáslav,

---

²⁵⁵ Srov.: MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7.

²⁵⁶ Srov.: KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 7.

²⁵⁷ Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. VISSCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Německý Brod a Jihlavu právě do Brna.²⁵⁸ Kuchař ovšem připomíná, že se jedná pouze o řídké zobrazení komunikační sítě a zobrazuje tedy jen ty nejdůležitější.²⁵⁹ Při pohledu na současné mapy je viditelné, že téměř ve stejných místech vedou nejvytíženější silnice dnešní doby. Například cesta vedoucí z Velké Bíteše do Brna je při promítnutí do současných map shodná s dálnicí spojující Brno s Prahou. Také kladská stezka, přesněji úsek od oblasti okolo Zábřehu na Moravě na jih k Mohelnici odpovídá s drobnými rozdíly soudobým silnicím.²⁶⁰ Se zákresem cest je spojen další z nových prvků Müllerovy mapy Moravy a tím byly zájezdní hostince, které se však v díle nacházejí pouze v jedné ze zkoumaných oblastí Brněnsku, a to podél Trstenické a Haberské stezky. Podél Trstenické stezky na sever od Brna se hostince nacházejí u Řečkovic a Lelekovic. Kdežto na Haberské stezce se nacházejí taktéž dva hostince, a to u Rosic a Říček.²⁶¹

Müllerova mapa Moravy byla na rozdíl od předcházejícího díla z produkce Vischera bohatá na četný zákres stromů, které byly typické také pro předcházející mapy od Fabricia a Komenského. Müller byl i v tomto aspektu velmi detailní a značky stromů lemují téměř všechny horské vrcholy, a především vodní toky v místech, kde se nevyskytují žádná sídla. Vymizelo však určení, některého z lesů, což bylo typické pro předcházející vyobrazení území Moravy.²⁶² Cajthaml ovšem upozorňuje, že lze jen těžko určit, nakolik je toto zobrazení pro tehdejší dobu správné, jelikož se na mapě vyskytují některé oblasti kompletně holé, což dle něj nemohlo odpovídat tehdejší skutečnosti.²⁶³ Z dalších doplňujících prvků zobrazovaných na Müllerově mapě a vyskytujících se buď na Šumpersku nebo Brněnsku byly prameny kyselek a železné doly. Obojí se nachází právě na severu. Kyselky jsou zakresleny dvě, a to podél proudy řeky Moravice u vesnice Jamartice, což odpovídá také značení na Vischerově mapě Moravy, kde byl však pouze jediný. Železné doly se oproti tomu vyskytují v jiných místech, než jak tomu bylo v díle

---

²⁵⁸ Srov.: MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. SEMOTANOVÁ, E.: *Historická geografie*, s. 169.

²⁵⁹ KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení*, s. 43.

²⁶⁰ Srov.: MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. SEMOTANOVÁ, E. – SYNEK, J.: *Česko*, s. 175. URBÁŠKOVÁ, S. (ed.): *Česká republika*, s. 24.

²⁶¹ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3.

²⁶² Srov.: FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*. KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. VISSCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

²⁶³ CAJTHAML, J.: *Analýza starých map*, s. 37

Vischera. První je zaznačen u nejvyššího bodu Moravy Pradědu, druhý u městečka Úsova a třetí v oblasti mezi vesnicemi Břevencem, Plinkoutem a Rudou. Výraznou změnou je u doplňujících prvků opomenutí značení vinic, pro které byla významná jižní Morava v čele s Brněnskem.²⁶⁴

Jan Kryštof Müller byl tvůrcem do té doby nejdetailnějšího a nejkvalitnějšího vyobrazení území Moravy. Již předcházející dílo od Jiřího Matyáše Vischera bylo svou velkou vypovídající hodnotou unikátní, ale Müller jej dokázal díky podmínkám, ve kterých pracoval, překonat. Největším rozdílem od předcházejících děl byl fakt, že se již nejednalo o pouhé dílo z iniciativy jednotlivce, ale bylo dílem objednaným samotným císařem. Müller měl tedy na rozdíl od svých předchůdců k dispozici všechny soupisy obcí s průvodci a úředníky tamních oblastí, kteří měli díky císařskému patentu za povinnost, poskytnout vojenskému kartografovi co nejlepší informace a materiály. To se promítlo také do mapového díla, když zobrazovalo nejvíce obcí a vysoké kvality dosahovalo také v zobrazení reliéfu a říční sítě Moravy. Müllerova práce se samozřejmě neobešla bez chyb, ale i přes ně se na tehdejší dobu jednalo o výjimečné a kvalitní dílo, které dlouho nemělo konkurenci. Nejvýznamnější novinkou je po rozsáhlém doplnění sídelní struktury značení komunikací, které bylo naprostou novinkou pro mapy Moravy, které do té doby vznikly. Nejednalo se však o všechny komunikace, ale o ty nejdůležitější, které jsou hojně využívány i v současnosti a v některých případech se jedná o nejvytíženější silnice na našem území. Müllerova mapa Moravy se dočkala řady odvozenin, z nichž nejvýznamnější jsou Homannovy mapy jednotlivých krajů. Müllerova mapa fungovala jako hlavní kartografické dílo pro území Moravy až do prvního vojenského mapování, které bylo prováděno jak v Čechách, tak na Moravě právě do děl Jana Kryštofa Müllera.

---

²⁶⁴ Srov.: MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3. MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4. VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

7 Závěr

Obraz Moravy jako celku byl v průběhu 16. až 18. století vytvořen několikrát, a to zejména díky nizozemské kartografické škole a tamním firmám, které se zasloužily o rozsáhlou reprodukci mapových děl, i když přímo nezobrazovala jejich zemi. S ohledem na tento fakt lze polemizovat, jaký by byl osud třetí mapy Moravy, která vznikla v době, kdy byla nizozemská kartografická tradice v úpadku a začínající německá teprve nastupovala. Její síla a potenciál se projevily až u díla Jana Kryštofa Müllera, které bylo nespočetněkrát reprodukováno. Mnoha odvozenin se však dočkaly také první dvě mapy z produkce Pavla Fabricia a Jana Amose Komenského. Nebyla to díla vytvořená z iniciativy vrchností, ale jejich samotné, když chtěli přispět poznání vlasti, ve které žili. Již první mapa Moravy je unikátním dílem, když se vezme v potaz, s jak malým množstvím informací Fabricius pracoval. Komenský měl podmínky o něco lepší. Díky jeho vztahům se Žerotíny měl přístup k archivům jejich rodu a na jejich panstvích dokonce krátce žil. Pro svou práci měl z tohoto pohledu nejlepší výchozí pozici právě zmiňovaný tvůrce čtvrté mapy Moravy Müller. Jednalo se již ovšem o mapu přímo podporovanou císařem, což mělo za následek vydání patentu, díky němuž musely vrchnosti a úředníci po celém území poskytnout vojenskému kartografovi co nejlepší informace. Zejména to bylo důvodem pro rozsáhlou kvalitu tohoto díla. Ovšem musí se vzít také v potaz fakt, že zlepšení se postupem času dostalo také různým kartografickým nástrojům, které neměli všichni autoři po ruce. Jednalo se zejména o viatorium a pretoriánský stolek, se kterým měl možnost pracovat již Vischer na své třetí mapě Moravy.

Z hlediska cílů, které byly kladeny na začátku této práce, byly splněny všechny. Müllerova mapa Moravy potvrzuje, že se podařilo vymezit dva velikostně velmi podobné celky z hlediska počtu sídelních jednotek, jejichž počet byl na poslední probírané mapě téměř stejný. S rozvržením práce souvisely cíle další. Již byla zmíněna sídelní struktura, ta zaznamenala obrovský posun napříč všemi díly, když se vezme v potaz fakt, že na Šumpersku bylo na první mapě 19 sídel, zatímco na čtvrté se jednalo o 250. Zároveň se sídelní struktura v průběhu času vyvíjela, což je viditelné také na zákresu jednotlivých obcí na všech mapách. Samozřejmě se autoři nevyhnuli řadě pochybení, vzhledem k podmínkám, které v tehdejší době měli se však nejednalo o jednoduchý úkol. Chyboval ostatně i Müller, který měl detailní soupisy obcí. Při pohledu, které z děl bylo charakteristické největším počtem chyb, je nutno říct, že se jedná o třetí mapu Moravy od rakouského kartografa Jiřího Matyáše Vischera, který řadu obcí zaznamenal vícekrát a

zejména díky jeho četnému zkomolení názvů byla velmi složitá identifikace obcí. Sídlní struktura celé Moravy byla rozmanitá a vyskytovalo se zde mnoho druhů jednotlivých sídel. Ovšem to nemění nic na faktu, že se nejčastějšími jednotkami byly pochopitelně vesnice. Dalšími cíli byly rozbory zobrazení reliéfu a také říční sítě na jednotlivých mapách a jejich porovnání oproti současnosti. I v tomto ohledu zaznamenaly mapy pokrok, když na první mapě se hory vyskytovaly zejména na hranicích Moravy s okolními zeměmi, kdežto dalším autorům se povedlo lépe zakreslit charakter celého území. Totéž platí vodní toky, jejichž zakres se v průběhu let vyvíjel. Z hlediska popisků řek byl nejpečlivější překvapivě tvůrce první mapy Moravy, císař Pavel Fabricius. Výraznější chyby se kromě Komenského nikdo z autorů nedopustil. Komenský zaměnil pramen řeky Moravy, když jím určil nesprávně řeku Krupou a pramen řeky Moravy v oblasti Kralického Sněžníku zcela opomenul. Právě Komenský začal ve svém díle značit také rybníkové oblasti, které se postupně objevily na Šumpersku i Brněnsku. Při promítnutí situace do současnosti však v oblastech zůstalo rybníků tehdy zakreslených minimum. Je tím myšlen zejména velký rybník u Měnína, který se vyskytoval na všech mapách od Komenského po Müllera. Druhá mapa byla výjimečná také v zákresu různých doplňujících prvků, kterými byly doly, léčivé prameny a vinice, které pomáhaly dotvářet obraz Šumperska s Brněnskem, když na severu převažovaly doly, zatímco na jihu byly rozsáhlé plochy vinic, pro které je oblast charakteristická dodnes. Na začátku práce byl také kladen cíl rozboru komunikační sítě, pokud by byla některým z autorů zaznačena. Stalo se tak na poslední zkoumané mapě Moravy od Müllera, který síť nezakreslil celou, ale nejspíše se jednalo o nejdůležitější trasy, které jistě sám při mapování hojně využíval. Ovšem již ve Vischerově díle je viditelné, že se alespoň snažil o malé poznačení, kterými sídly vedla poštovní cesta, když užil symbol lesního rohu u dvou sídel na Brněnsku, což bylo identické v následné komparaci s dílem Jana Kryštofa Müllera.

Čtvrtá mapa Moravy také nejlépe charakterizuje rozdíl kopcovitého Šumperska a nížinného Brněnska, které bylo díky městu Brno hospodářským a politickým centrem celé Moravy. Tento fakt je díky doplňujícím prvkům lehce patrný již na díle Komenského a Vischera, ovšem Müllerovo dílo tento vývoj podtrhuje.

Největší důraz byl však kladen na rozbor vztahu centra a periferie, tedy jak všichni autoři zobrazily tyto velice odlišné oblasti a zda se na mapách projevilo, že Brno bylo daleko významnějším sídlem, než tomu bylo u Šumperka, které bylo víceméně politicky zcela bezvýznamné. S tím, jak se vyvíjely jednotlivé mapy je spojeno také zobrazení této

problematiky, když na Fabriciově mapě je oblast Brněnska charakteristická pouze větší přesností, s čímž je spojeno také lepší zaznamenání sídelní struktury. Na Komenského mapě Moravy bylo zobrazení velmi podobné předcházejícímu od Pavla Fabricia, ovšem stále mezi oblastmi nebyly výraznější rozdíly, kromě menšího počtu sídel na Šumpersku. Výrazný posun je spojen až s Vischerovou mapou Moravy, kde je spolu s výrazným doplněním sídelní struktury celé Moravy spojeno také zaznamenání církevních institucí a významných kostelů v obou oblastech. Právě na třetí mapě Moravy je viditelný rozdíl mezi centrem, kterým bylo díky své poloze a politické významnosti Brno a periferií, která je v této práci zastoupena Šumperskem. Z díla je evidentní, že Brněnsko bylo významným náboženským centrem, což je odvozeno z velkého počtu klášterů a kostelů zde se nacházejících. Také značky pro poštovní trasy jsou charakteristické pro centrum, kterým Brno bylo, což bylo zapříčiněno také blízkostí centra celé habsburské monarchie Vídně. Vztah centra a periferie je poté ještě výraznější na čtvrté mapě od Jana Kryštofa Müllera, který přesně vystihl rozdíl obou oblastí, když zobrazil také šlechtická sídla, kterých se více nacházelo v okolí Brna. Tento jev je lehce vysvětlitelný, jelikož se v Brně nacházely nejdůležitější úřady celé Moravy a do města se sjížděla stavovská reprezentace. S tím je spojen také zákres silniční sítě, která sice není kompletní, ale ve větší míře je zobrazena právě na jihu, když jsou zobrazeny významné silniční a poštovní spoje Brna s Prahou, Olomoucí a Vídní.

I přes všechna pochybení se však jedná o obdivuhodná díla, což platí také o Vischerově mapě Moravy, která je i nyní poněkud opomenuta a studovány jsou především zbylá tři díla. Pro třetí mapu Moravy se přitom nabízí stejný rozbor, který byl proveden v posledních letech jak pro mapu Fabricia a Komenského, tak pro mapu Müllerovu.

8 Seznam pramenů a použité literatury

8.1 Prameny

BELL, Julius: *Moravia. Merhern*. 1627. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM]. Přerov 2003.

BUSSEMACHER, Joan: *Moravia*. 1600. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM]. Přerov 2003.

CORONELLI, Vincenzo Maria: *Marcomania, hoggidi Marchesato de Moravia; detto volgarmente Marnhern, Descritta, e Dedicata Dal P. Coronelli, Cosmografo della Serenissima Republica di Venetia, All' Illustrissimo, et Eccellentissimo Signore Andrea Bragadin, Sauio di Terra Ferma, etc.* b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/232/2619267654/> [cit. 8. 4. 2018].

DE JODE, Cornelius: *Maravaniae Sev Moraviae – Marchionatus singulari fide ac diligentia Chorographice delineatus per.* 1593. Muzeum Komenského v Přerově. Historická kartografie. StM 158.

DE JODE, Gerard: *Maravaniae Sev Moraviae – Marchionatus singulari fide ac diligentia Chorographice delineatus per.* 1578. Muzeum Komenského v Přerově. Historická kartografie. StM 184.

FABRICIUS, Pavel: *Marchionatus Moraviae. Das Marggraftumb Mährern*. 1569. Dostupné: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b7200328g/f5.item.r=marchionatus%20moraviae%20fabricius.zoom> [cit. 8. 4. 2018].

FABRICIUS, Pavel: *Chorographia Marchionatus Moraviae. Die Landtschafft des Marggraftumbs Marhern*. 1575. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM]. Přerov 2003.

KAERIUS, Petr: *Moravia. Petrus Kaerius Caelavit*. 1632. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM]. Přerov 2003.

KAERIUS, Petr: *Moravia Marchionatus. Merhern Authore P. Kaerio*. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/907/247/2619267659/> [cit. 8. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan. Amos: *Marchionatus Moraviae. Auct. I. Comenio*. ed. Gerard VALK a Petr SCHENK. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/808/2619267580/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan. Amos: *Marchionatus Moraviae. Auct. I. Comenio*. ed. Henrik HONDIUS. 1633. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/902/926/2619267505a/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan. Amos: *Marchionatus Moraviae. Auct. I. Comenio.* ed. Johann JANSSONIUS. 1633. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/833/2619267603a/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan. Amos: *Marchionatus Moraviae. Auct. I. Comenio.* ed. Johann JANSSONIUS-WAESBERGER, Moses PITT a Stephan SWART. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/902/949/2619267555/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Marchionatus Moraviae Tabula.* ed. Johann Andreas PFEFFEL a Christian ENGELBRECHT. 1701. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/904/128/2619267562/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Marquisat de Moravie.* ed. Nicolas SANSON D'ABBEVILLE. 1679. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/228/2619267658/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moravia.* ed. Johann JANSSONIUS. 1628. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. Komenského mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM].* Přerov 2003.

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moravia marchionatus. Auctore I. A. Comenio.* ed. Mattheus MERIAN. 1650. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/885/2619267565/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moravia Marchionatus. Auctore I. A. Comenio.* ed. Willem BLAEU. 1631. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. Komenského mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM].* Přerov 2003.

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moravia Marchionatus. Auctore I. A. Comenio.* ed. Willem BLAEU. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/902/628/2619267576/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moravia Marchionatus. Auctore I. A. Comenio.* ed. Willem BLAEU. 2. vyd. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/902/627/2619267574/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio.* ed. Claes Jansz VISSCHER. 1630. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/895/2619267599/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio.* ed. Claes Jansz VISSCHER. 1633. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/901/2619267596/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio.* ed. Claes Jansz VISSCHER. 1645. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/902/2619267572/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio.* ed. Claes Jansz VISSCHER. 1664. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/903/2619267570/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio.* ed. Claes Jansz VISSCHER. 1664. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Komenského mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM]. Přerov 2003

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio.* ed. Nicolaum VISSCHER. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/918/2619267604/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio. Auctore I. A. Comenio.* ed. Nicolaum VISSCHER a Petr SCHENK. b. d. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/910/2619267567/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moraviae olim Regnum nunc Marchionatus.* ed. Samuel DVOŘAK. 1677. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/904/113/2619267564/> [cit. 9. 4. 2018].

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Parte superiore del Ducato di Silesia, col Marchesato di Moravia descritti da Giacomo Cantelli da Vignola Geografo del Sermo. Srov. Duca di Modena. Il Ducato di Silesia et il Marchesato di Moravia descritti su L'Esemplare delle Carte migliori, e noc la direzione delle piu` recenti Notizie da Giacomo Cantelli da Vignola Geografo del Sermo. Sigr. Duca di Modena e data in Luce da Domenico de Rossi Herede di Gio. Giaco. de Rossi dalle sue Stampe in Roma alla Pace noc Priuil S.P.l'Anno 1692.* ed. Giacomo CANTELLI DA VIGNOLA. 1692. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/903/964/2619267592/>. [cit. 9. 4. 2018].

MERCATOR, Gerard: *Moravia.* b. d. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny [CD ROM]. Přerov 2003.

MOLL, Bernard Pavel: *Mollova mapová sbírka.* In: <http://mapy.mzk.cz/> [cit. 31. 3. 2018].

- MÜLLER, Jan Kryštof: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae in sex circulos divisae quos Mandato Caesareo accurate emensus hac mappa delineatos exhibit Ioh. Christoph Müller, S. C. M. Capitane.* ed. Franz REISER a Jan Jiří GASTL. 1790, list 1. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/660/2619267622/> [cit. 9. 4. 2018].
- MÜLLER, Jan Kryštof: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae in sex circulos divisae quos Mandato Caesareo accurate emensus hac mappa delineatos exhibit Ioh. Christoph Müller, S. C. M. Capitane.* ed. Franz REISER a Jan Jiří GASTL. 1790, list 2. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/661/2619267611/> [cit. 9. 4. 2018].
- MÜLLER, Jan Kryštof: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae in sex circulos divisae quos Mandato Caesareo accurate emensus hac mappa delineatos exhibit Ioh. Christoph Müller, S. C. M. Capitane.* ed. Franz REISER a Jan Jiří GASTL. 1790, list 3. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/662/2619267620/> [cit. 9. 4. 2018].
- MÜLLER, Jan Kryštof: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae in sex circulos divisae quos Mandato Caesareo accurate emensus hac mappa delineatos exhibit Ioh. Christoph Müller, S. C. M. Capitane.* ed. Franz REISER a Jan Jiří GASTL. 1790, list 4. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/023/663/2619267617/> [cit. 9. 4. 2018].
- ORTELIUS, Abraham: *Moraviae, quae olim Marcomannorum sedes, corographia, a D. Paulo Fabritio medico et mathematico descripta; et a generosis moraviae baronibus quibusdam correctae.* 1573. Dostupné: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/000/904/114/2619267588/> [cit. 8. 4. 2018].
- PEŠINA Z ČECHORODU, Tomáš: *Mars Moravicus: Sive bella horrida et cruenta, seditiones, tumultus, praelia, turbae & ex ijs enatae crebrae et funestae rerum mutationes, dirae calamitates, incendia, clades, agrorum depopulationes, urbium vastitates, aedium sacrarum et prophanarum ruinae, arcium et oppidorum eversiones, pagorum cineres, populorum excidia, & alia id genus mala, quae Moravia hactenus passa fuit.* Praha 1677. In: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:52688e6d-9dff-11e0-a742-0050569d679d?page=uuid:5277346e-9dff-11e0-a742-0050569d679d> [cit. 31. 3 2018].
- VISCHER, Jiří Matyáš: *Moravia Marchionatus Perlustratus et Delineatus a G. M. Vischer Tyrolensi Mathematico Caesareo.* 1692. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc. Rodinný archiv Žerotínů, Bludov. inv. č. 624.

8.2 Prameny editované

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Dílo Jana Amose Komenského*. 1. ed. Antonín ŠKARKA. Praha 1969.

8.3 Použitá literatura

BAGROW, Leo – SKELTON Raleigh Ashlin: *History o cartography*. 2. print. Cambridge 1966.

BARTEČEK, Ivo: *Nejstarší kartografický obraz Moravy: The oldest cartographic picture of Moravia*. Olomouc 2004.

BARTEČEK, Ivo: *Počátky geografického a mapového obrazu Moravy*. In: *Střední Morava*. 3, 1997, č. 5, s. 4–12.

BAYNTON-WILLIAMS, Ashley: *The curious map book*. London 2015.

BLACK, Jeremy: *Obrazy světa – historie map*. Přeložil Eva VYBÍRALOVÁ, Praha 2005.

CAJTHAML, Jiří: *Analýza starých map v digitálním prostředí na příkladu Müllerových map Čech a Moravy*. Praha 2012.

ČADA, Václav: *Kartometrická kvalita Müllerovy mapy Čech aneb vychází Müllerovy mapy Čech z astronomicky určených zeměpisných souřadnic?*. In: *Z dějin geodézie a kartografie*. 2010, č. 14, s. 14–20.

ČADA, Václav – VICHROVÁ, Martina: *Rukopisné mapy krajů Jana Kryštofa Müllera. Krajina a sídla v Čechách na počátku 18. století*. In: CHODĚJOVSKÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert – ADAM, Dušan: *Krajina jako historické jeviště: k poctě Evy Semotanové*. Praha 2012, s. 123–142.

Česká republika: autoatlas 1:240 000. Praha 2007.

DÖRFLINGER, Johannes: *Die österreichische Kartographie im 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts: unter besonderer Berücksichtigung der Privatkartographie zwischen 1780 und 1820*. Wien 1984.

DRÁPELA, Milan Václav: *Komenského mapa Moravy a její odvozeniny*. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. K historii map [CD ROM]*. Přerov 2003.

DRÁPELA, Milan Václav – PODHRÁZSKÝ, Zbyšek – STACHOŇ, Zdeněk – TAJOVSKÁ, Kateřina: *Dějiny kartografie - multimediální on-line učebnice*. Brno 2006. In: <http://oldgeogr.muni.cz/ucebnice/dejiny/index.php> [cit. 31. 3. 2018].

Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. Mapy [CD ROM]*. Přerov 2003. s. 1–9.

- FERENCOVÁ, Hana: *Čechy a Morava očima anglických cestovatelů 1570–1800*. Olomouc 2017 (Diplomové práce, Katedra historie).
- GRIM, Tomáš: *Jiří Matyáš Vischer*. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. O autorech [CD ROM]. Přerov 2003.
- GRIM, Tomáš: *Staré a nové mapy z území České republiky*. In: <http://www.staremapyceska.cz/stare-nove-mapy-uzemi-ceske-republiky/> [cit. 31. 3. 2018].
- HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Úvodní svazek, Přehled historického místopisu Moravy a Slezska v období feudalismu do roku 1848. Ostrava 1967.
- HÝBL, František: *Mapa Moravy Jana Amose Komenského: Comenius' map of Moravia*. Přerov 2008.
- CHRÁST, Josef: *O starých mapách českých zemí: Fabriciova a Komenského mapa Moravy*. Praha 2015.
- JAKEŠOVÁ, Helena – HÝBL, František: *Jan Amos Komenský*. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. O autorech [CD ROM]. Přerov 2003.
- KUČERA, Zdeněk: *Staré mapy naší země*. Olomouc 2016.
- KUČERA, Zdeněk: *Staré mapy naší země 2: Müllerovy mapy*. Olomouc 2016.
- KUCHAŘ, Karel: *Mapa pardubického panství z roku 1688 od Jiřího M. Vischera*. In: Kartografický přehled. 1948, č. 3, s. 37–40.
- KUCHAŘ, Karel: *Mapová sbírka B.P. Molla v Universitní knihovně v Brně*. Praha 1959.
- KUCHAŘ, Karel: *Naše mapy odedávna do dneška*. Praha 1958.
- KUCHAŘ, Karel: *Vischerova mapa Moravy*. In: Kartografický přehled. 1953, č. 7, s. 66–73.
- KUCHAŘ, Karel: *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky*. I, Mapy Českých zemí do poloviny 18. století. Praha 1959.
- Komenského mapa Moravy a její odvozeniny*. Dostupné: Mapy Moravy ze 16.-18. století. Mapy [CD ROM]. Přerov 2003. s. 1–10.
- Mapy Moravy ze 16.-18. století* [CD ROM]. Přerov 2003.

- MIKŠOVSKÝ, Miroslav – ZIMOVÁ, Růžena: *Müllerovo mapování a první vojenské mapování českých zemí (se zřetelem k digitalizaci a centrální evidenci map v Česku) / Mueller mapping and the First Military mapping of the Czech lands (with regard to the digitalisation and central registration of maps in Bohemia)*. In: *Historická krajina a mapové bohatství Česka: prameny, evidence zpřístupňování, využívání: Praha 25. ledna 2006 – The historical Landscape and the map wealth of Czechia: sources, registration, utilisation and the improvement of accessibility: Prague, January 25th 2006*. Praha 2006.
- PLÁNKA, Ladislav: *Vývoj světové a české kartografie*. Brno 2004.
- ROUBÍK, František: *Soupis map českých zemí*. Sv. 1. Praha 1952.
- ROUBÍK, František: *Soupis map českých zemí*. Sv. 2. Praha 1955.
- SEMOTANOVÁ, Eva: *Atlas zemí Koruny české*. Praha 2002.
- SEMOTANOVÁ, Eva: *České země na starých mapách*. Praha 2008.
- SEMOTANOVÁ, Eva: *Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny*. Dostupné: *Mapy Moravy ze 16.-18. století. K historii map [CD ROM]*. Přerov 2003.
- SEMOTANOVÁ, Eva: *Historická geografie českých zemí*. 2. aktualiz. vyd. Praha 2002.
- SEMOTANOVÁ, Eva: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha 2001.
- SEMOTANOVÁ, Eva: *Výběrový katalog atlasů: mapová sbírka Ústavu československých a světových dějin ČSAV*. Praha 1989.
- SEMOTANOVÁ, Eva – CAJTHAML, Jiří: *Akademický atlas českých dějin*. Praha 2014.
- SEMOTANOVÁ, Eva – SYNEK, Jaroslav: *Česko: Ottův historický atlas*. Praha 2007.
- SCHNEIDER, Ute: *Die Macht der Karten: eine Geschichte der Kartographie vom Mittelalter bis heute*. 2. überarb. Aufl. Darmstadt 2006.
- URBÁNEK, Vladimír: *Komeniologie a intelektuální dějiny raného novověku*. In: KOLDINSKÁ, Marie – CERMAN, Ivo: *Základní problémy studia raného novověku*. Praha 2013, s. 670–693.
- URBÁŠKOVÁ, Stanislava (ed.): *Česká republika: sešitový atlas pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vyd. Praha 2008.
- VOŽENÍLEK, Vít: *Kouzlo starých map: Ars magica antiqua tabulae geographicae*. Olomouc 2014.
- WOODWARD, David: *The history of cartography*. Chicago 2007.
- ZAPLETAL, Ladislav: *Komenského mapa Moravy z roku 1627*. 2. doplň. vyd. Olomouc 1979.

9 Resumé

The bachelor thesis deals with Šumperk region, Brno region and their depictions on historical maps covering the period from the 16th to the 18th century. The main sources are maps of Moravia from Pavel Fabricio, Jan Amos Komenský, Jiří Matyáš Vischer and Jan Kryštof Müller. The derivations of maps are examined in depictions of the first two authors. The thesis is focused on development of depiction of two areas on historical maps. The emphasis is put on relation between the centre and outskirts represented by Brno- and Šumperk regions. Brno region stands for the center and Šumperk region represents the outskirts. The role of Brno and its position within Moravia was confirmed while studying maps. The settlement structure of two areas was examined as well followed by depiction of relief and the river system. The most detailed work meeting all standards was the map of Jan Kryštof Müller which was created in 1716 and it depicted exactly the character of two areas and the role of Brno as the center of Moravia.

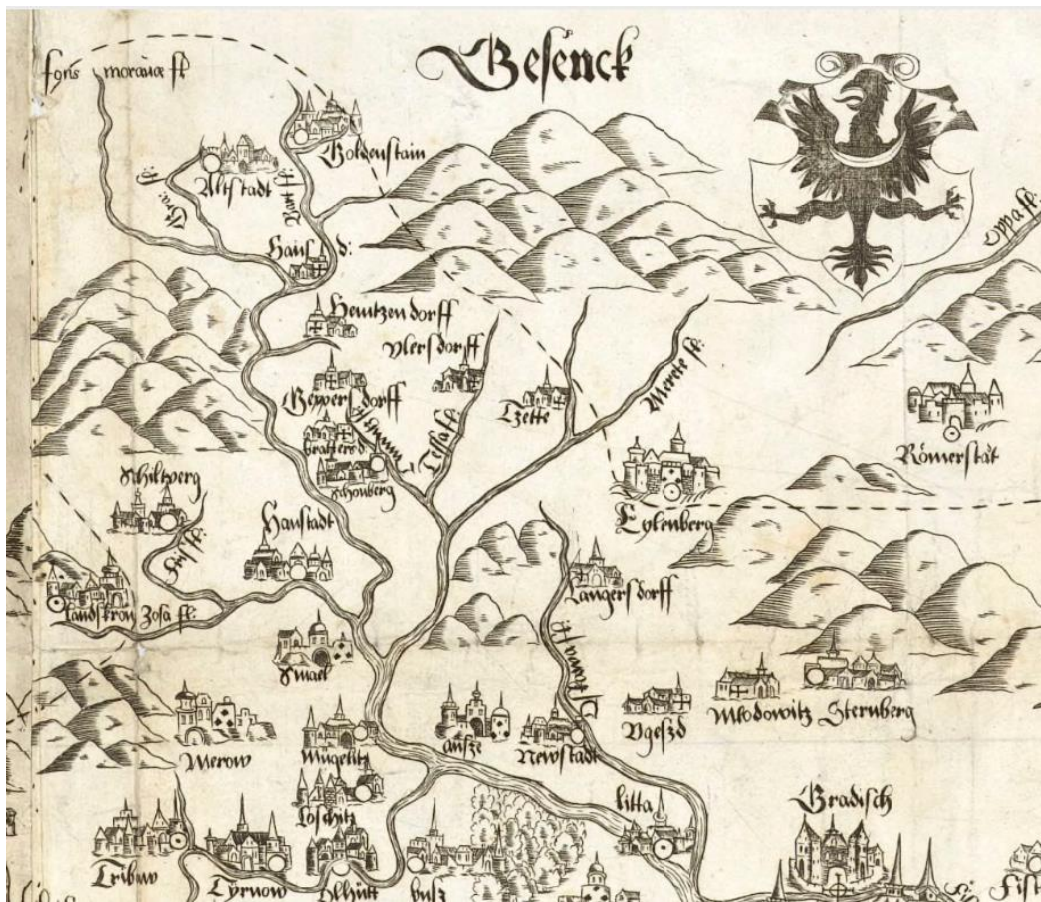
10 Obrazová příloha

10.1 Fabriciova mapa Moravy a její odvozeniny

Obr. 1. Legenda Fabriciovy mapy z roku 1569²⁶⁵

²⁶⁵ FABRICUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

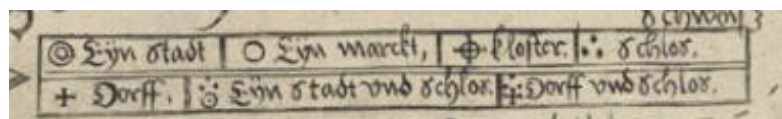
Obr. 2. Šumpersko na Fabriciově mapě Moravy z roku 1569²⁶⁶

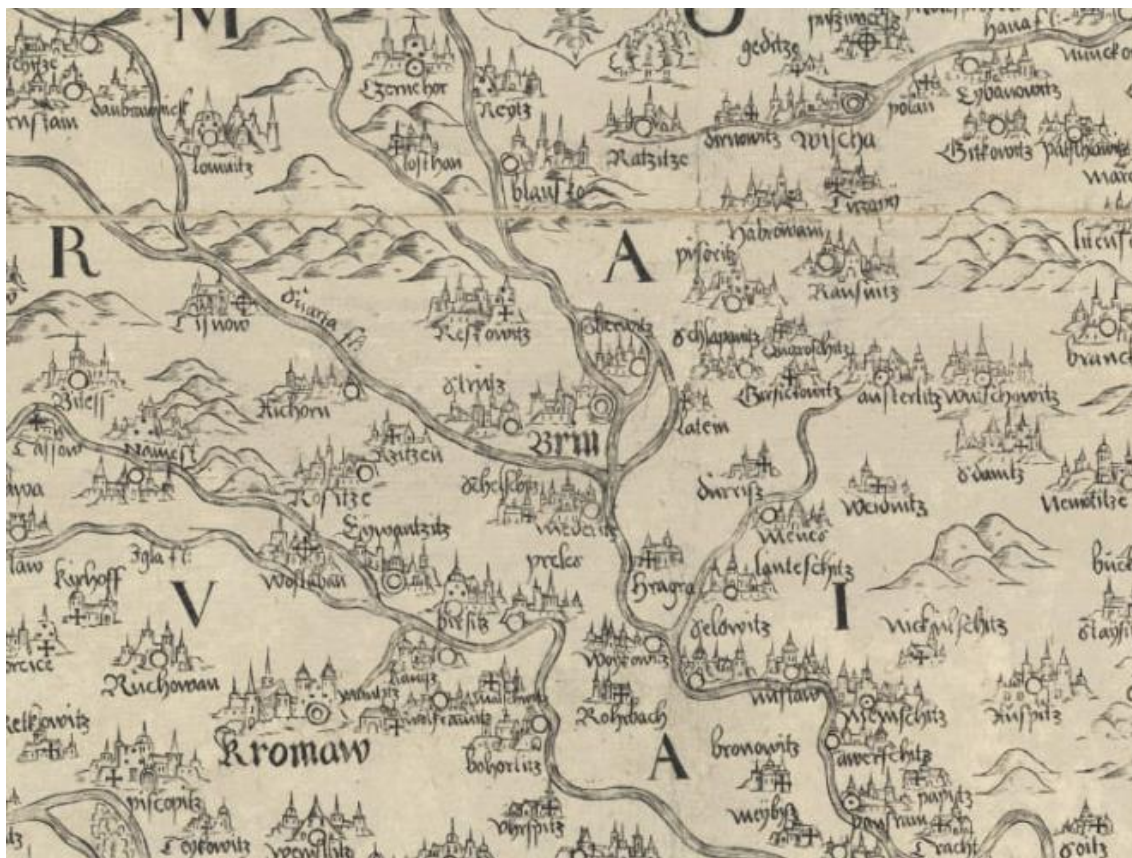
Obr. 3. Brněnsko na Fabriciově mapě Moravy z roku 1569²⁶⁷

²⁶⁶ FABRICIUS, P.: *Marchionatus Moraviae*.

²⁶⁷ Tamtéž.

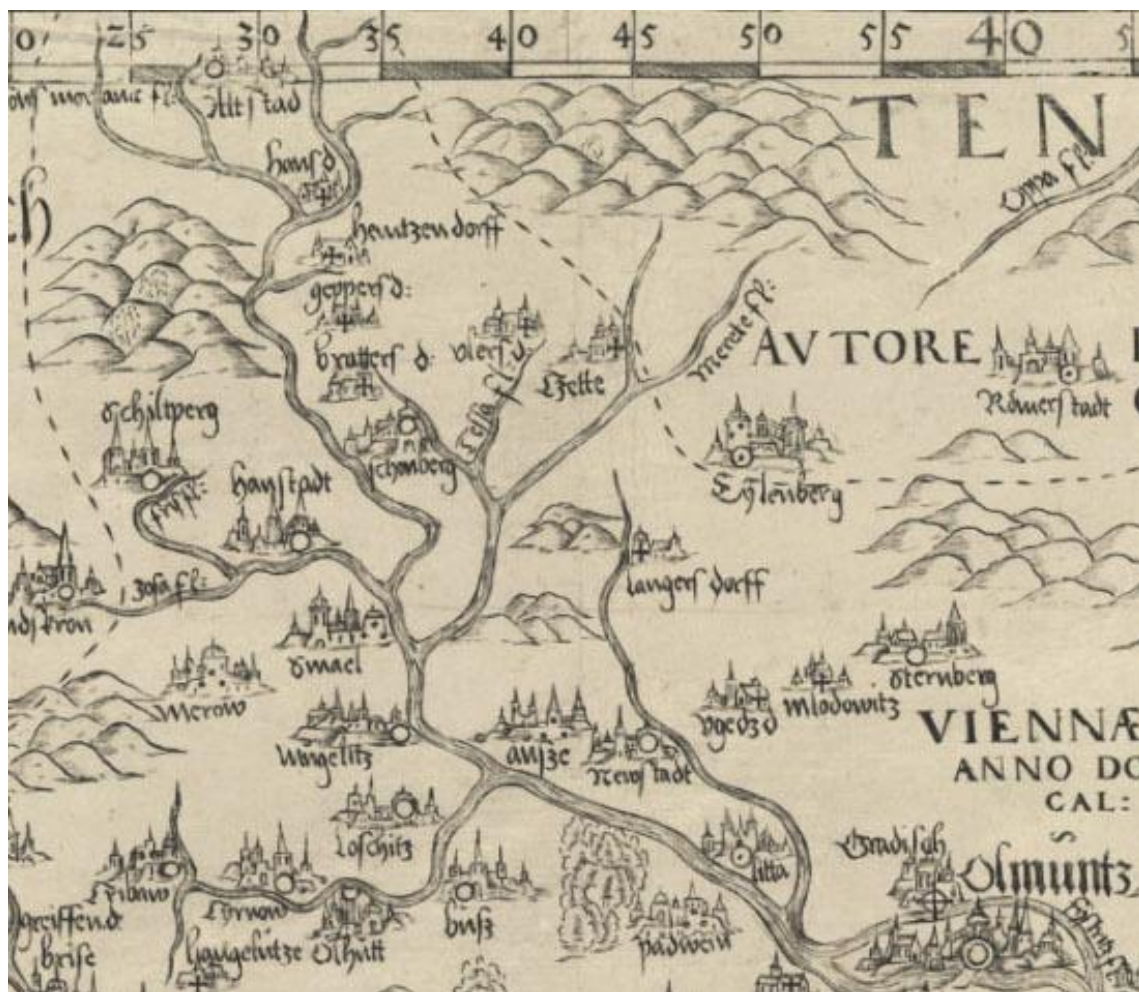
Obr. 4. Legenda Fabriciovy mapy Moravy z roku 1575²⁶⁸

Obr. 5. Šumpersko na Fabriciově mapě Moravy z roku 1575²⁶⁹

²⁶⁸ FABRICIUS, P.: *Chorographia Marchionatus Moraviae*.

²⁶⁹ Tamtéž.

Obr. 6. Brněnsko na Fabriciově mapě Moravy z roku 1575²⁷⁰

Obr. 7 Legenda Orteliovy odvozeniny z roku 1573²⁷¹

²⁷⁰ FABRICIUS, P.: *Chorographia Marchionatus Moraviae*.

²⁷¹ ORTELIUS, A.: *Moraviae quae olim Marcomannorum*.

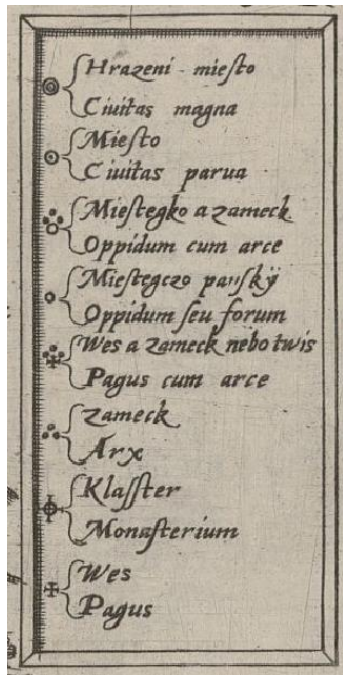
Obr. 8. Šumpersko na Orteliově odvozenině z roku 1573²⁷²

Obr. 9. Brněnsko na Orteliově odvozenině z roku 1573²⁷³

²⁷² ORTELIUS, A.: *Moraviae quae olim Marcomannorum.*

²⁷³ Tamtéž.

Obr. 10. Legenda odvozeniny Gerarda de Jode z roku 1578²⁷⁴

Obr. 11. Šumpercko na odvozenině Gerarda de Jode z roku 1578²⁷⁵

²⁷⁴ DE JODE, G.: *Maravaniae Sev Moraviae*.

²⁷⁵ Tamtéž.

Obr. 12. Brněnsko na odvozenině Gerarda de Jodeho z roku 1578²⁷⁶

²⁷⁶ DE JODE, G.: *Maraviae Sev Moraviae*.

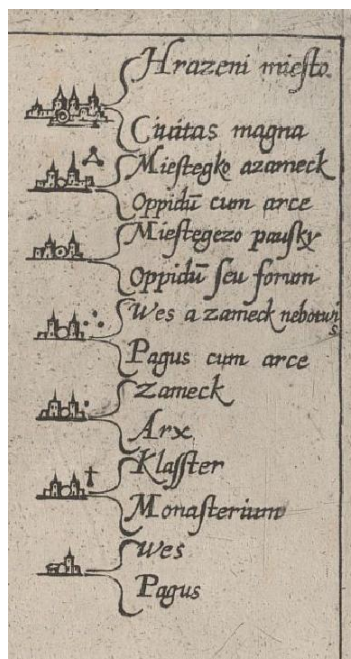
Obr. 13. Šumperko na odvozenině Gerarda Mercatora z roku 1585²⁷⁷

Obr. 14. Brněnsko na odvozenině Gerarda Mercatora z roku 1585²⁷⁸

²⁷⁷ MERCATOR, G.: Moravia [CD ROM].

²⁷⁸ Tamtéž.

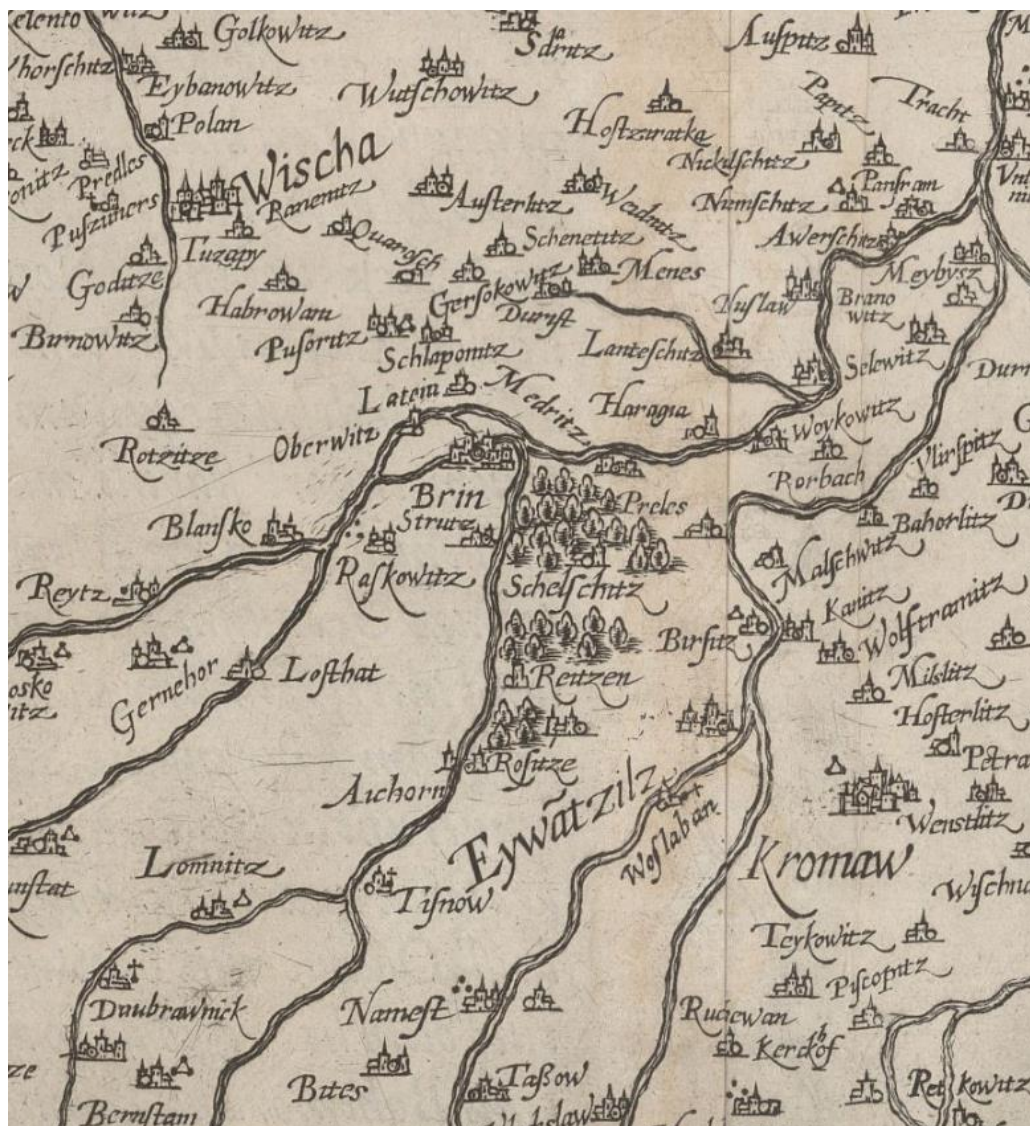
Obr. 15. Legenda odvozeniny Cornelia de Jode z roku 1593²⁷⁹

Obr. 16. Šumpersko na odvozenině Cornelia de Jode z roku 1593²⁸⁰

²⁷⁹ DE JODE, C.: *Maravaniae Sev Moraviae*.

²⁸⁰ Tamtéž.

Obr. 17. Brněnsko na odvozenině Cornelia de Jode z roku 1593²⁸¹

²⁸¹ DE JODE, C.: *Maraviae Sev Moraviae*.

Obr. 18. Šumpersko na odvozenině Joanna Bussemachera z roku 1600²⁸²

²⁸² BUSSEMACHER, J.: *Moravia* [CD ROM].

Obr. 19. Brněnsko na odvozenině Joanna Bussemachera z roku 1600²⁸³

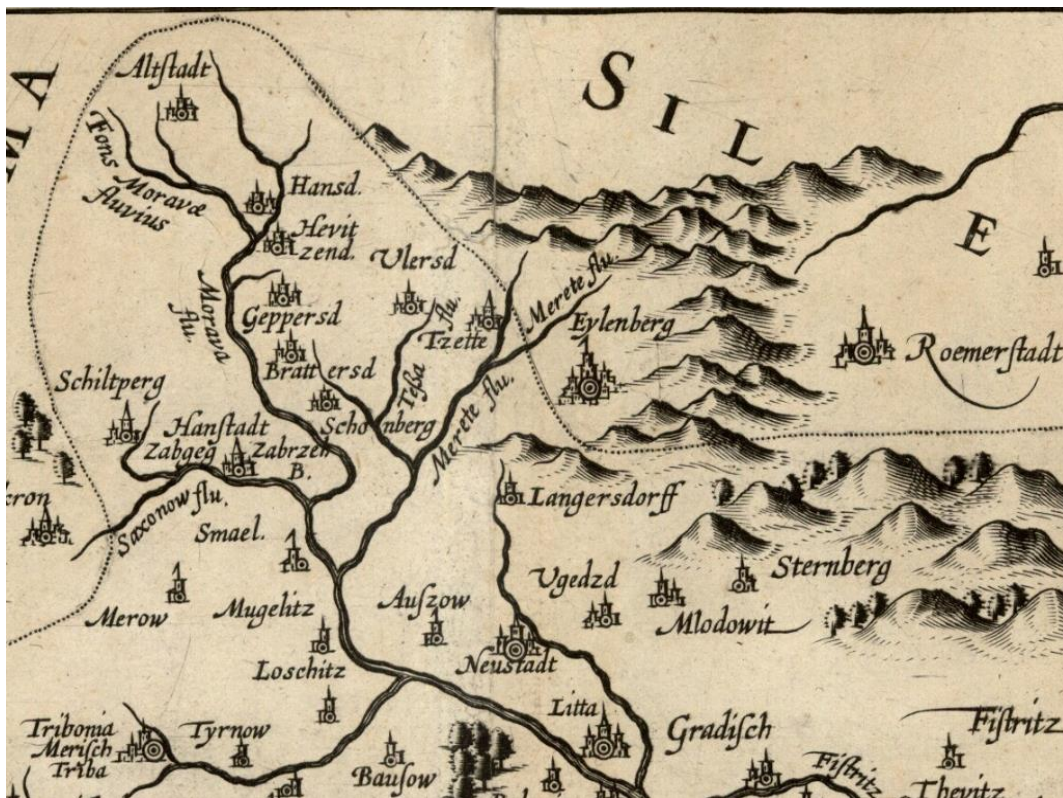

Obr. 20. Legenda odvozeniny Petra Kaeria z roku 1625²⁸⁴

²⁸³ BUSSEMACHER, J.: *Moravia* [CD ROM].

²⁸⁴ KAERIUS, P.: *Moravia Marchionatus*.

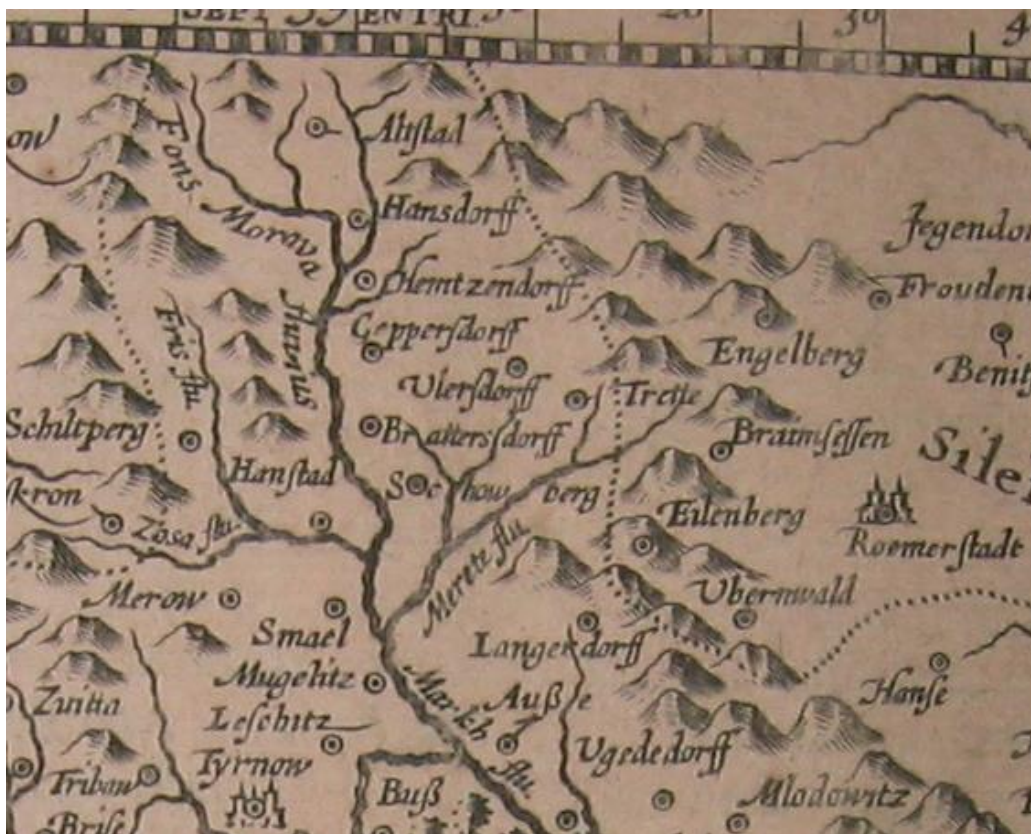
Obr. 21. Šumperko na odvozenině Petra Kaeria z roku 1625²⁸⁵

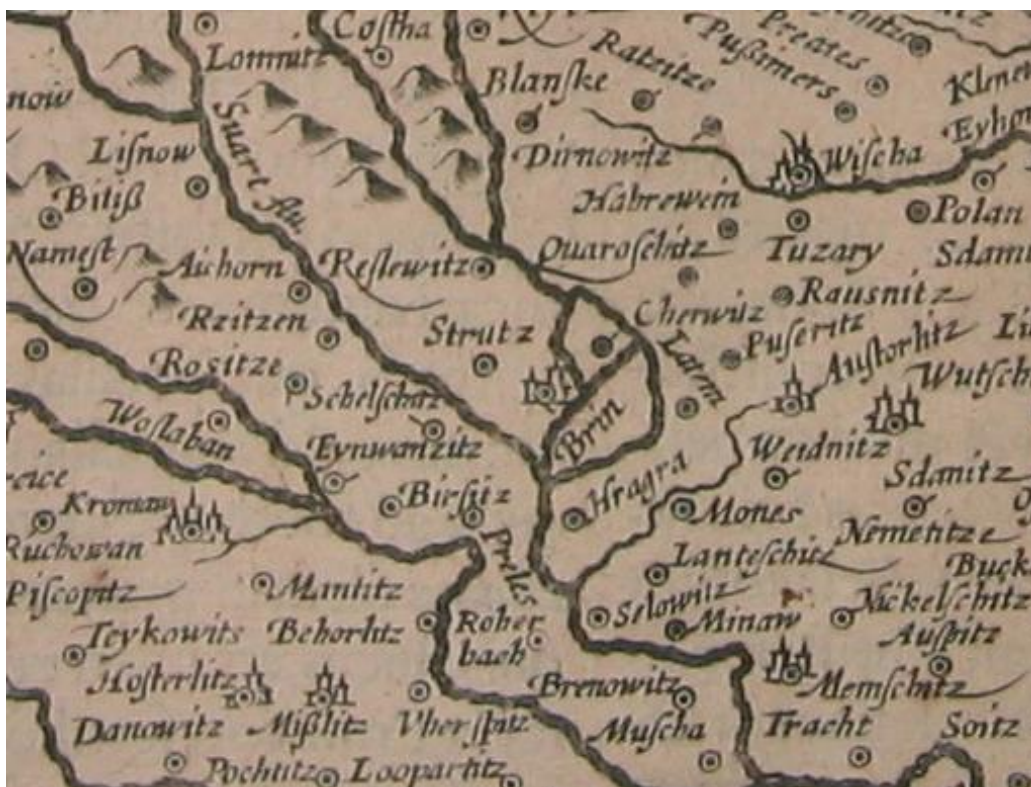
Obr. 22. Brněnsko na odvozenině Petra Kaeria z roku 1625²⁸⁶

²⁸⁵ KAERIUS, P.: *Moravia Marchionatus*.

²⁸⁶ Tamtéž.

Obr. 23. Šumpersko na odvozenině Petra Kaeria z roku 1632²⁸⁷

Obr. 24. Brněnsko na odvozenině Petra Kaeria z roku 1632²⁸⁸

²⁸⁷ KAERIUS, P.: Moravia. Petrus Kaerius Caelavit [CD ROM].

²⁸⁸ Tamtéž.

Obr. 25. Šumperko na odvozenině Julia Bella z roku 1627²⁸⁹

Obr. 26. Brněnsko na odvozenině Julia Bella z roku 1627²⁹⁰

²⁸⁹ BELL, J.: *Moravia. Merhern* [CD ROM].

²⁹⁰ Tamtéž.

Obr. 27. Legenda odvozeniny Vincenta Maria Coronelliho z roku 1692²⁹¹

Obr. 28. Šumpersko na odvozenině Vincenta Maria Coronelliho z roku 1692²⁹²

²⁹¹ CORONELLI, V. M.: *Marcomania, hoggidi Marchesato de Moravia.*

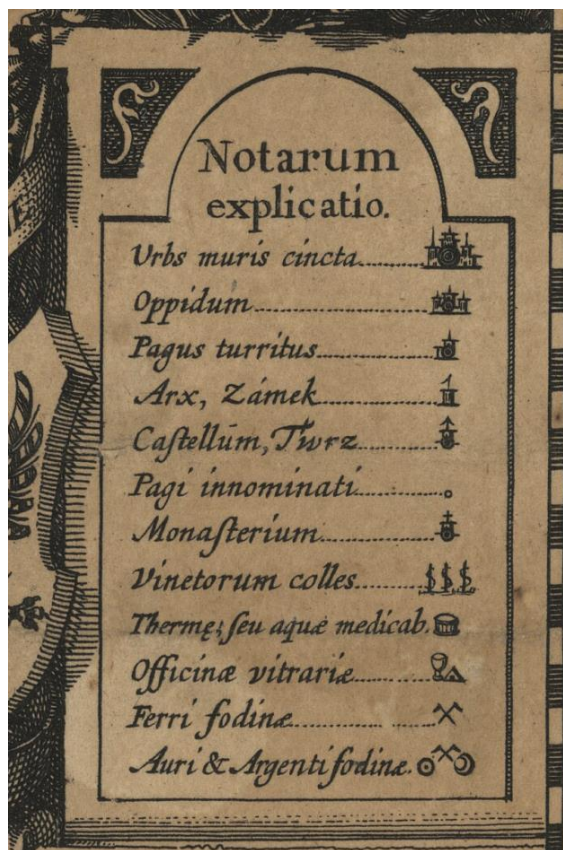
²⁹² Tamtéž.

Obr. 29. Brněnsko na odvozenině Vincenta Maria Coronelliho z roku 1692²⁹³

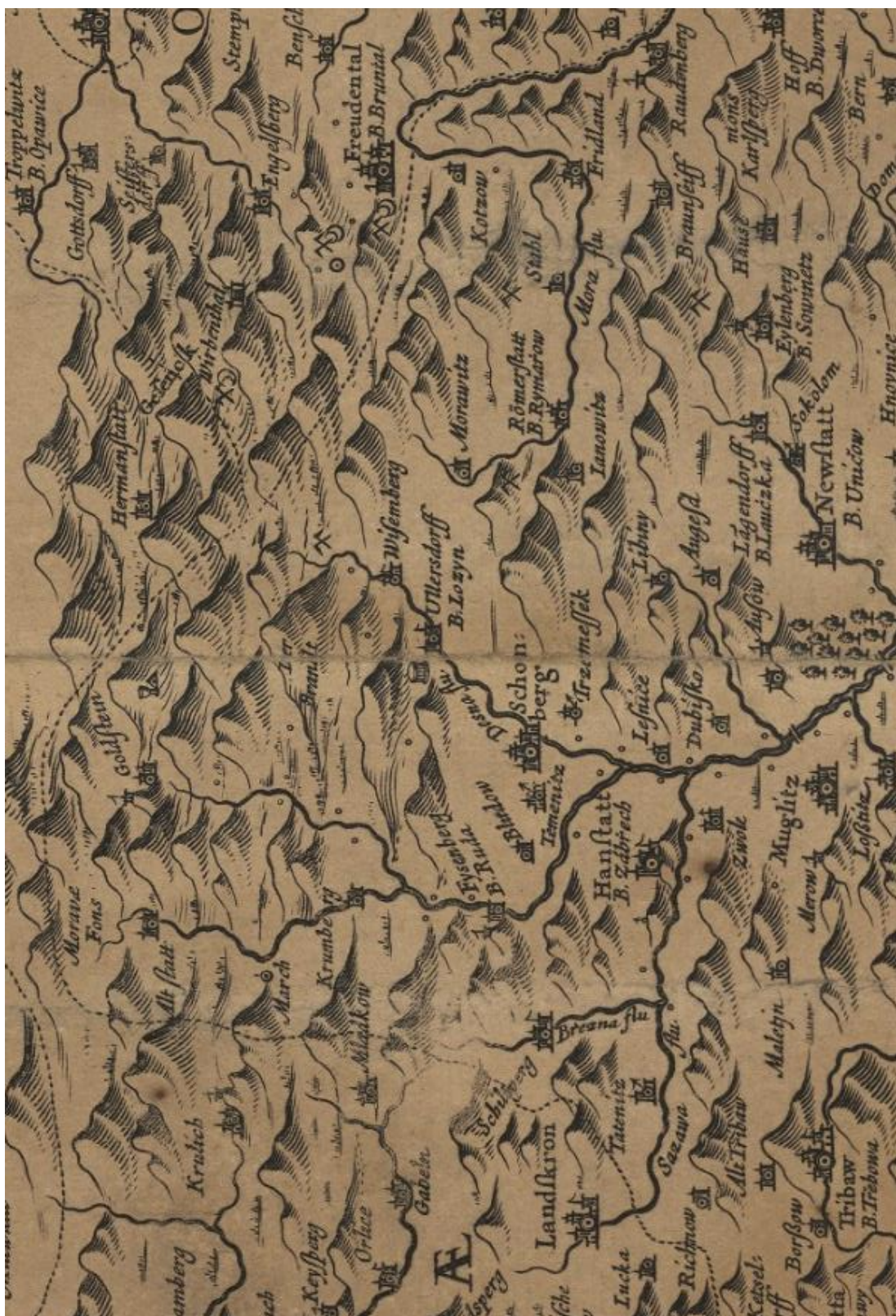
²⁹³ CORONELLI, V. M.: *Marcomania, hoggidi Marchesato de Moravia.*

10.2 Komenského mapa Moravy a její odvozeniny

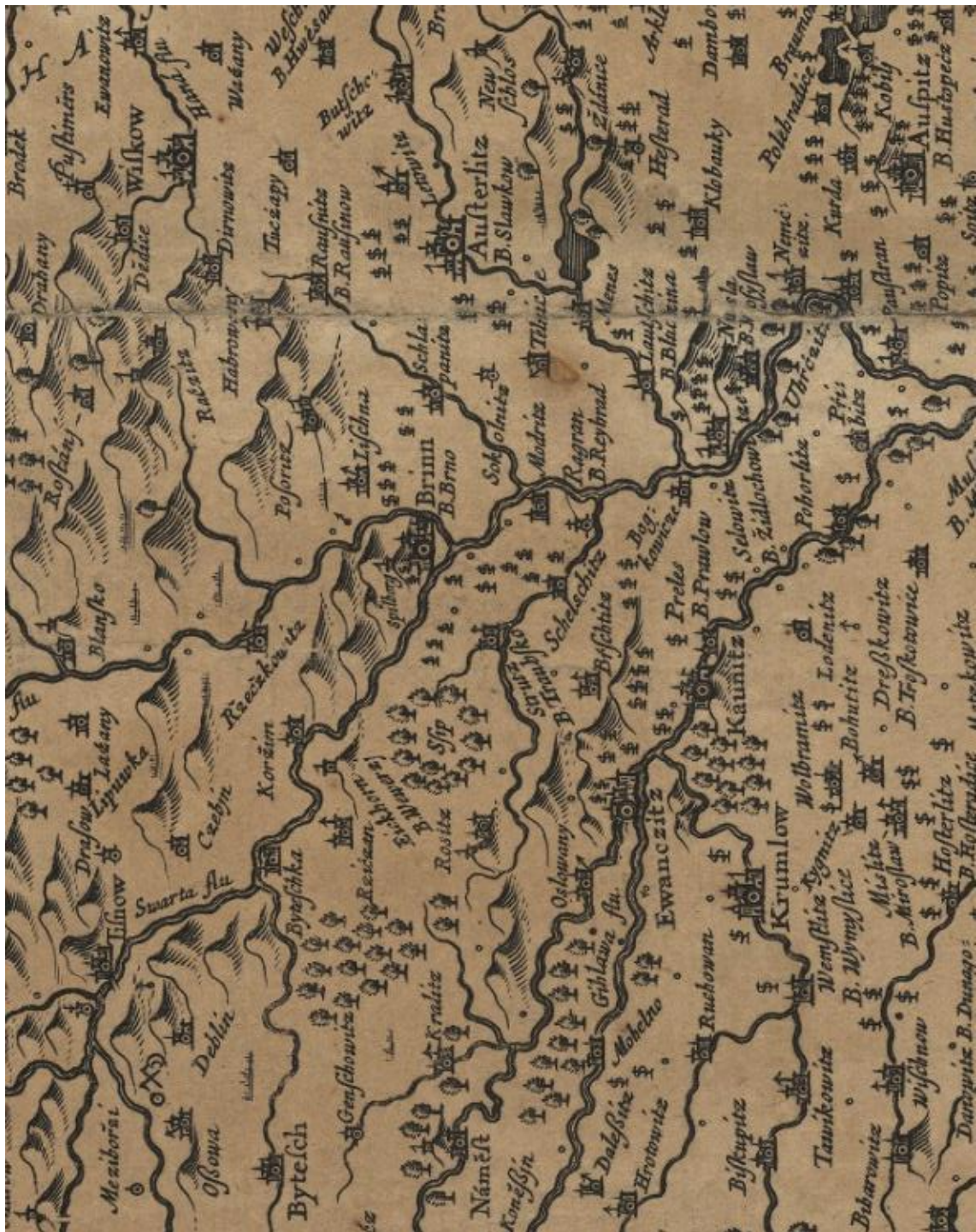
Obr. 30. Legenda KMM A²⁹⁴

²⁹⁴ KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

Obr. 31. Šumpersko na KMM A²⁹⁵

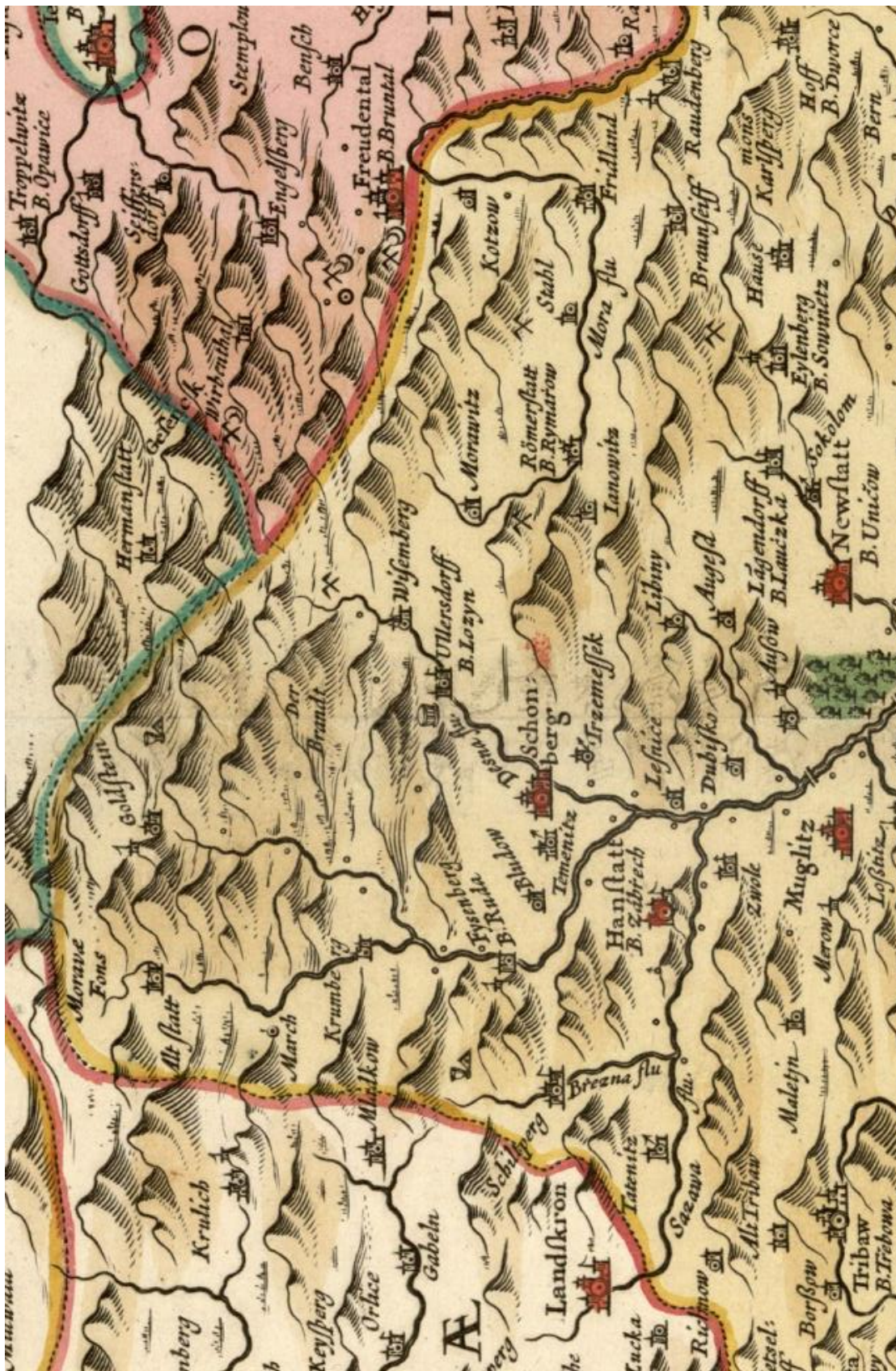
²⁹⁵ KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

Obr. 32. Brněnsko na KMM A²⁹⁶

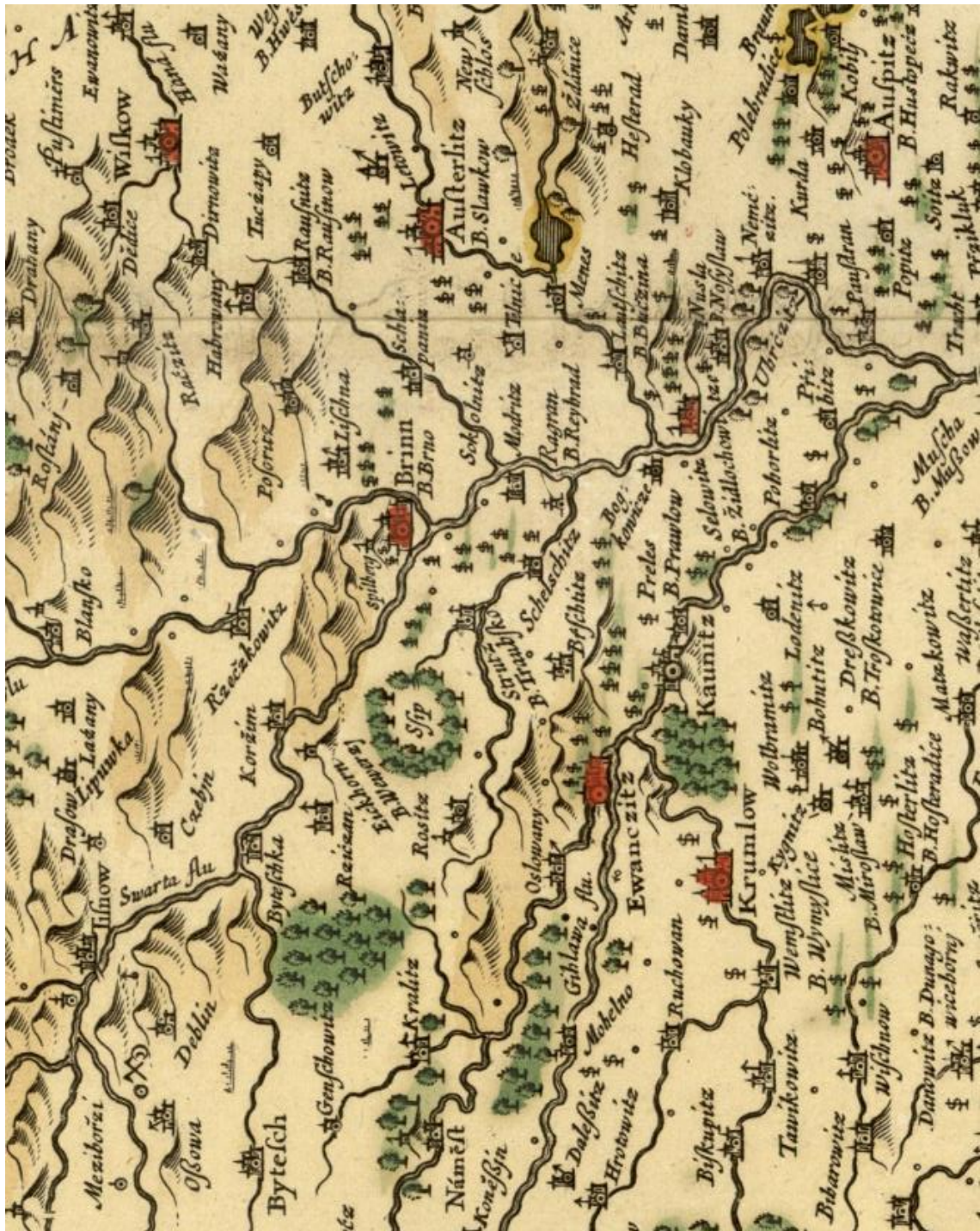
²⁹⁶ KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae*. ed. C. J. VISSCHER, 1630.

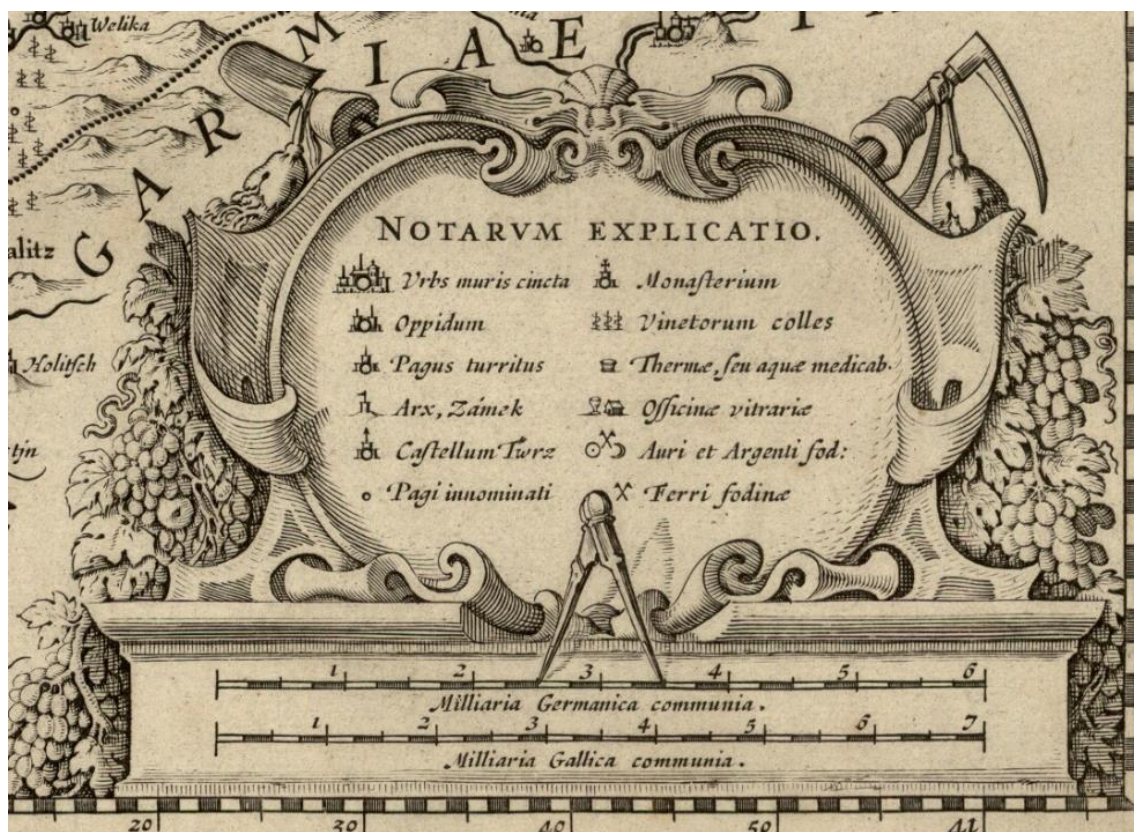
Obr. 33. Šumpercko na kolorovaném vydání KMM A²⁹⁷

²⁹⁷ KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima*. ed. N. VISSCHER. b. d.

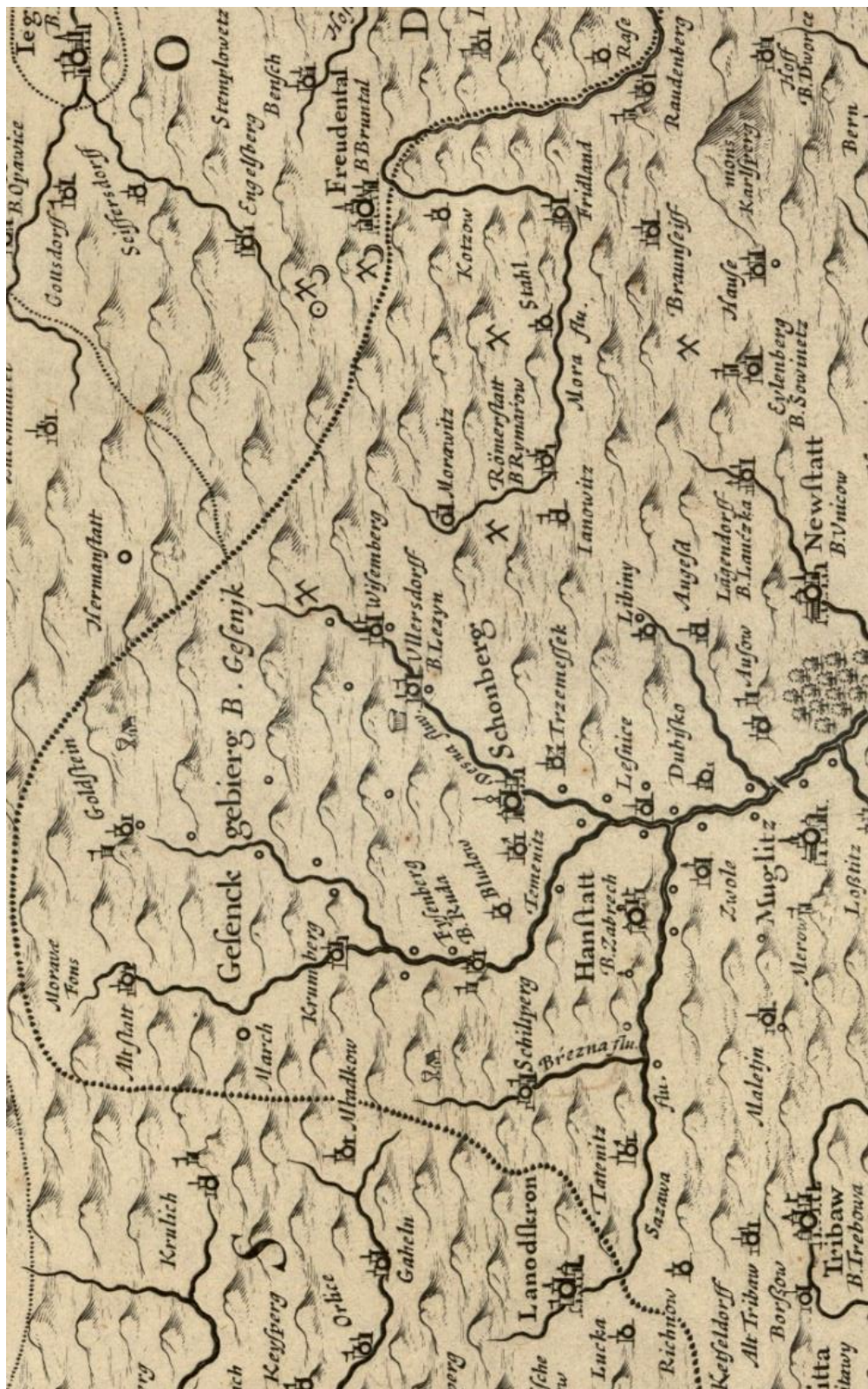
Obr. 34. Brněnsko na kolorovaném vydání KMM A²⁹⁸

²⁹⁸ KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima*. ed. N. VISSCHER. b. d.

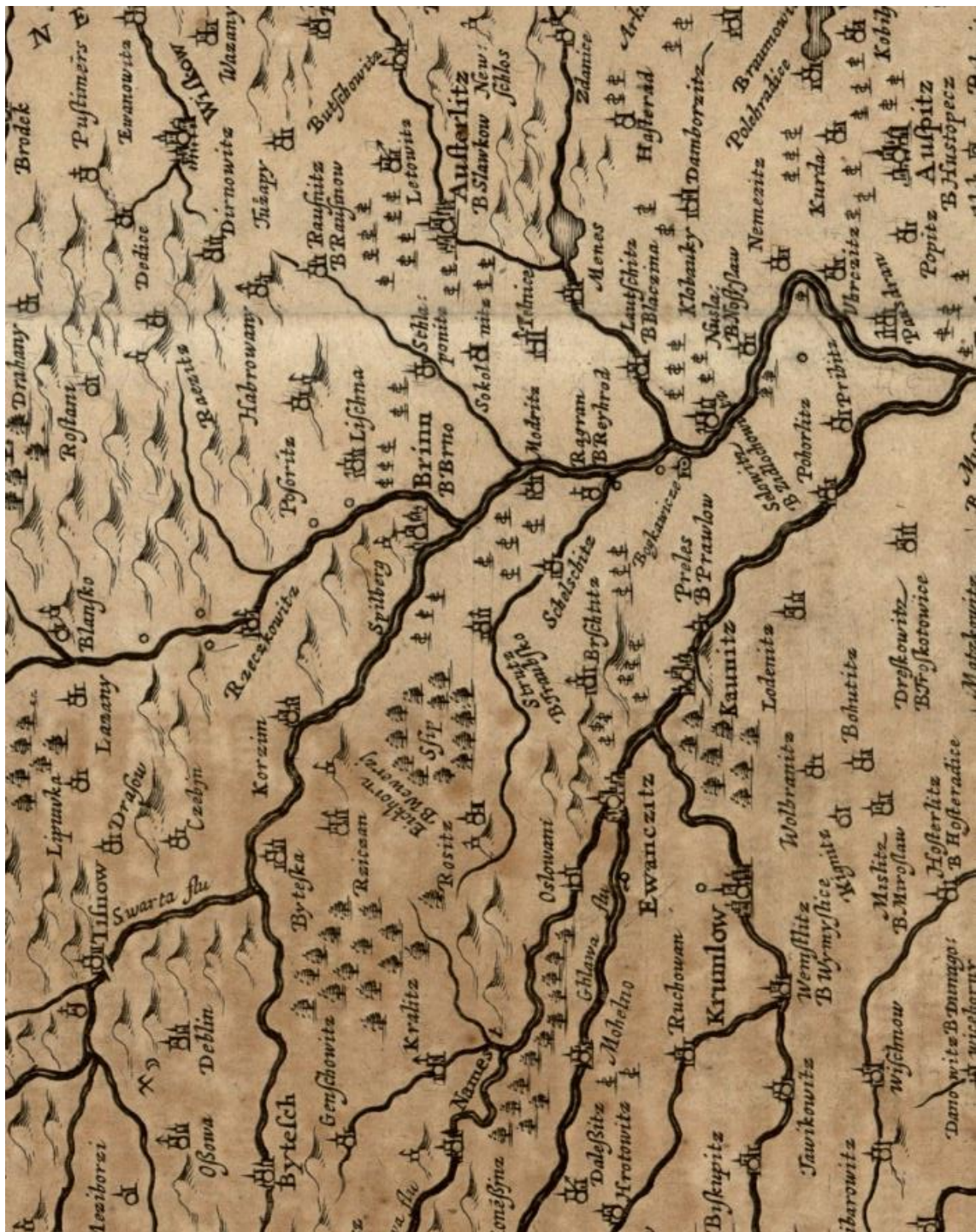
Obr. 35. Legenda KMM B²⁹⁹

²⁹⁹ KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d.

Obř. 36. Šumpersko na KMM B³⁰⁰

³⁰⁰ KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d.

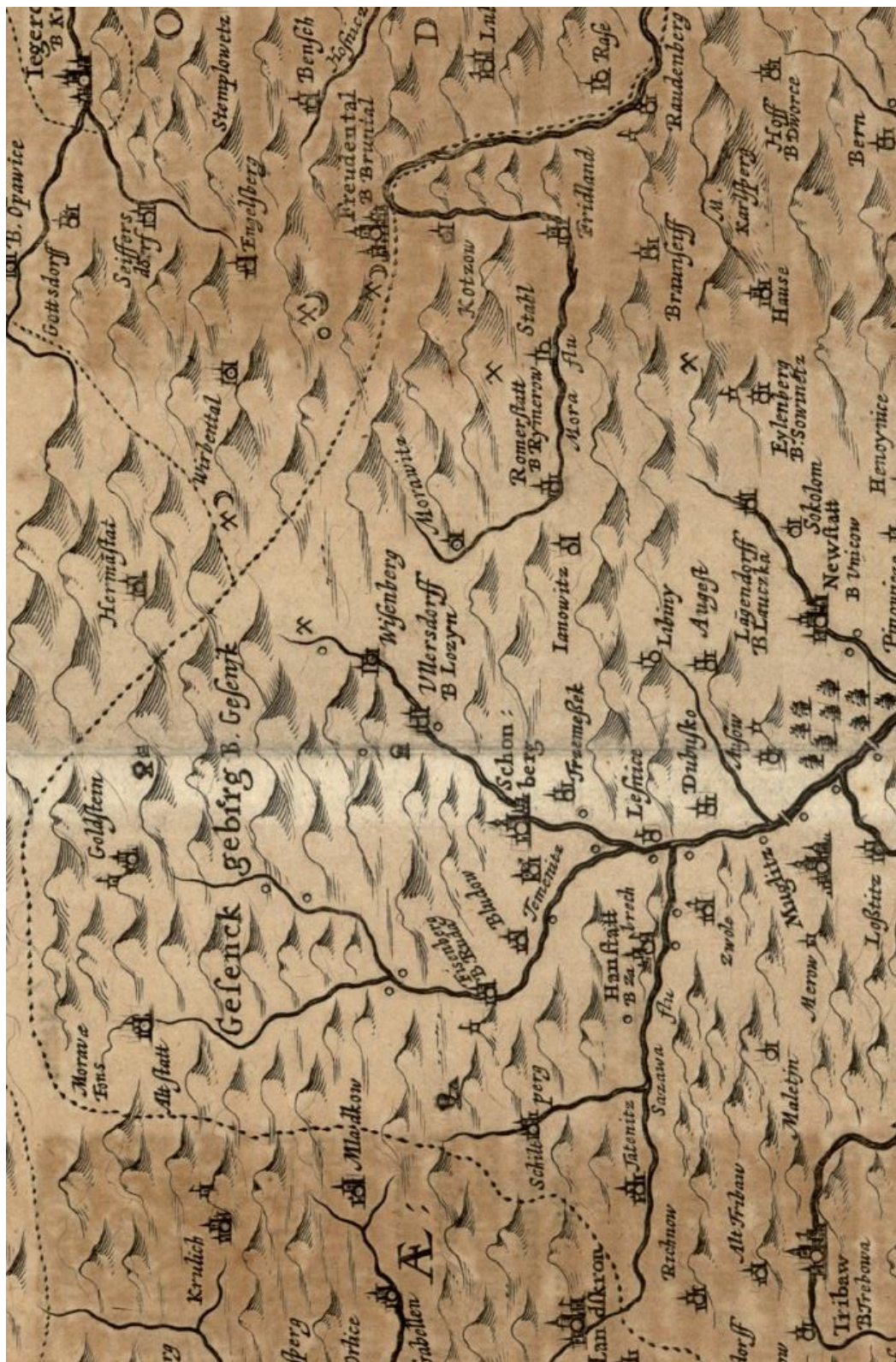
Obr. 37. Brněnsko na KMM B³⁰¹

³⁰¹ KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia Marchionatus*. ed. W. BLAEU, b. d.

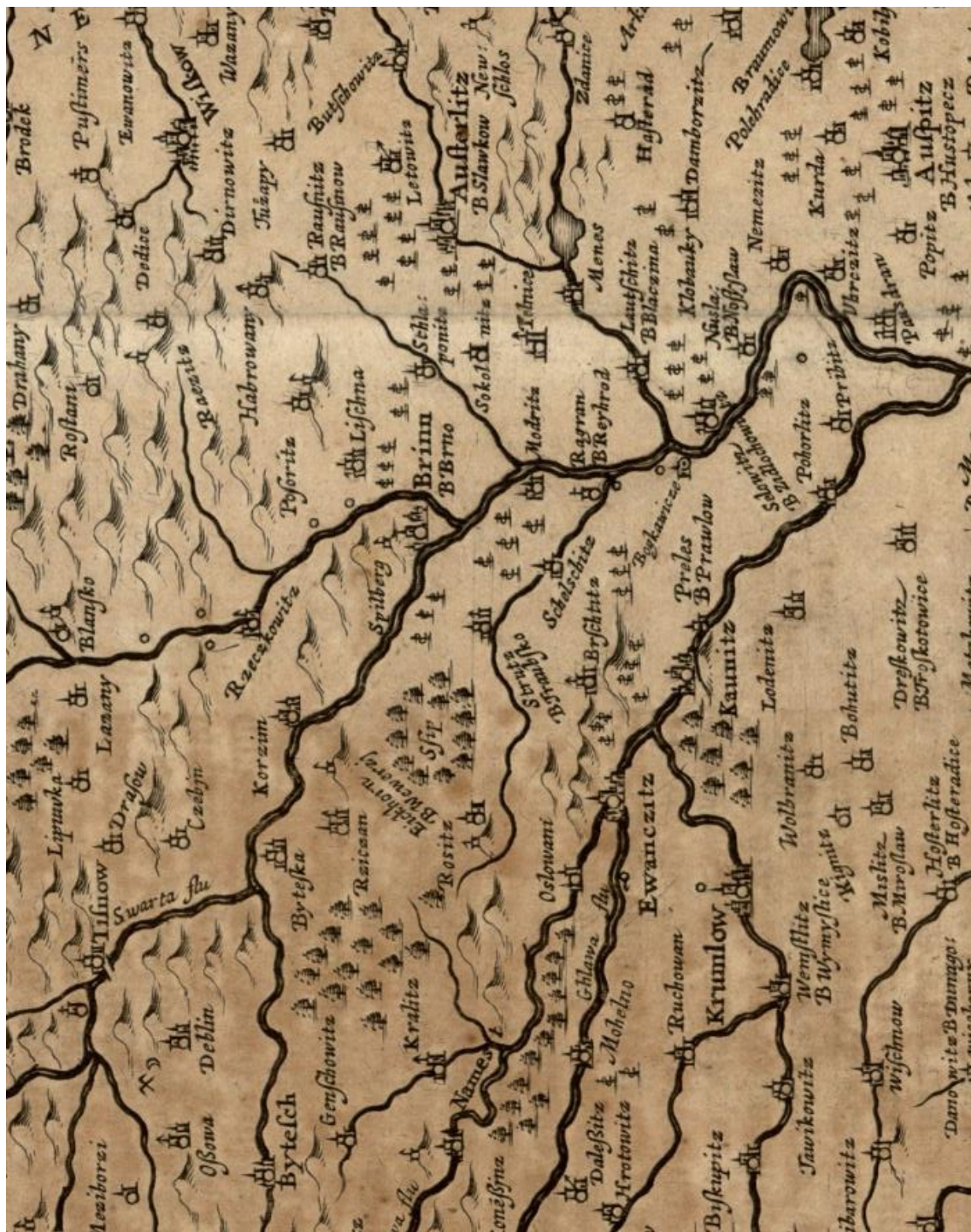
Obr. 38. Legenda KMM C³⁰²

³⁰² KOMENSKÝ, J. A.: *Marchionatus Moraviae*. ed. H. HONDIUS.

Obr. 39. Šumpersko na KMM C³⁰³

³⁰³ KOMENSKÝ, J. A.: *Marchionatus Moraviae*. ed. H. HONDIUS.

Obr. 40. Brněnsko na KMM C³⁰⁴

³⁰⁴ KOMENSKÝ, J. A.: *Marchionatus Moraviae*. ed. H. HONDIUS.

Obr. 41. Legenda KMM D³⁰⁵

³⁰⁵ KOMENSKÝ, J. M.: *Moraviae olim Regnum nunc Marchionatus*. ed. S. DVOŘAK.

Obr. 42. Šumpersko na KMM D³⁰⁶

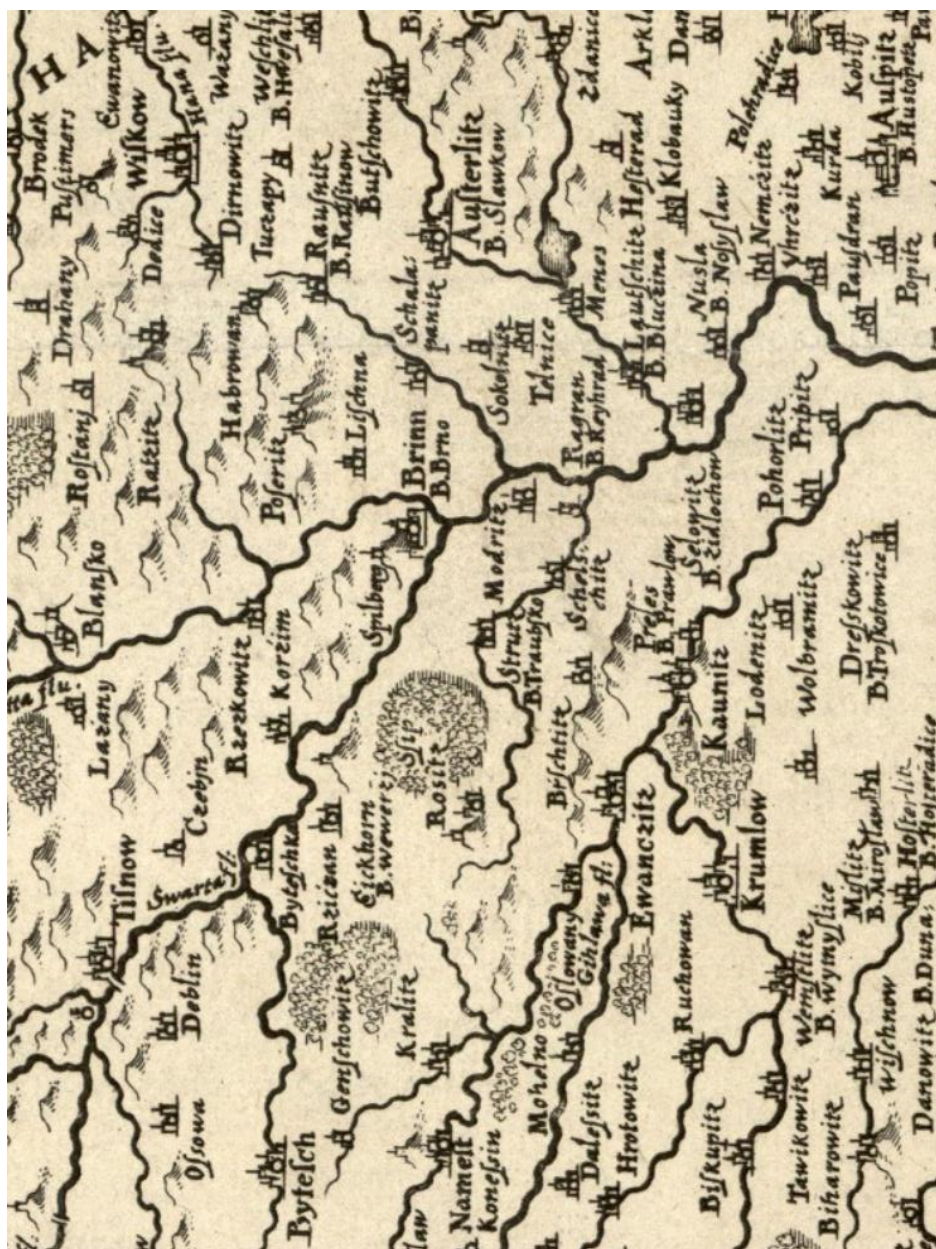
³⁰⁶ KOMENSKÝ, J. M.: *Moraviae olim Regnum nunc Marchionatus*. ed. S. DVOŘAK.

Obr. 43. Brněnsko na KMM D³⁰⁷

³⁰⁷ KOMENSKÝ, J. M.: *Moraviae olim Regnum nunc Marchionatus*. ed. S. DVOŘAK.

Obr. 45. Brněnsko na KMM F³⁰⁹

³⁰⁹ KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia marchionatus*. Auctore I. A. Comenio. ed. M. MERIAN.

Obr. 46. Šumpersko na KMM G³¹⁰

Obr. 47. Brněnsko na KMM G³¹¹

³¹⁰ KOMENSKÝ, J. A.: *Moravia*. ed. Johann JANSSONIUS [CD ROM].

³¹¹ Tamtéž.

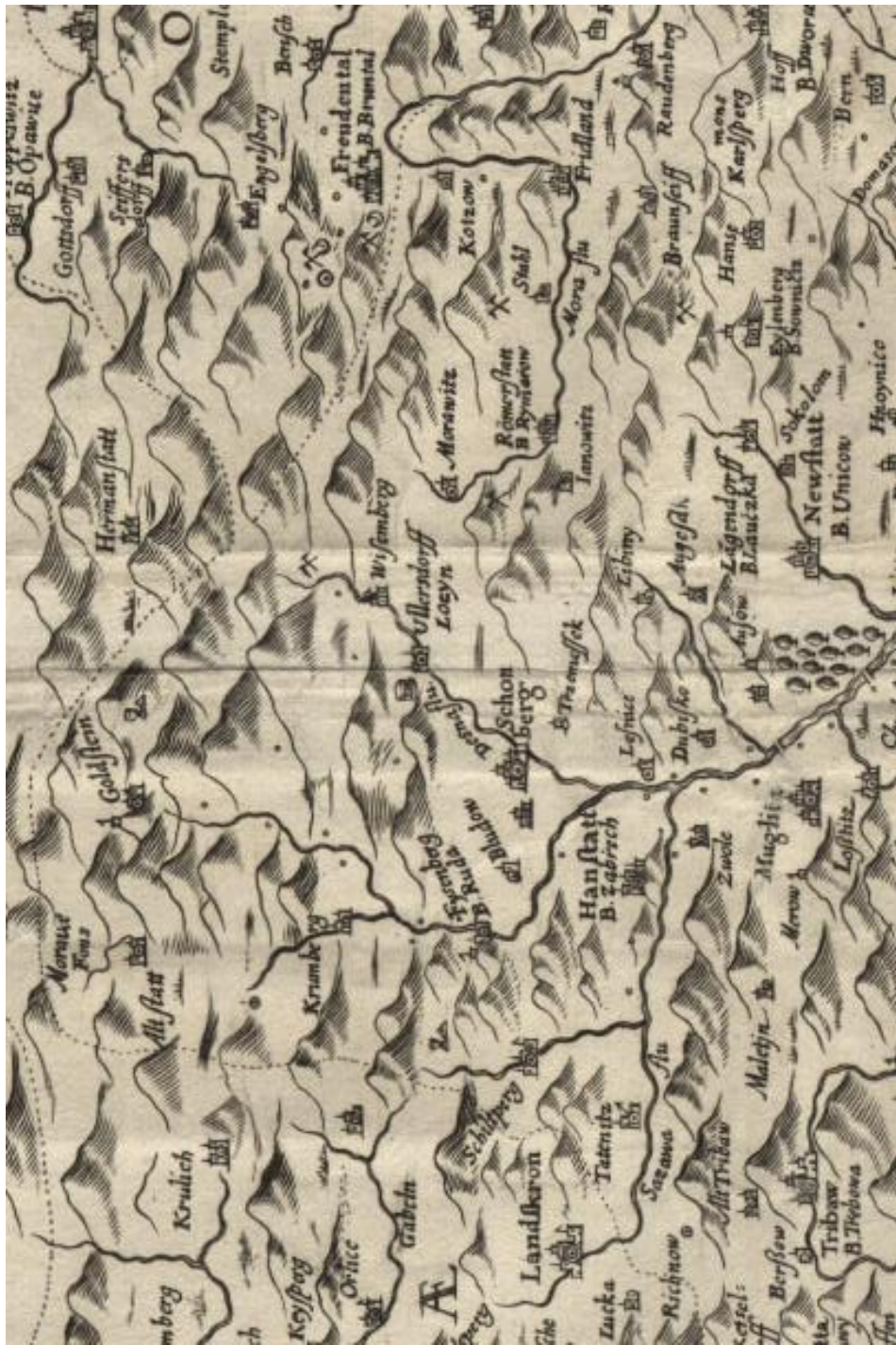
Obr. 48. Šumpersko na KMM I³¹²

Obr. 49: Brněnsko na KMM I³¹³

³¹² KOMENSKÝ, J. A.: *Parte superiore del Ducato di Silesia*. ed. G. CANTELLI DA VIGNOLA.

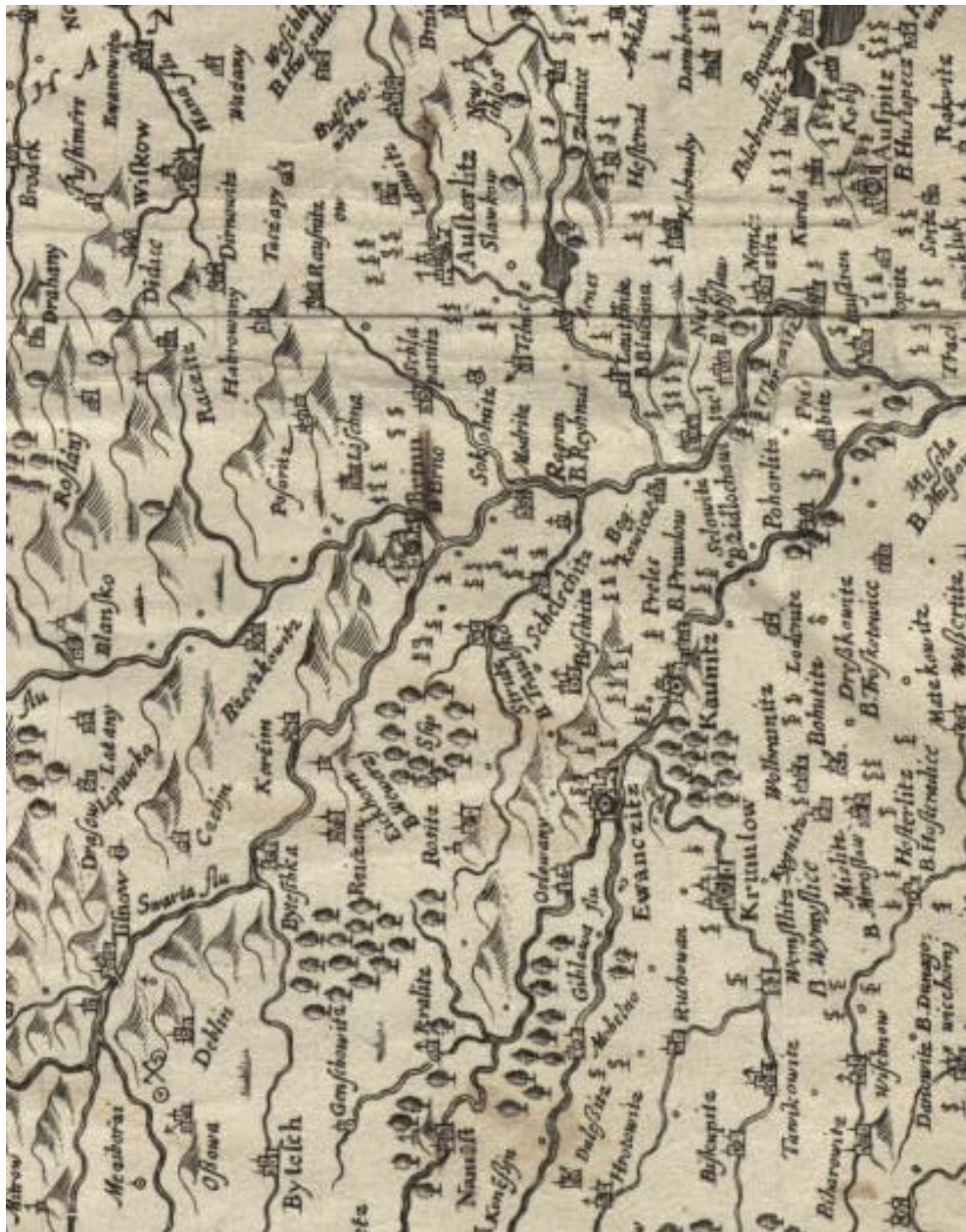
³¹³ Tamtéž.

Obr. 50. Šumpersko na KMM P³¹⁴

³¹⁴ KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio*. ed. C. J. VISSCHER, 1664 [CD ROM].

Obr. 51. Brněnsko na KMM P³¹⁵

³¹⁵ KOMENSKÝ, J. A.: *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio*. ed. C. J. VISSCHER, 1664 [CD ROM].

Obr. 52. Šumpersko na KMM S³¹⁶

Obr. 53. Brněnsko na KMM S³¹⁷

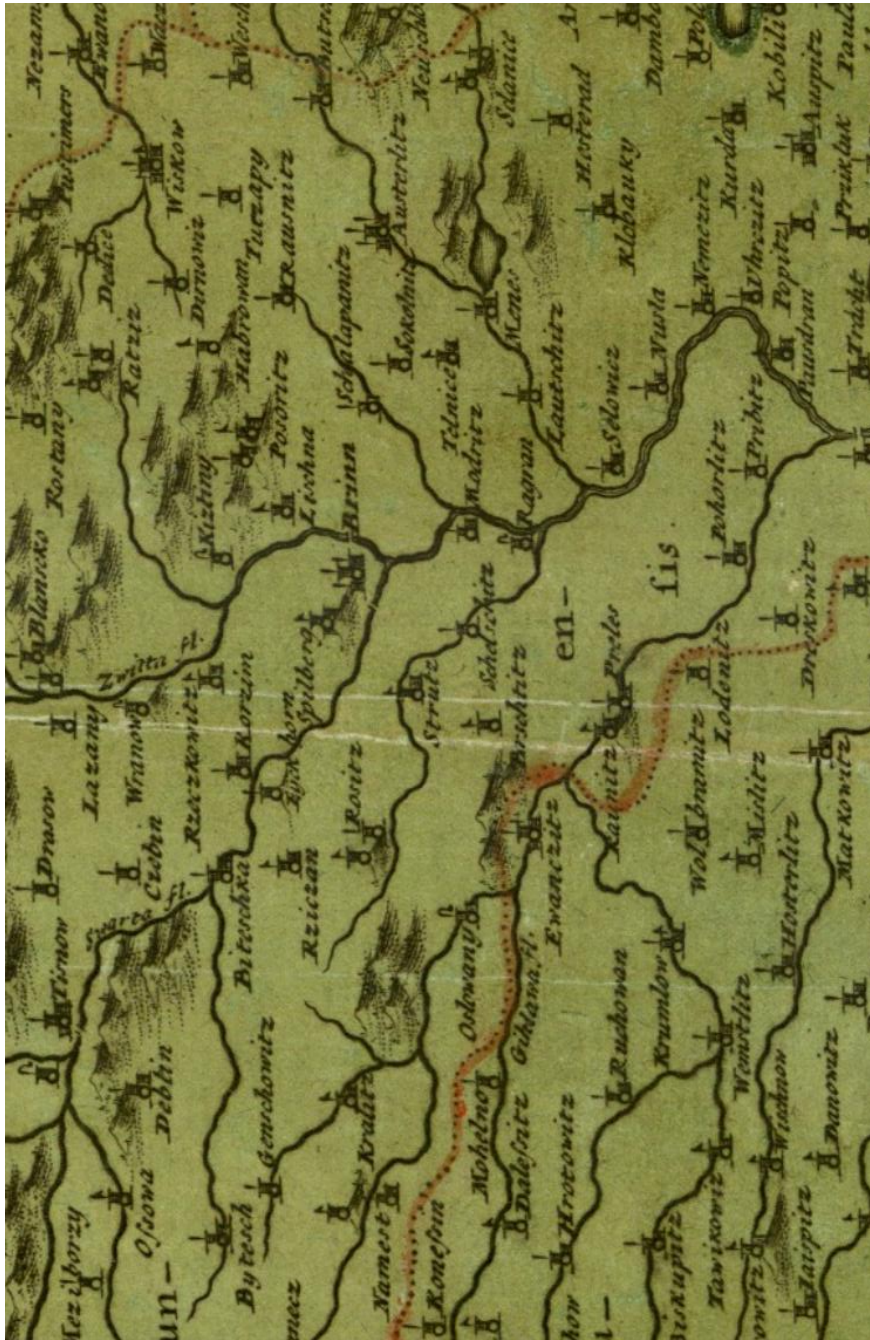
³¹⁶ KOMENSKÝ, J. A.: *Marquisat de Moravie*. ed. N. SANSON D'ABBEVILLE. 1679.

³¹⁷ Tamtéž.

Obr. 54. Šumpersko na KMM T³¹⁸

³¹⁸ KOMENSKÝ, J. A.: *Marchionatus Moraviae Tabula*. ed. J. A. PFEFFEL a Ch. ENGELBRECHT.

Obr. 55. Brněnsko na KMM T³¹⁹

³¹⁹ KOMENSKÝ, J. A.: *Marchionatus Moraviae Tabula*. ed. J. A. PFEFFEL a Ch. ENGELBRECHT.

10.3 Vischerova mapa Moravy

Notarum Explicatio	Erklärung der Zeichē
Civitas vallo aut muro cincta	Stadt mit wahl oder Mauern
Oppidum	Markt flecken
Pagus	Dorff
Arx	Schloß oder Adelsitz
Monasterium	Kloster
Vineta	Weingebürg
Therma	Quellbad
Officina vitriaria	Glashütten
Officina Aluminis	Alumhütten
Officina Ferri	Eisenhamer
Fodina Auri et Argenti	Gold und Silbergrubn
Aqua acidula	Sauerbrunn

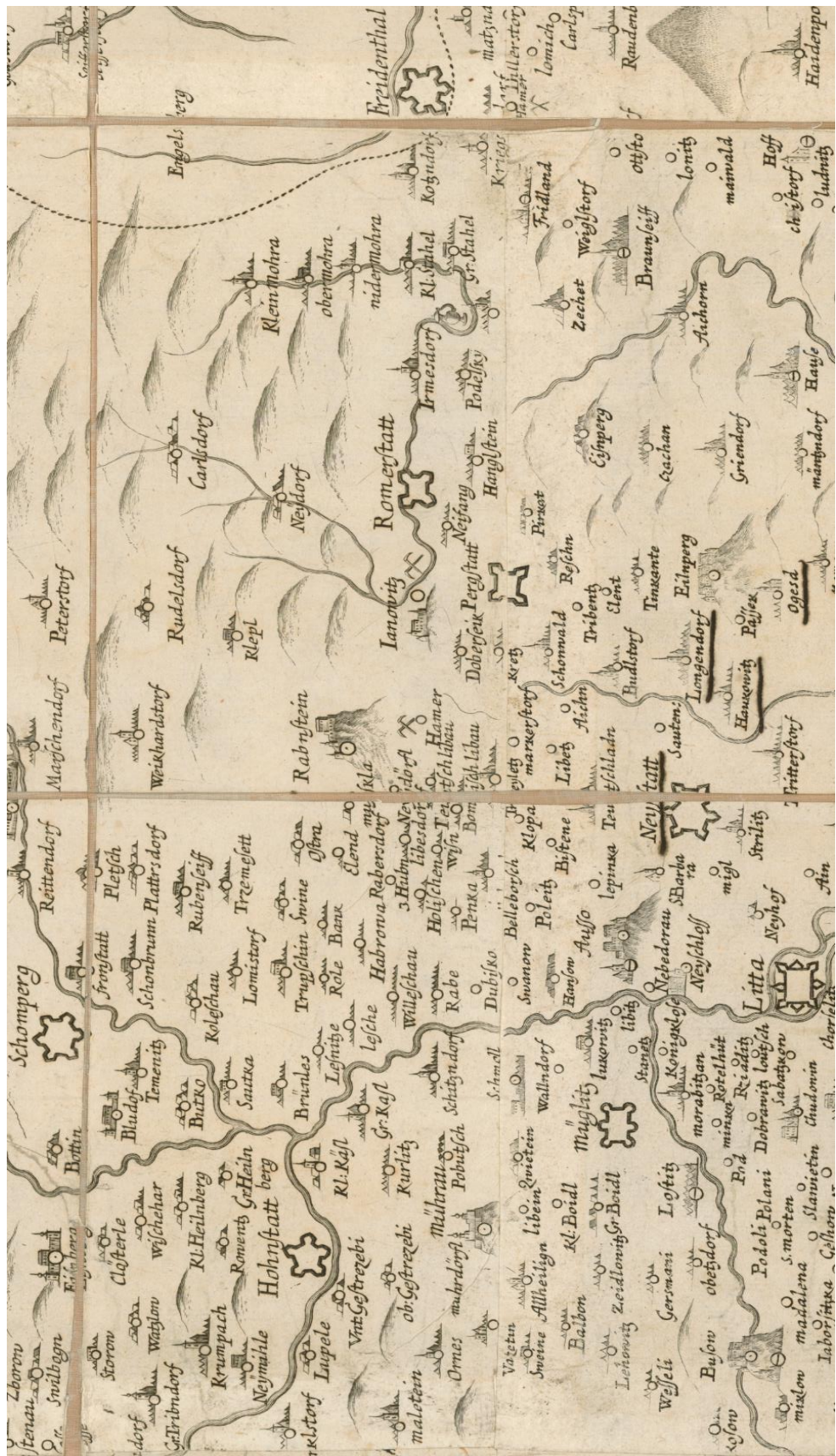
Obr. 56. Legenda Vischerovy mapy z roku 1692³²⁰

³²⁰ VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Obr. 57. Západní část Šumperska na Vischerově mapě Moravy³²¹

³²¹ VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Obr. 58. Jižní a východní část Šumperkska na Vischerově mapě Moravy³²²

³²² VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Obř. 59. Severní část Šumperska na Vischerově mapě Moravy³²³

³²³ VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

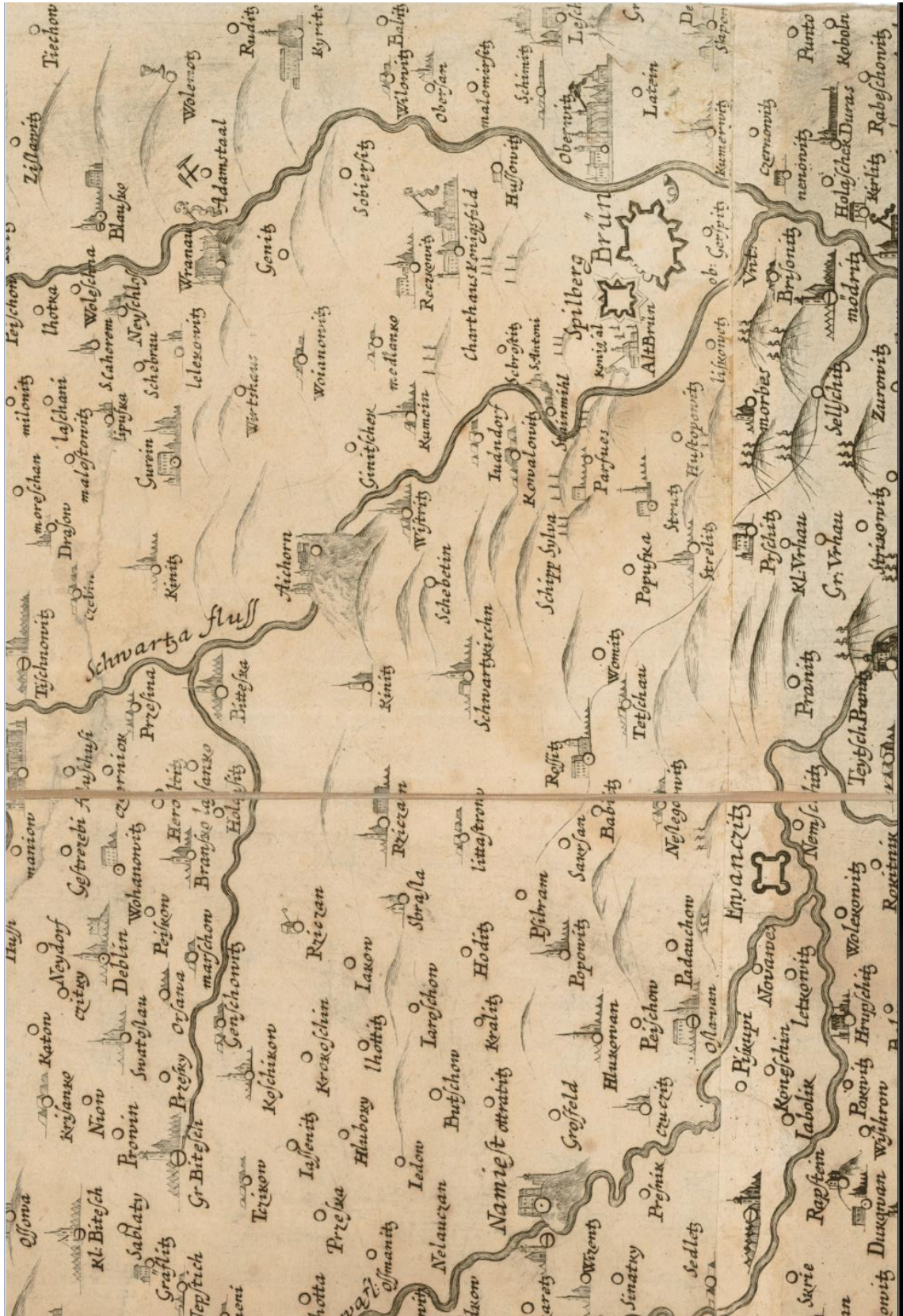
Obr. 60. Východní část Brněnska na Vischerově mapě Moravy³²⁴

³²⁴ VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Obr. 61. Jihozápadní část Brněnska na Vischerově mapě Moravy³²⁵

³²⁵ VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

Obr. 62. Severozápadní část Brněnska na Vischerově mapě Moravy³²⁶

³²⁶ VISCHER, J. M.: *Moravia Marchionatus*.

10.4 Müllerova mapa Moravy

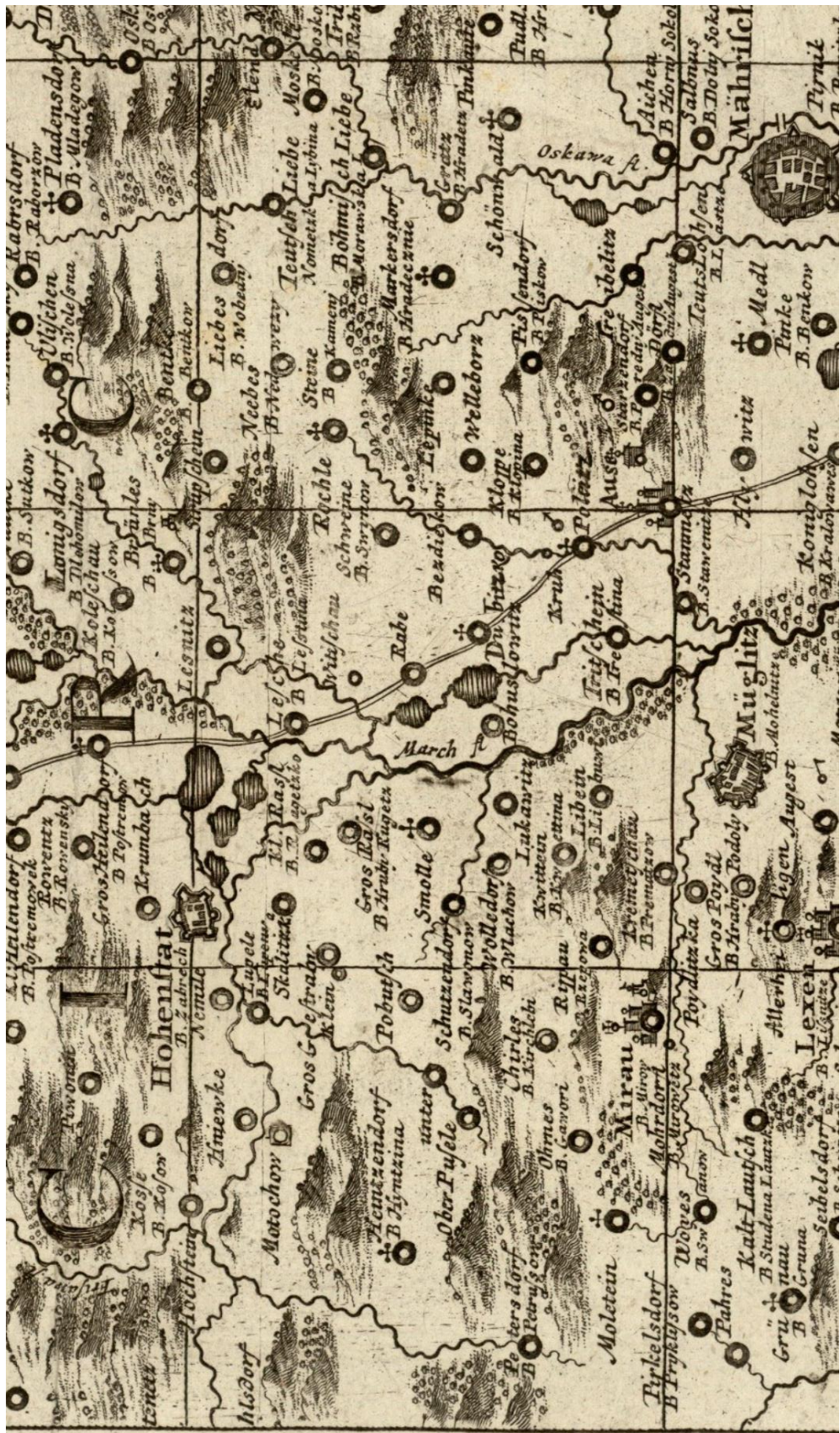
Obr. 63. Legenda Müllerovy mapy Moravy³²⁷

³²⁷ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2.

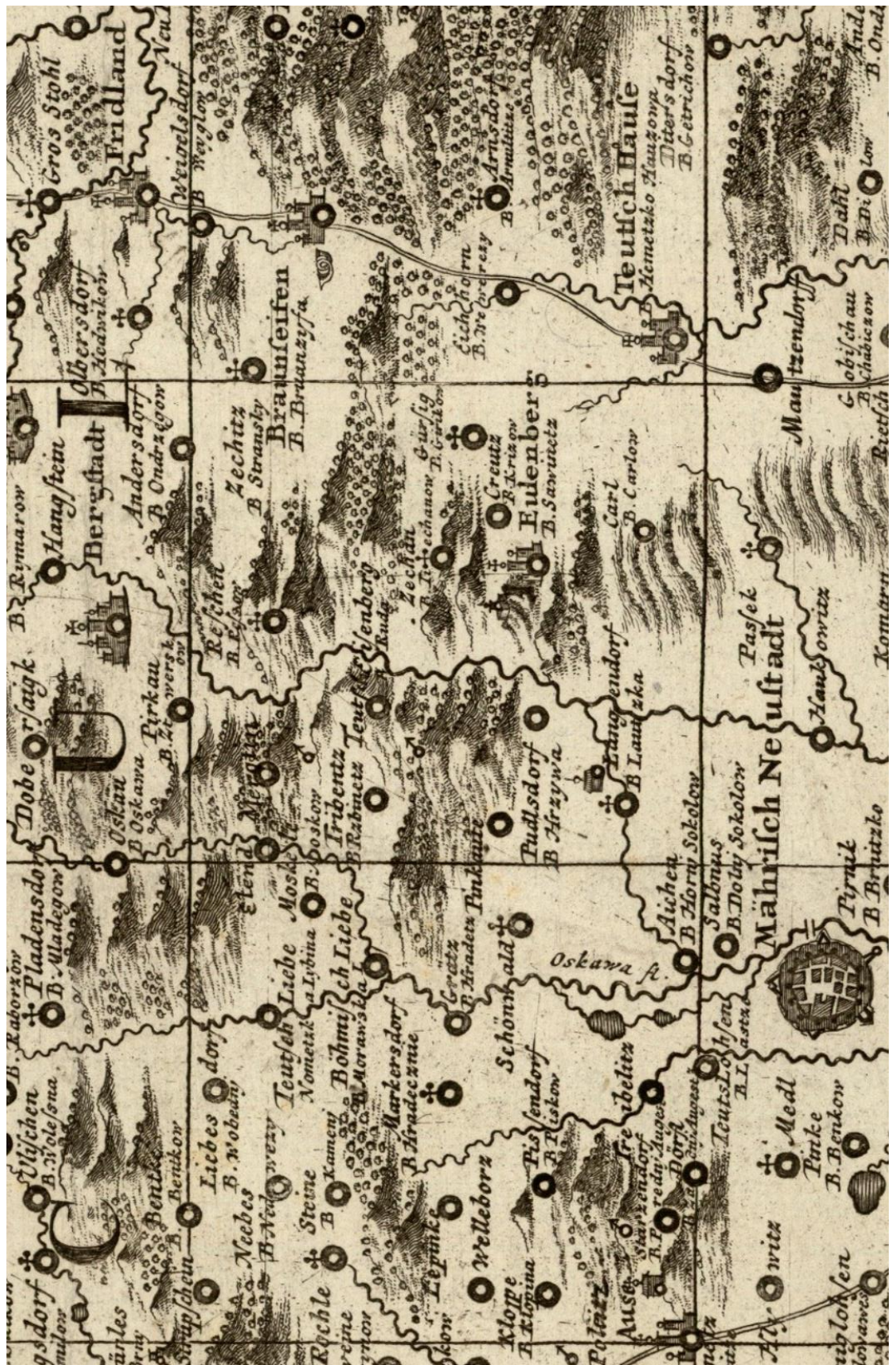
Obr. 64. Západní část Šumperska na Müllerově mapě Moravy³²⁸

³²⁸ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 1.

Obr. 65. Jižní část Šumperska na Müllerově mapě Moravy³²⁹

³²⁹ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2.

Obr. 66. Jihovýchodní část Šumperska na Müllerově mapě Moravy³³⁰

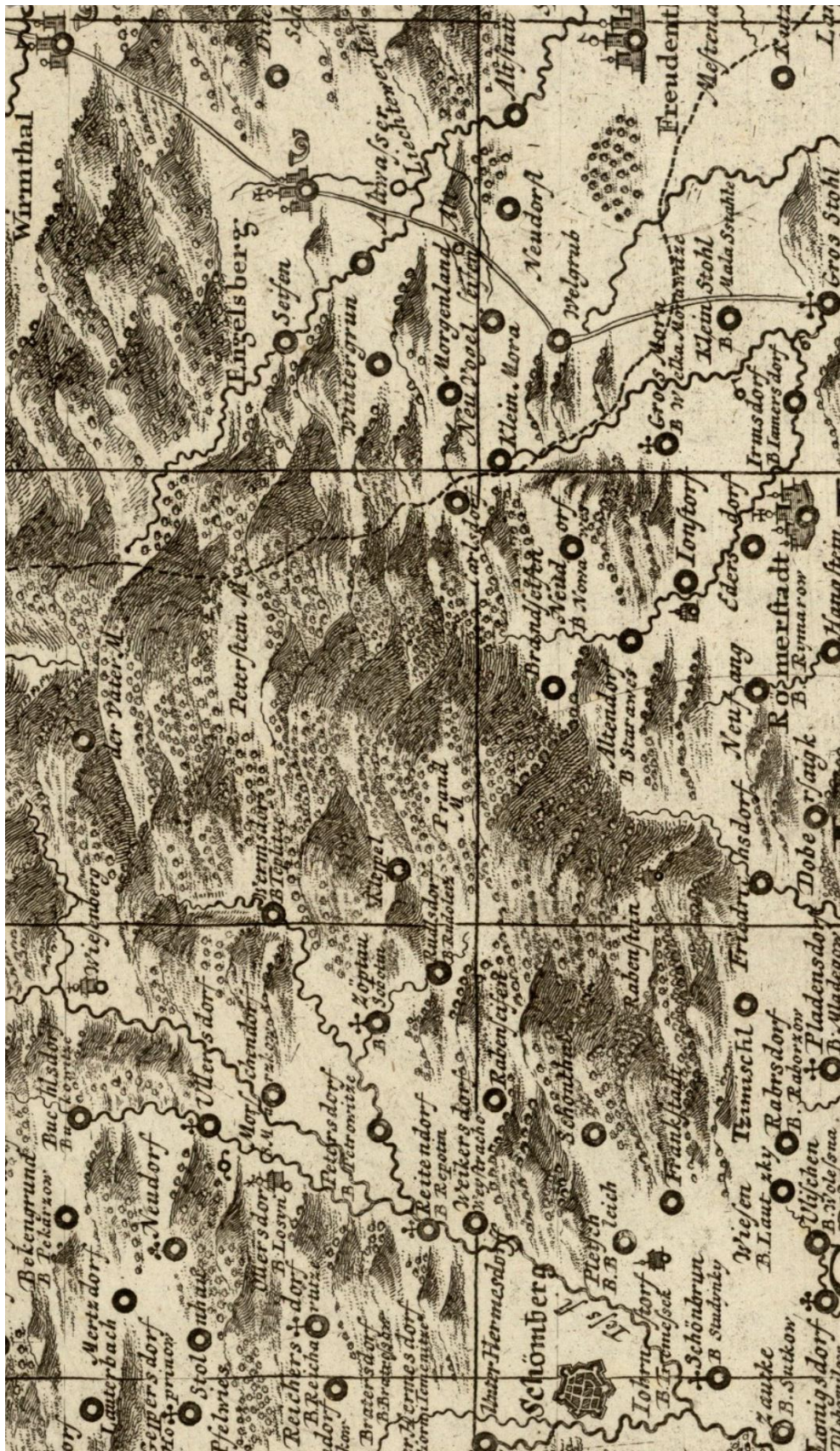
³³⁰ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2.

Obr. 67. Střední část Šumperska na Müllerově mapě Moravy³³¹

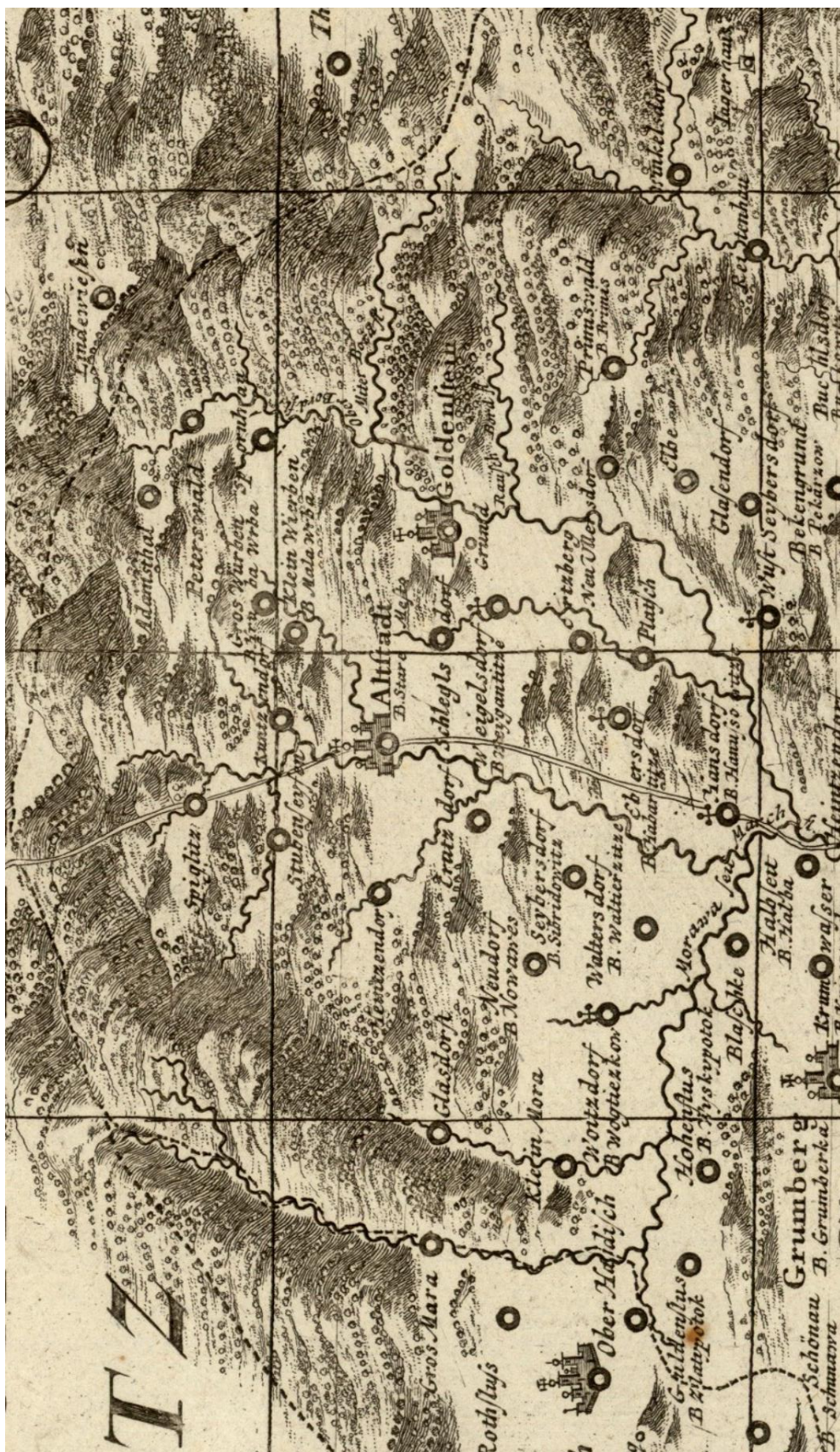
³³¹ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2.

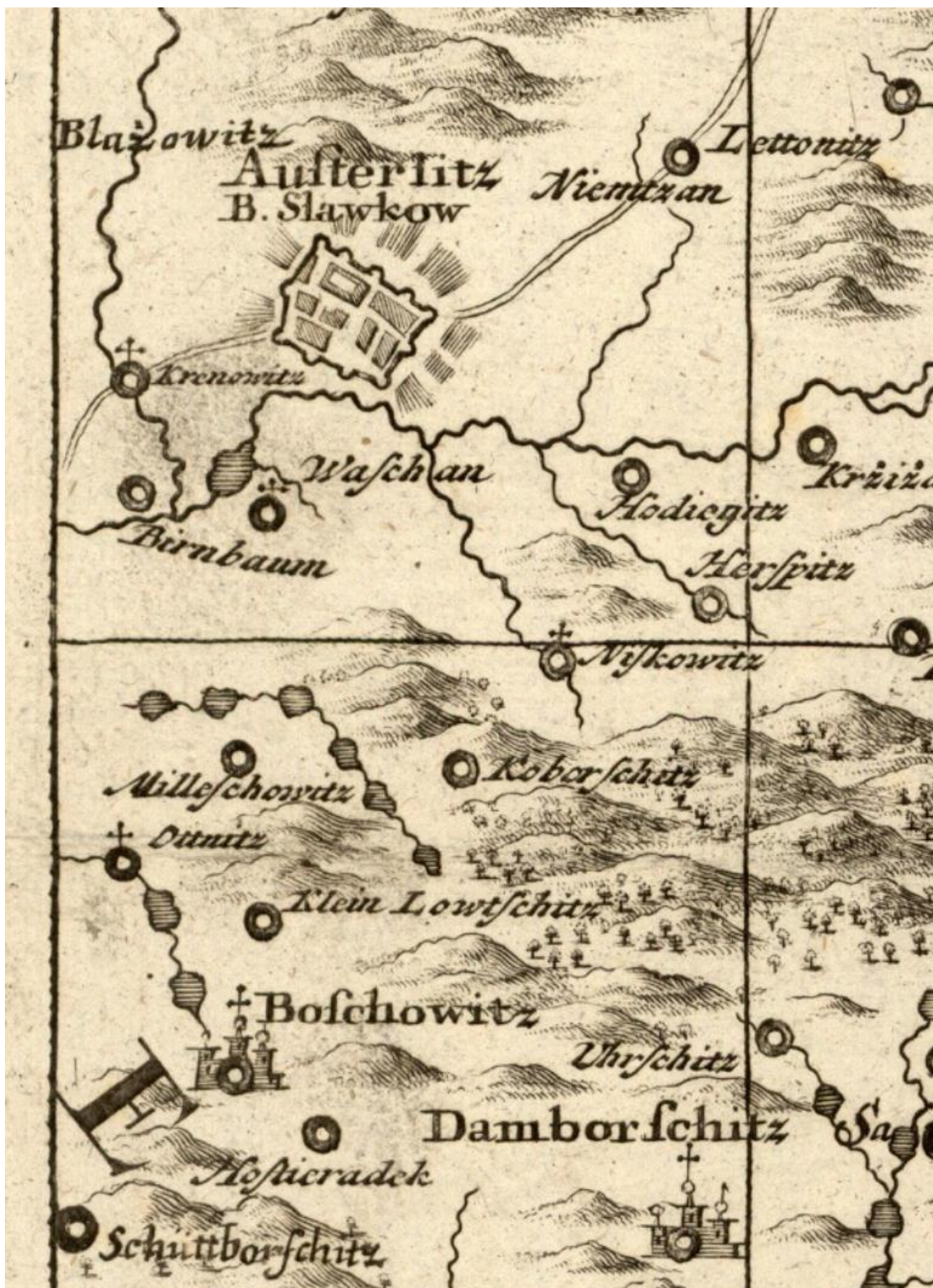
Obr. 68. Východní část Šumperska na Müllerově mapě Moravy³³²

³³² MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2.

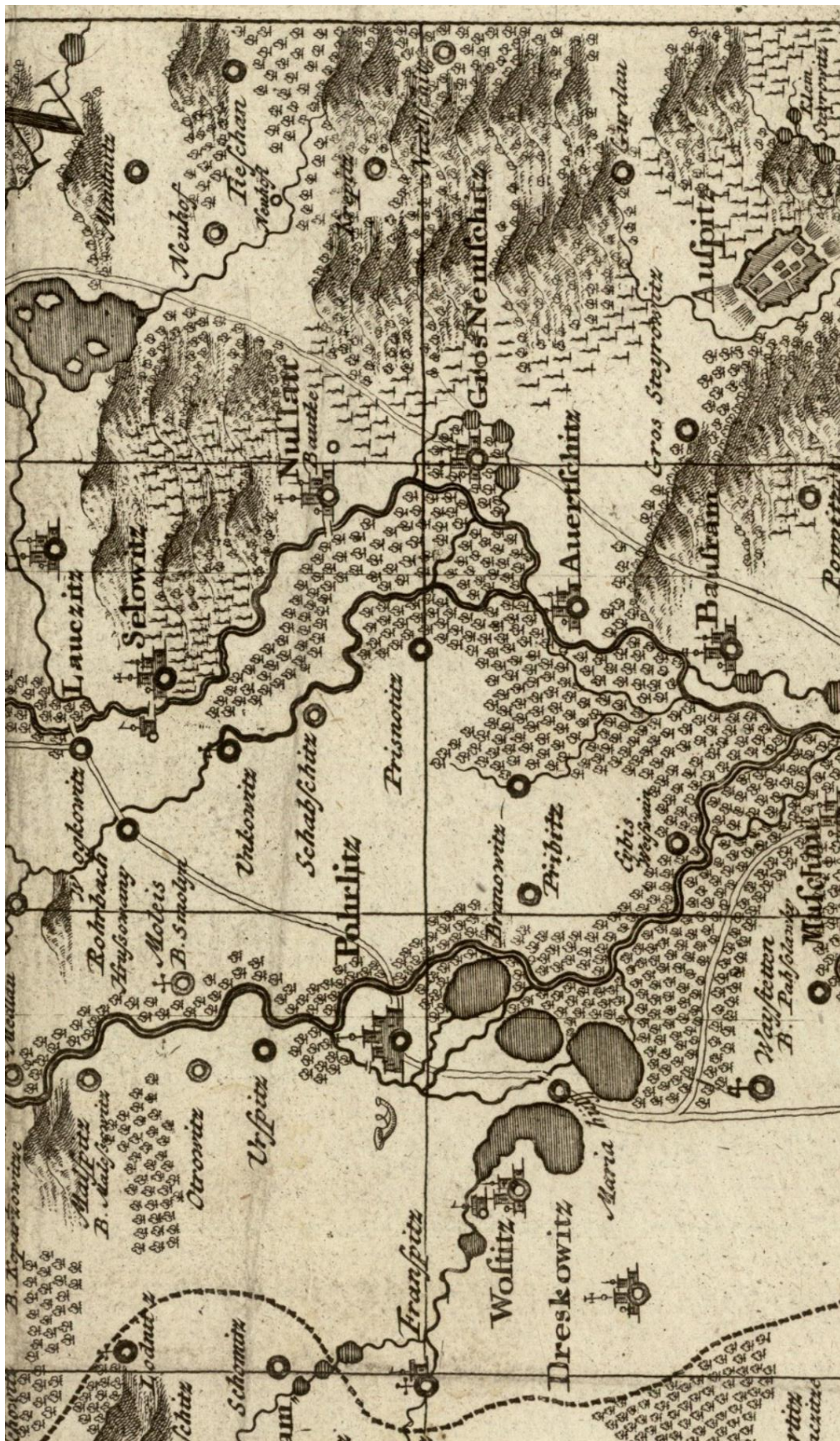
Obr. 69. Severní část Šumperska na Müllerově mapě Moravy³³³

³³³ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 2.

Obr. 70. Jihovýchodní část Brněnska na Müllerově mapě Moravy³³⁴

³³⁴ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4.

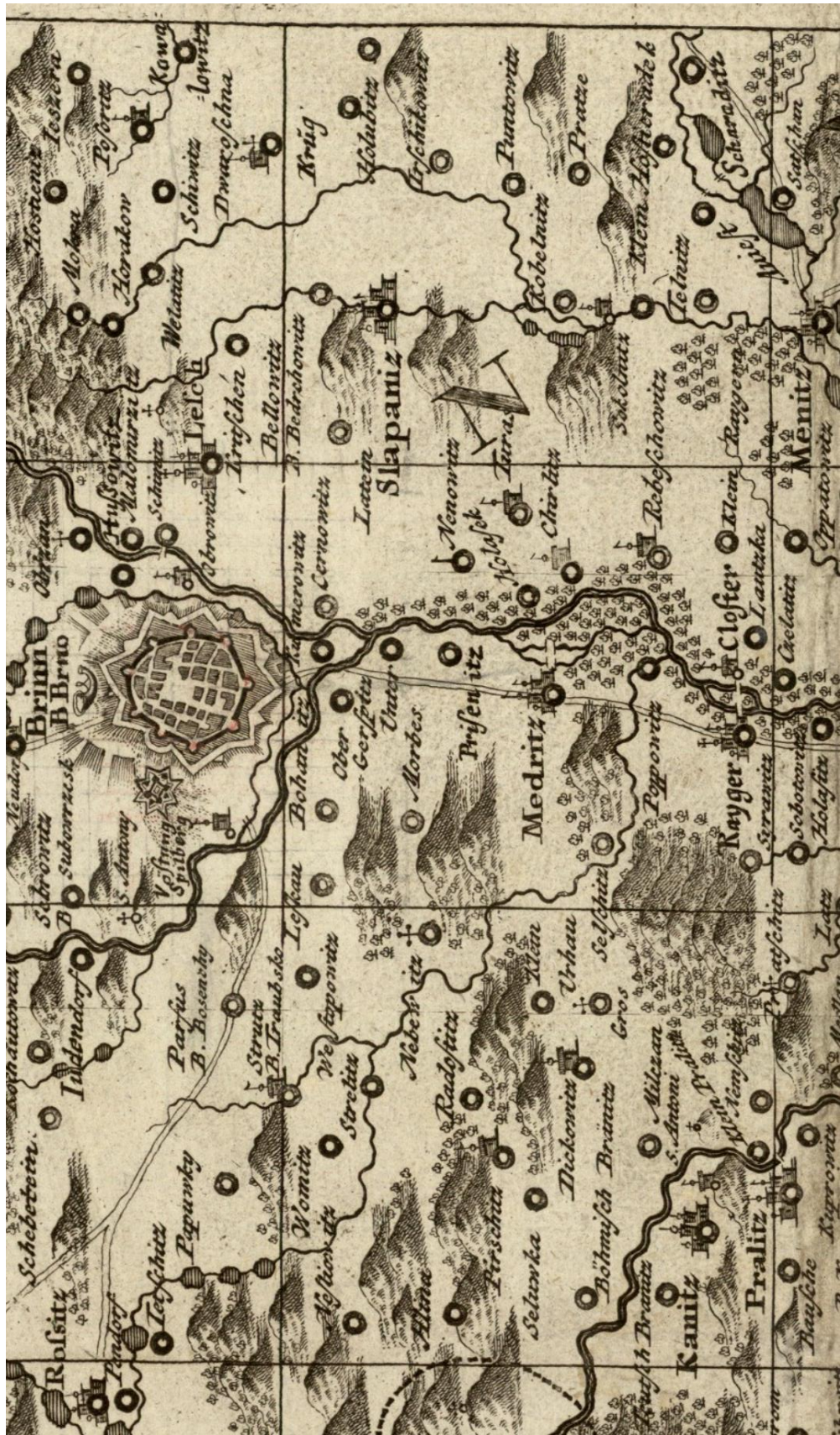
Obr. 71. Jižní část Brněnska na Müllerově mapě Moravy³³⁵

³³⁵ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3.

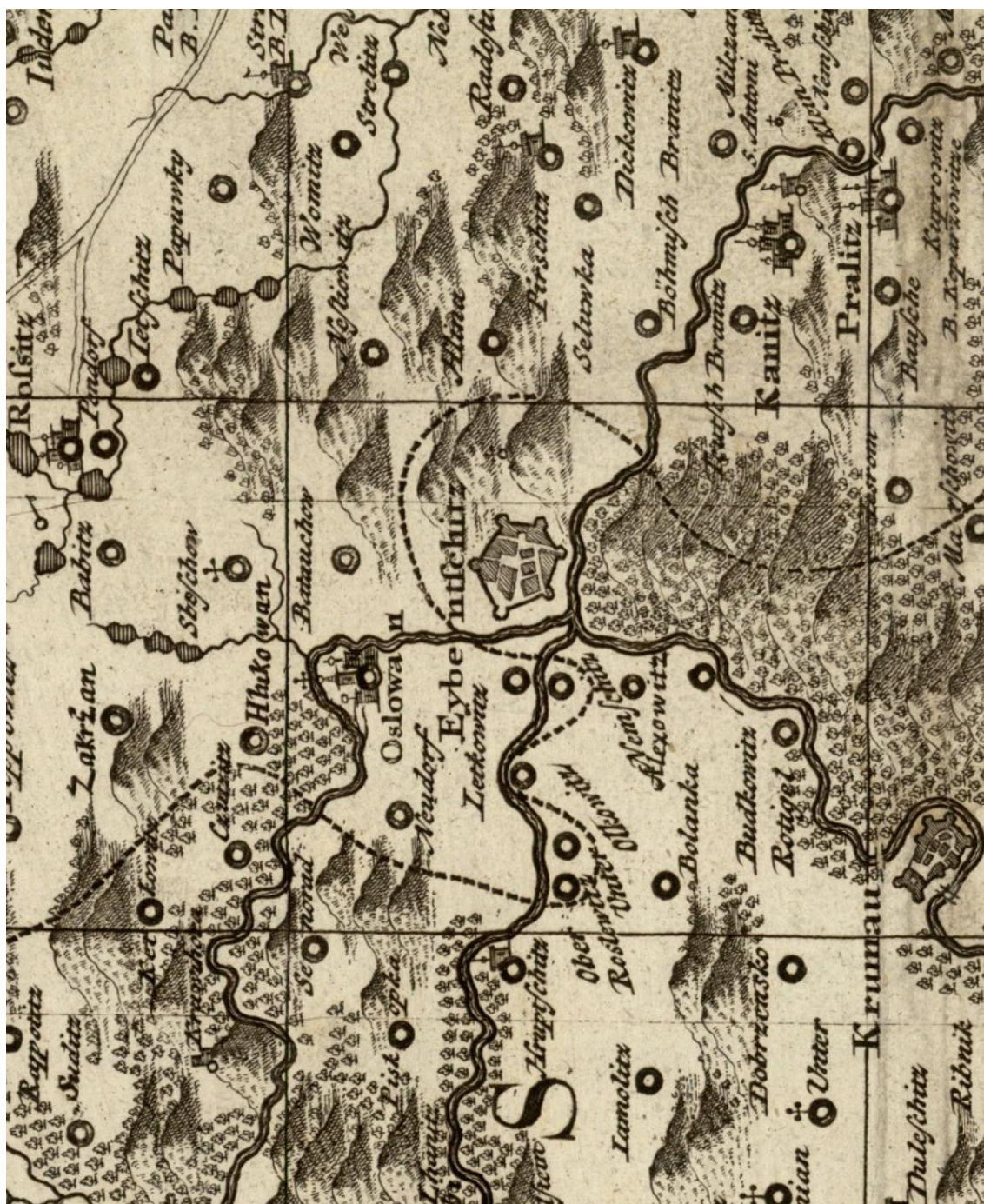
Obr. 72. Východní část Brněnska na Müllerově mapě Moravy³³⁶

³³⁶ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 4.

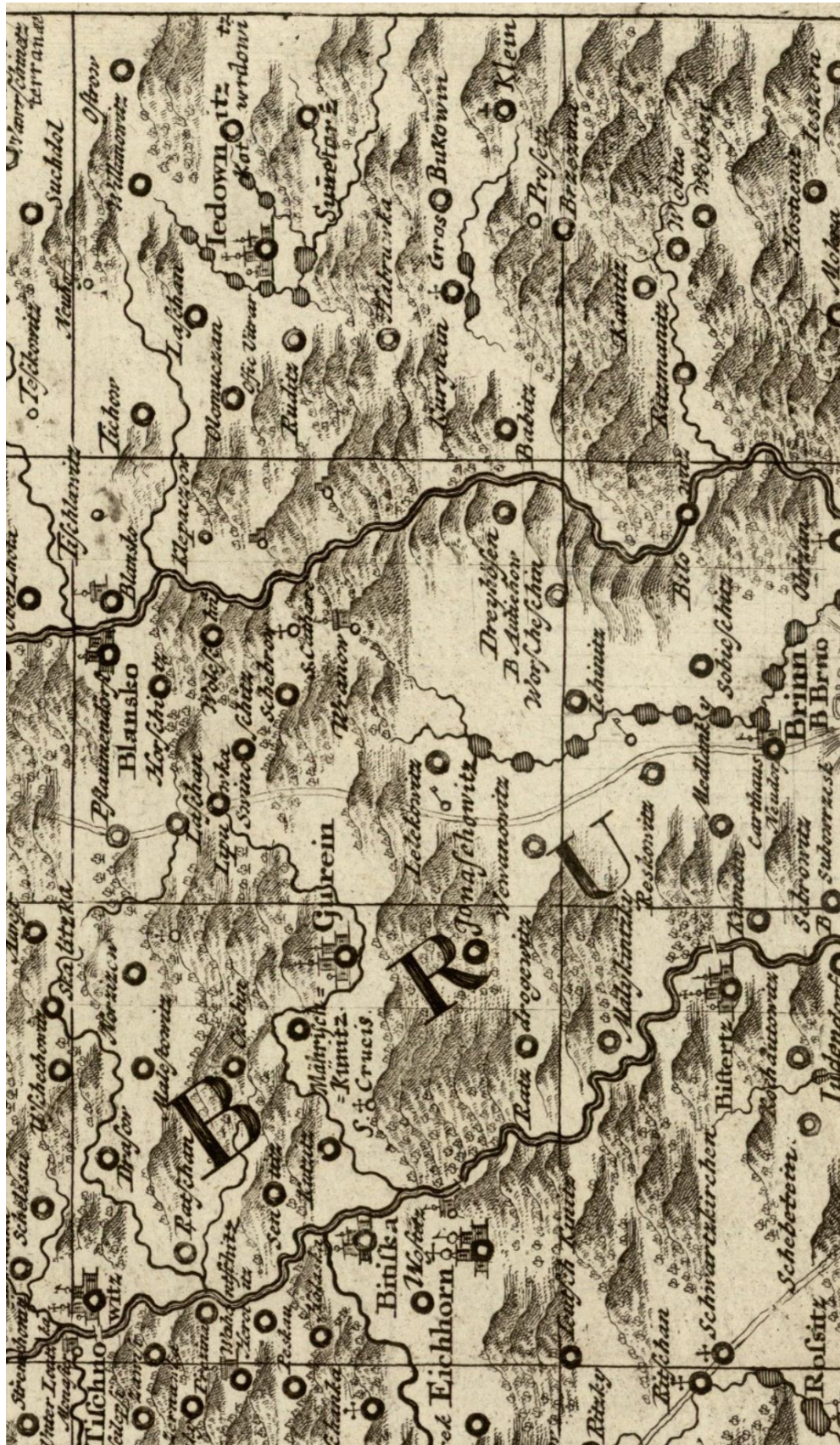
Obr. 73. Střední část Brněnska na Müllerově mapě Moravy³³⁷

³³⁷ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3.

Obr. 74. Jihozápadní část Brněnska na Müllerově mapě Moravy³³⁸

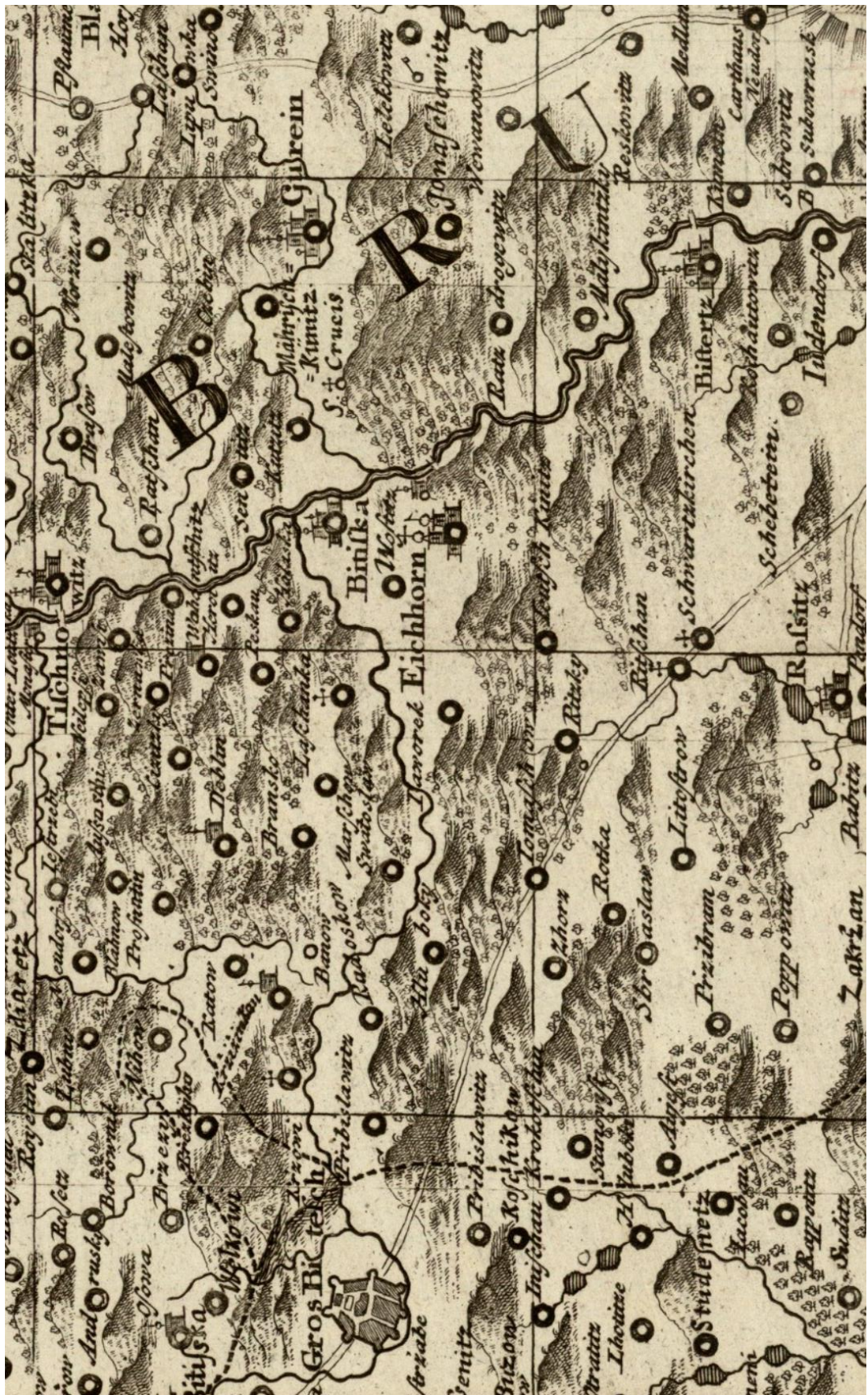
³³⁸ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3.

Obr. 75. Severní část Brněnska na Müllerově mapě Moravy³³⁹

³³⁹ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3.

Obr. 76. Západní část Brněnska na Müllerově mapě Moravy³⁴⁰

³⁴⁰ MÜLLER, J. K.: *Tabula Generalis Marchionatus Moraviae*, list 3.

11 Anotace

Příjmení a jméno: Buryšek Tomáš

Vysoká škola: Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta: Filosofická fakulta

Katedra: Katedra historie

Název diplomové práce: Šumpersko a Brněnsko v zobrazení na starých mapách ze 16. až 18. století

Název diplomové práce v angličtině: Šumperk Region, Brno Region and Their Depictions on Historical Maps Covering the Period from the 16th to the 18th Century

Vedoucí diplomové práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Počet stran: 162

Přílohy vázané v práci: mapy

Počet znaků: 267 742

Anotace: Tato práce se zabývá rozborem oblastí Šumperska a Brněnska na starých mapách Moravy ze 16. až 18. století, přičemž je kladen důraz na vztah centra a periferie, vývoj sídelní struktury, reliéfu a říční sítě obou území.

Anotace v anglickém jazyce: This work deals with Šumperk region, Brno region and their depictions on historical maps covering the period from the 16th to the 18th century. It is focused on the relation between the center and the outskirts, the development of settlement structure, the relief and the river system.

Klíčová slova: mapy, staré mapy, historická geografie, Morava, Pavel Fabricius, Jan Amos Komenský, Jiří Matyáš Vischer Tyrolský, Jan Kryštof Müller

Anglická klíčová slova: maps, historical maps, historical Geography, Moravia, Paul Fabricius, Jan Amos Comenius, Georg Matthaeus Vischer Tyrolensis, Johann Christoph Müller